

KAZAK TÜRKCESİNDE EVLİLİKLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI
-KARAHANLI TÜRKCESİ VE TÜRKİYE TÜRKCESİ İLE
KARŞILAŞTIRMALI-

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Sibel AŞKAR

Prof. Dr. Nergis BİRAY

Temmuz 2021

DENİZLİ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğine beyan ederim.

Sibel AŞKAR

İmza:



ÖNSÖZ

Aile, sosyal toplumun en küçük birimi olarak kabul edilir. Aile kurabilmenin ilk adımı ise evliliktir. İnsan yaşamının en önemli evrelerinden biri olan evlenme, Türk kültüründe düğün eğlenceleri ve gelenekleriyle taçlanarak toplumun temel yapı taşı haline gelmiştir. Evlenme kavramı, Türkçede doğrudan doğruya ‘ev’ kavramından yararlanılarak ifade edilir. “Evlenme” terimi daha çok erkek çocukları için, “çıkabilir”, “verilir” ifadeleri ise kız çocukları için kullanılır. Kazak Türkçesinde, erkekler için “üyenüw”, kızlar için ise “uzatuw” terimleri kullanılmaktadır. Evlenme çağına gelen gençler düğün törenleriyle hayatlarını birleştirmekte, bu düğün törenleri toplumların kültürel yapılarına göre geçmişten günümüze birçok geleneği barındırmaktadır.

Türk diline ve Türk kültürüne katkı sağlaması amacıyla yaptığımız Kazak Türkçesinde evlilik ile ilgili söz varlığı çalışmasının birinci bölümü olan giriş bölümünde Kazak Türkleri, Karahanlı Türkleri ve Türkiye Türkleri hakkında genel bilgi vermeye çalışılmış ardından kavram alanı ve söz varlığının önemine kısaca değinilmiştir. Daha sonra Kazak Türklerinde, Karahanlı Türklerinde ve Türkiye Türklerinde evlilik törenlerinin nasıl yapıldığına dair elimizdeki veriler ışığında bilgiler paylaşılmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde Kazak Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin evlilik ile ilgili söz varlığına karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. Tezimizin hazırlanmasında her ne kadar evlilikle ilgili söz varlığı çalışmaları yoksa da başka konulardaki söz varlığı çalışmalarından faydalanılarak elde ettiğimiz söz varlığı tasnif edilmeye çalışılmıştır. Burada üç ana başlık altında toplanan çalışmamız, 22 alt başlıkta Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırmalı listelerin verildiği her alt bölümün sonunda tespit edilen söz varlığı grafiklerle gösterilmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın sözlük bölümünde ise Kazak Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde tespit edilen kelimelerin anlamlarına yer verilmiş olup anlamlar verilirken Türkiye Türkçesindeki evlilik ile ilgili söz varlığı da tespit edilmiştir. Çalışmamızda, evlilikle ilgili söz varlığının kelime kelime anlamlarının açıklamalı olarak verildiği bir sözlük yer almaktadır. Sözlük kısmı tasnif edilen konularla belirlenen bölümler içerisinde tezimize yerleştirilmiş, alfabetik sırayla verilmiştir.

Evlilik ile ilgili söz varlığı çalışmasında Kazak Türkçesinden 481, Karahanlı Türkçesinden 63, Türkiye Türkçesinde ise 175 kavram tespit edilmiştir.

Kazak Türkçesi için; Axmedi Isqaqov (Red.) (2011). *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi*. 15 Tom. Almatı, Däwir Baspası; Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Türkistan, Turan Yayınevi; Kenan Koç, (ed.). (2007). *Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü, Almatı*; Uğur Gürsu (2017). *Kazak Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara adlı eserlerden; Türkiye Türkçesi için; Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük* (11.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara adlı eserden; Karahanlı Türkçesi için de Ahmet B. Ercilasun, Ziya Akkoyunlu (2014). *Divanu Lugati't- Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara; R. Rahmeti Arat (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*, (Haz.: Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce), TKAE Yayınları, Ankara; Hayati Bice (1993). *Divanı-ı Hikmet*, TDV Yayınları, Ankara adlı eserler taranmıştır. Bunun dışında özellikle Kazak Türkçesinde kullanılan söz varlığının tespitinde bazı internet sitelerinden de faydalanılmıştır. Bu sitelerin adresleri tezimizin sonunda “Kaynakça” bölümünde verilmiştir. Bölümler halinde ve alt başlıklar altında incelediğimiz evlilikle ilgili kavramları ve terimleri tespit ederken konuyu ele alan fazla kaynak olmasa da evlilik konusunu doğrudan ya da dolaylı olarak ele alan kaynaklardan ve bunlarda geçen söz varlığından da yararlandık.

Türkçenin belli bir alandaki söz varlığının tespit edilmesinin Türkçenin sözlükçülük alanına katkı sağlayacağı malumumuzdur. Ayrıca evlilik kurumunun halk arasında nasıl değerlendirildiği, evlilikle ilgili tarihten bugüne yapılan ritüellerin neler olduğu, tarihte yaşamış Türk boylarından biriyle bugünkü iki Türk devleti içerisindeki uygulamalar yanında evlilik kurumu ve aile değerlerinin, kabullerinin nasıl şekillendiği ve uygulamaların neler olduğu ile alakalı olarak kültürel konuların değerlendirilmesinin de yapılabileceği de hepimizce bilinmektedir. Tezimizin bu çalışmalara ve değerlendirmelere katkı sağlayacağı ümidindeyiz.

Tezimizde Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinin ağızlarından söz varlığı alınmamış, sadece yazı dilindeki söz varlığı çalışmaya dahil edilmiştir. Kazakistan’a gidilerek derleme yoluyla söz varlığı tespiti mümkün olsa da salgın nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Kazak Türkçesinde evlilik ile ilgili söz varlığı çalışması

Türkçenin hiçbir alanında çalışılmamıştır. Bu sebeple sadece bazı genel kaynaklardan bilgi alınabilmıştır.

Çalışmanın bu aşamaya gelmesinde, saygıdeğer danışman Hocam Prof. Dr. Nergis Biray'ın emeği oldukça fazladır. Bu yolda benden desteklerini hiçbir zaman esirgemediği için kendisine çok teşekkür ederim. Değerli hocalarım Prof. Dr. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun ve Dr. Öğr. Üyesi Aysel Baytok'a engin bilgileriyle bana yol gösterdikleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte manevi desteğini esirgemeyen ve her daim yanımda olan değerli arkadaşlarım Cemile Arslan ve Damla Erdumlupınar'a çok teşekkür ederim.



ÖZET
KAZAK TÜRKÇESİNDE EVLİLİKLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI
-KARAHANLI TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE
KARŞILAŞTIRMALI-

Aşkar, Sibel

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nergis Biray

Temmuz 2021, xii+123 sayfa

Evlilik ile ilgili kavramlar bir dilin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu tez çalışmasında Kazak Türkçesinin söz varlığında önemli bir yer tutan evlilik ile ilgili sözcükler, Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile benzerlikleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Kazak Türkçesinde evlilik ile ilgili söz varlığı (Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı) çalışmamızın ilk bölümü olan giriş bölümü 4 başlık altında incelenmiş, Kazak Türkleri, Karahanlı Türkleri ve Türkiye Türkleri hakkında kısa bilgiler verilir, kavram alanı, söz varlığı ve Türk kültüründe evlilik kurumuna değinilmiştir.

Çalışmamızın temelini teşkil eden ikinci bölüm söz varlığıdır. İkinci bölümde ele alınan sözcükler anlamsal yakınlıklarına göre üç ana başlık ve 22 alt başlıkta Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Her alt bölümün sonunda tespit edilen söz varlığı grafiklerle gösterilmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın sözlük bölümünde ise tespit edilen kelimelerin anlamlarına yer verilmiştir. Sözlük kısmı, anlamsal yakınlıklarına göre belirlenen bölümler içerisinde tezimize yerleştirilmiştir. Kelimeler, her bölüm kendi içerisinde olmak üzere alfabetik sırayla verilmiştir.

Evlilik ile ilgili söz varlığı çalışmasında Kazak Türkçesinde 481, Karahanlı Türkçesinde 63, Türkiye Türkçesinde ise 175 kelime tespiti yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler ışığında değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi, söz varlığı, kavram alanı, evlilik, düğün.

ABSTRACT

Vocabulary about wedding in Kazakh Turkish

-Comparison with the Karakhanid Turkish and Turkey Turkish-

Aşkar, Sibel

Master Thesis Contemporary

Turkish Dialects And Literatures Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Nergis Biray

July 2021, xii+123 page

Concepts related to marriage have an important place in the vocabulary of a language. In this thesis, the words related to marriage, which have an important place in the vocabulary of Kazakh Turkish, were examined comparatively in terms of their similarities with Karakhanid Turkish and Turkey Turkish.

The introductory part, which is the first part of our study of the vocabulary related to marriage in Kazakh Turkish (compared with Karakhanid Turkish and Turkey Turkish), has been examined under 4 headings, brief information about Kazakh Turks, Karakhanid Turks and Turkey Turks is given, and the concept area, vocabulary and the institution of marriage in Turkish culture.

The second part, which forms the basis of our study, is vocabulary. The words discussed in the second part were tried to be compared with Karakhanid Turkish and Turkey Turkish in three main titles and 22 sub-titles according to their semantic proximity. The vocabulary determined at the end of each subsection was shown with graphics and tried to be interpreted. In the dictionary part of our study, the meanings of the identified words are given. The dictionary part is placed in our thesis within the sections determined according to their semantic proximity. The words are given in alphabetical order, with each section within itself.

In the vocabulary study related to marriage, 481 words in Kazakh Turkish, 63 words in Karakhanid Turkish and 175 words in Turkey Turkish were determined. In the conclusion part, an evaluation was made in the light of the data obtained.

Keywords: Kazakh Turkish, Karakhanid Turkish, Turkey Turkish, vocabulary, conceptual field, wedding, marriage,

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM:

KARAHANLI, KAZAK VE TÜRKİYE TÜRKLERİ HAKKINDA

1.1. Karahanlı Türkleri.....	1
1.2. Kazak Türkleri	2
1.3. Türkiye Türkleri.....	3
1.4. Kavram Alanı Nedir?	5
1.5. Söz Varlığı Nedir?.....	7
1.6. Türk Kültüründe Evlilik Kurumu.....	9
1.6.1. Karahanlı Türklerinde Evlilik.....	9
1.6.2. Kazak Türklerinde Evlilik	10
1.6.3. Türkiye Türklerinde Evlilik.....	12

2. BÖLÜM:

İNCELEME

2.1. Evlilikte Hısım Akraba Adları	15
2.1.1. Kan Bağı Olan Akrabalık Adları.....	17
2.1.2. Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları	19
2.2. Evlilikle İlgili Geleneksel Uygulamalar.....	20
2.2.1. Çiftlerin Anlaşması, Kız isteme, Görücülük	20
2.2.2. Söz Kesme/Alma, Nişan.....	22
2.2.3. Kına Gecesi	23
2.2.4. Nikah	24

2.2.5.	Kız Kaçırma	25
2.2.6.	Düğün	27
2.2.6.1.	Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar	28
2.2.6.2.	Düğünde Gerçekleştirilen Diğer Uygulamalar	32
2.2.7.	Yüz Görümlülüğü/Yüz Açma (Bet Aşar).....	33
2.2.8.	Düğün Ertesi.....	34
2.2.9.	Evlilik İle İlgili İyi Dilekler/Kalıp İfadeler	35
2.2.10.	Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler.....	38
2.2.11.	Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Atasözleri	40
2.3.	Evlilikle İlgili Maddi Unsurlar.....	49
2.3.1.	Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Giysiler.....	49
2.3.2.	Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Takılar.....	51
2.3.3.	Söz, Nişan ve Düğünde Alınan veya Verilen Hediyeler	53
2.3.4.	Düğünde Hazırlanan ve İkram Edilen Yiyecekler.....	56
2.3.4.1.	Yemekler.....	57
2.3.4.2.	İçecekler.....	59
2.3.4.3.	Tatlılar.....	61
2.4.	Kazak Türkçesinde Evlilik Kavramı İle İlgili Söz Varlığı Sözlüğü	62
2.5.	Karahanlı Türkçesinde Evlilik Kavramı İle İlgili Söz Varlığı Sözlüğü.....	107
	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	112
	KAYNAKÇA	118
	ÖZ GEÇMİŞ	123

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Evlilikte Hısım Akraba Adları.....	15
Tablo 2: Kan Bağı Olan Akrabalık Adları	17
Tablo 3: Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları	19
Tablo 4: Çiftlerin Anlaşması, Kız isteme, Görücülük.....	21
Tablo 5: Söz Kesme/Alma, Nişan.....	22
Tablo 6: Nikah.....	24
Tablo 7: Kız Kaçırma.....	26
Tablo 8: Düğün	27
Tablo 9: Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar	29
Tablo 10: Düğünde Gerçekleştirilen Diğer Uygulamalar	32
Tablo 11: Yüz Görümlülüğü/Yüz Açma (Bet Aşar).....	33
Tablo 12: Düğün Ertesi	34
Tablo 13: Evlilik İle İlgili İyi Dilekler/Kalıp İfadeler	35
Tablo 14: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler.....	38
Tablo 15: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Atasözleri.....	40
Tablo 16: Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Giysiler.....	50
Tablo 17: Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Takılar	51
Tablo 18: Söz, Nişan ve Düğünde Alınan veya Verilen Hediyeler	54
Tablo 19: Yemekler.....	57
Tablo 20: İçecekler.....	59
Tablo 21: Tatlılar.....	61
Tablo 22: Sonuç Tablosu	112

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Evlilikte Hısım Akraba Adları	17
Şekil 2: Kan Bağı Olan Akrabalık Adları	18
Şekil 3: Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları	20
Şekil 4: Çiftlerin Anlaşması, Kız isteme, Görücülük.....	21
Şekil 5: Söz Kesme/Alma, Nişan	23
Şekil 6: Nikah.....	25
Şekil 7: Kız Kaçırma.....	27
Şekil 8: Düğün	28
Şekil 9: Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar	31
Şekil 10: Düğünde Gerçekleştirilen Diğer Uygulamalar	32
Şekil 11: Yüz Görümlülüğü/Yüz Açma (Bet Aşar)	34
Şekil 12: Düğün Ertesi	35
Şekil 13: Evlilik İle İlgili İyi Dilekler/Kalıp İfadeler	37
Şekil 14: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler	40
Şekil 15: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Atasözleri.....	49
Şekil 16: Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Giysiler.....	51
Şekil 17: Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Takılar	52
Şekil 18: Söz, Nişan ve Düğünde Alınan veya Verilen Hediyeler	56
Şekil 19: Yemekler.....	58
Şekil 20: İçecekler.....	60
Şekil 21: Tatlılar.....	61

KISALTMALAR DİZİNİ

AH: Atebetü'l-Hakayık

Ar: Arapça

DH: Dîvân-ı Hikmet

DLT: Divânu Lugâti't-Türk:

F: Fransızca

K: Kazak Türkçesi

KB: Kutadgu Bilig

KT: Kuran Tercümesi

GİRİŞ

1.BÖLÜM:

KARAHANLI, KAZAK VE TÜRKİYE TÜRKLERİ HAKKINDA

1.1. Karahanlı Türkleri

Karahanlılar, Doğu ve Batı Türkistan'da hüküm sürmüş olan ilk Müslüman Türk sülâlesinin kurmuş olduğu devlete verilen en yaygın isimdir. Bu isim yükseklik ve yücelik anlamındaki “kara” sözünün sık kullanılmasıyla ilgilidir. Aynı şekilde bu sülale ve onların kurdukları devlete İlek Hanlar ve Türkistan Uygur Hanları isimleriyle beraber Osmanlılar tarafından Türkistan Hakanları, İslâm kaynaklarında ise el-Hâkaniyye, el-Hâniyye, Âl-i Afrasiyâb gibi isimler verilmiştir (Yazıcı 2009: 130).

Karahanlılar 840-1212 tarihleri arasında hüküm sürmüşlerdir. Karahanlıların ilk dönemi ile ilgili ilk bilgilere Ebü'l Fütûh el-Fazlî'nin Tarîhu Kaşgar adlı eserinden ulaşılabilmektedir. Esere göre Karahanlı Devletinin ilk hükümdarı Bilge Kül Kadır Han'dır (Tokat, 2020: 6).

Yazıcı'ya göre Karahanlı Devletini kuran Türk boyunun hangisi olduğu ile alakalı çokça görüş bulunmaktadır. Bunlar: Uygur faraziyesi, Türkmen faraziyesi, Yağma faraziyesi, Karluk faraziyesi, Karluk-Yağma faraziyesi, Çiğil faraziyesi, T'u-chüe (Tukyu- Göktürk) faraziyesidir. Omeljan Pritsak tarafından ileri sürülen görüşe göre Karluk faraziyesi rağbet görse de Karahanlılar üzerine ciddi araştırmalarıyla bilinen Reşat Genç, Karahanlıların Yağmalar tarafından kurulmuş olduğunun kesinliğini ifade etmiştir. (Yazıcı 2009: 130).

Karahanlı Devleti müslümanlığı ilk kabul eden devlet olarak bilinmektedir. Müslümanlığın kabulünden sonra kendi kültürleri ile İslam kültürünü harmanlayan Karahanlılar, ileriki dönemlerde büyük bir hakimiyete ulaşacak olan “Türk-İslam kültür medeniyeti”nin temellerini atmışlardır (Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2014: 14).

Karahanlıların zengin kültür ve medeniyeti Arap gezgin ve bilginlerinin de dikkatini çekmiştir. Bu sebeple birçok şair ve yazar Türklerin dostluğunun kazanılması ve onlara haklarının verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda Karahanlı devlet adamları da şair ve aydınlarla çokça önem vermişlerdir (Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2014: 15).

Onuncu asrın sonlarına doğru Karahanlılar Maverâünnehir'in tamamına hâkim olmuşlardır. Ancak 1006 senesinde Gazneli Mahmet'un Horosan'ı işgal etmesiyle

Karahanlılar çok defa yenilgiye uğramışlardır. Bu tarihten sonra Karahanlı Devleti içerisinde taht kavgaları başlamıştır. 1042 senesinde Yusuf Kadir Han'ın ölümüyle de Karahanlılar doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmışlardır (Tokat, 2020: 6).

12. yüzyılın ilk yarısında Türkistan bölgesi, Moğol asıllı Karahıtayların baskısına maruz kaldı. Üst üste aldıkları darbeler sonucunda Selçuklularla Karahanlıların müttefik ordusu, Karahıtaylar karşısında 1141'de Katvan'da tam bir bozguna uğradı ve böylece Doğu ve Batı Karahanlılar Karahıtay tabiiyetine girmiş oldu. 1212 yılında da Karahanlı hanedanı son buldu (Ercilasun, 2014: 292).

Karahanlı dönemindeki önemli eserleri şu şekilde sıralayabiliriz: Yusuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig'i; Kaşgarlı Mahmut'un Divanu Lugati't-Türk'ü; Edib Ahmet Yükneki'nin Atabetü'l-Hakayık'ı ve Ahmet Yesevi'nin Divan-ı Hikmet'i, Kur'an Tercümelere.

1.2. Kazak Türkleri

1456 yılında Özbek hanı Ebu'l Hayr'ın Moğol saldırıları karşısında başarısız olması sonucunda bazı Türkler hanlıktan ayrılmaya başlamıştır. Kazak Türklerinin tarihi de bu dönemde Ebu'l Hayr'a baş kaldırmalar ile başlatılmaktadır (Buran ve Alkaya, 2015: 274). Ancak yine de Kazak Türklerinin kuruluş tarihleri ile ilgili net ve ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bağımsızlıklarına ve geleneklerine düşkün olan bu Türklere "Kazak" adı verilmekte (Buran ve Alkaya, 2015: 274) yapılan çalışmalarda da bu ad "serbest, bağımsız, macera seven, kanunlu ve nizamlı, başıboş, evsiz/barksız, özgür" gibi anlamlarla karşılanmaktadır (Sönmez, 2020: 2). Tıpkı Kazak Türklerinin kuruluş tarihinde olduğu gibi Kazak adının etnonimi konusunda da ortak bir görüş birliği sağlanamamıştır.

İdil vadisinden Altaylara bu geniş bozkırlara ev sahipliği yapmış olan Kazak Türkleri bu bölgede uzun yıllar boyunca bağımsızlıklarını koruyarak varlıklarını sürdürdükleri için bu bölgeye Kazakistan adı verilmiştir (Buran ve Alkaya, 2015: 274). 15. ve 16. yüzyıllarda büyük bir güç haline gelen Kazak Türkleri, Kasım Han'ın oğulları dönemine gelindiğinde zayıflamaya başlamış ve Büyük Cüz, Orta Cüz ve Küçük Cüz olmak üzere üç kola ayrılmıştır (Daşdan, 2004: 1-2). Bu cüzlerin ortaya çıkışları ile ilgili genel bir görüş birliği bulunmasa da uzlaşılan genel görüş "idari bir gereklilik" olduğu şeklindedir (Sözmez, 2020: 3).

Sözmez'in Devrişeva'dan yaptığı alıntıya göre Kazak Türkleri 17. yüzyıldan itibaren Moğol, Çin ve Soydaşları tarafından saldırılara uğramışlar ve bağımsızlıklarını korumak için milyonlarca can kaybetmişlerdir (Sönmez, 2020: 3). Kazak topraklarında Rusların yayılmaya başlamaları ise 18. yüzyıl başlarına rastlamaktadır. Kazaklar üzerindeki baskılarını gün geçtikçe daha da arttıran Ruslar 1822'de Orta Cüzü, 1824'te Küçük Cüzü ve 1848'de Büyük Cüzü egemenlikleri altına almışlardır (Daşdan, 2004: 2).

Bolşevik ihtilaline kadar Kazak Türkleri bağımsızlıklarını tekrar kazanmak için mücadele etseler de bu mücadeleler başarısız olmuş ve Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Daha sonra kurulan Alaş Orda Partisi Bolşevik İhtilali sırasında Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Bükey Han yönetiminde kurulan Kazakistan hükümeti, 1919 yılında dağılmıştır. 26 Ağustos 1920'ye gelindiğinde ise Rusya tarafından Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla 16 Aralık 1991 yılında Kazakistan yeniden bağımsızlığını ilan etmiş ve Kazakistan Cumhuriyeti kurulmuştur (Buran ve Alkaya, 2015: 275).

Tarih sahnesinde birçok zorluklarla karşılaşan Kazak Türkleri bugün hala kültürlerine, gelenek ve göreneklerine, bağımsızlıklarına düşkün olmaları ve diğer Türk devletleri ile yakın temas içerisinde bulunmalarıyla Türk devletleri arasında ön plana çıkmaktadır.

1.3. Türkiye Türkleri

Tüklerin ana yurdu ile ilgili kabul edilen en yaygın görüş, Asya içlerinin Türklerin ana yurdu olduğudur. 12. Yüzyıl kaynağı olan Mücmel'üt-Tevarih'e göre Türklerin anayurt olarak tayin ettikleri yer Issık Göl ile Altay Dağları civarındır. Diğer ilim adamlarının yaptıkları araştırmalar neticesinde de Türklerin anayurtları arasında Moğolistan, Baykal Gölü, Yayık (Ural) Dağları ve Karadeniz'in kuzeyi öne çıkmaktadır (Yücel, 2017: 79).

“Araştırma bulguları ‘Türk’ adının esasen belli bir topluluğa mahsus ‘etnik’ bir isim olmayıp, siyasî bir ad olduğunu göstermektedir. Göktürk Devleti'nin kuruluşundan itibaren, önce bu devletin, daha sonra bu imparatorluğa bağlı kendi özel isimleri ile anılan diğer Türklerin ortak adı olmuştur. Zamanla Türk soyuna mensup bütün toplulukları ifade eden millî bir ad haline gelmiştir” (Salman, 2018: 3).

Türk adı, Çin kaynaklarından Bizans kaynaklarına, Uygur metinlerinden Divânu Lügâti't-Türk'e kadar çeşitli anlamlarıyla (miğfer, Turanlı, nizamlı, töreli, güç, kuvvet, olgunluk çağı vb.) karşımıza çıkmaktadır.

Binlerce yıllık köklü tarihleri boyunca Türkler, milyonlarca kilometrelik engin bir coğrafya üzerine çeşitli devletler kurmuştur. İslamiyetin kabulünden önce kurmuş oldukları Büyük Hun İmparatorluğu ile İslamiyetin kabulünden sonra kurulan Büyük Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu, insanlık tarihinde kaydedilen en büyük ve kudretli siyasi oluşumlardır. Türklerin dünya tarihinde önemli bir yere sahip olması sadece bu siyasi oluşumlar sayesinde değil dünyanın en köklü kültürlerinden birine sahip olmasıyla da yakından ilgilidir (Öztürk, 2018:3).

“Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri Birinci Dünya savaşı olmuştur. Bu savaşın sonunda Türklerin kurduğu gelmiş geçmiş en büyük devlet çökmüş, son bağımsız vatanları Batı emperyalizmi tarafından istila edilmek istenmiştir. Bu sırada büyük bir siyasî ve askerî deha olarak tarih sahnesine çıkan Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Türkiye Türkleri dokuz yüz yıldır yaşadıkları toprakların ebedî Türk yurdu olduğunu tüm dünyaya göstermiş; bu topraklarda bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur” (Öztürk,2018:3).

“Türkiye Cumhuriyeti, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmişlik düzeyi, demokratik ve lâik siyasî yapısı ile 1990'lardan itibaren Türk dünyası için model ülke olmuştur. Bugün Türk dünyası, sahip olduğu demografik güç, jeopolitik ve jeostratejik olanaklar ve zengin doğal kaynaklarla XXI. yüzyıla damgasını vurmaya adaydır. Bunun gerçekleşmesi, zengin ortak kültürel mirasları üzerinde Türk devletlerinin çağdaş uygarlığın gereklerini yerine getirmesiyle mümkündür” (Öztürk, 2018:4).

Türkiye Türkleri, günümüzde topraklarının büyük bölümü Anadolu'da, küçük bir bölümü ise Balkan Yarımadası'nın güneydoğu uzantısı olan Trakya'da yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır. Türkiye başkanlık sistemiyle yönetilen laik, demokratik bir cumhuriyettir. Resmi dili Türkçedir. Nüfusun büyük bir bölümü Müslümandır.

1.4. Kavram Alanı Nedir?

Kavram alanının ne olduğuna değinmeden önce kavram kelimesinin anlamlarına bakmak gerekmektedir. Türkçe Sözlükte kavram kelimesi “bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, konsept, nosyon.” şeklinde tanımlanmıştır (2011: 1358). “Dil bilimi sözlüğünde kavram, ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünü, imge; bir nesne, varlık ya da oluşun anlaksal imgesi; gösterilen anlamlarına gelir” (Vardar, 2007: 132).

Çetin, kavramı temel kullanımıyla “çokça şeyi içine alan ve genel sözcükler ile açıklanan, düşüncenin en yalın içeriği olarak bilinen genel kanı ya da düşüncedir” şeklinde açıklamıştır. “Kavram, yalnızca tekil bir şeyi ifade eden özel ada karşıttır.” (Çetin, 2015: 252). Kavramın asıl anlamının bilinebilmesi için o kavramın hangi sözcükler ile ilgili olduğunun bilinmesi gerekmektedir (Karçığa, 2015: 2516).

Kavramın iki işlevi olduğundan söz edilebilir. “Birincisi, kavramların dünyayı kavranabilir birimlere bölerek bilişsel olarak beslemesidir. Kavramın ikinci büyük işlevi ise henüz algılanmamış bilgiyi tahmin etmemize izin vermesidir. Durum böyle olmasaydı, karşılaştığımız her nesneyi farklı bir sözcükle tanımlamamız gerekecekti ki bu da bir dilin söz varlığını dev boyutlara taşıyacaktı.” (Atkinson, 2002: 307)

Dört temel beceri olan okuma, yazma, konuşma ve dinleme süreçleri içerisinde kelime belirlemede bağlam, belirleyicidir. “Kavram alanını oluşturan ve aralarında anlam ilişkisi olan kelimelerin her biri bir anlam değerine sahiptir (Onan, 2016: 17).

“Kavramlar zihinde guruplanırken, genellenirken, farklı özellikleriyle diğer kavramlardan ayrılırken ve tanımlanırken kendi içinde yatay ve dikey bir alan oluşturur. Dil biliminde bu alana kavram alanı denir. Kavram alanı, o kavrama yakın, komşu kelimelerle kendisini oluşturan alt anlamlı kelimelerin toplamından oluşur” (Karçığa, 2015:2516).

Aksan, kavram alanını, “birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eş anlamlıların, içinde düşünüldükleri alan” şeklinde tanımlamıştır. Aksan’a göre asıl önemli olan yön, bu alan içinde kavramların değerlerinin belli edilebilmesi değil, zihnin nasıl işlediği, dil denen sistem içindeki çeşitli öğelerin konuşma, okuma, yazma sırasında nasıl seçildikleridir (Aksan, 1989: 254).

Karçığa’nın Alman dilbilimcisi LeoWeisgerber’den yaptığı alıntıya göre kavram alanı “insanın hayat alanı bütün olarak her dili zihnen kaplar ve bölümlere ayrılır. Bu

dünya görüşünün organik yapısında her tali alan bütünden ayrılıp organlaşır ve komşu alanların bir araya gelmesiyle hudutlanır.” şeklinde açıklanmıştır (Karçığa, 2015: 2517).

Kavram alanı sözlük çalışmaları Araplarda erken dönemlerde başlamıştır. Almanya başta olmak üzere batıda da önemli çalışmalar yürütülmüştür. Gerçek anlamda, Türk dilinin kavram alanı sözlüğü bulunmamaktadır. Türk dilinde kavram alanına yakın bir çalışma “Kavramlar Dizini” başlığıyla Recai Cin’e aittir. Kavram alanı sözlüğüne yakın bir sözlük çalışması da Thesaurus¹ sözlükleridir. Örneğin, Türkiye Kadın Thesaurusu Kadın Konulu Kavramlar Dizin ” adlı çalışma, “genel, antropoloji, bilim, dil/ edebiyat, din/ dünya görüşü, dinlenme/ serbest zaman, eğitim/öğretim, ekonomi, hane halkı/ ebeveynlik/ çocuk büyüme, hukuk, kadın çalışmaları, medya, psikoloji/ psikanaliz, sağlık/ beden, sanat, siyaset, sosyal ilişkiler, yapı/ barınma” üst başlıklarından oluşmaktadır. “Hane halkı/ ebeveynlik/ çocuk büyüme” üst başlığı altında da bu konuyla ilgili kavramlar dizini olarak yer almaktadır (Karçığa, 2015: 2519).

Kavram alanı sözlükleri için söylenen terimlerden biri de tematik sözlük kavramıdır. Tematik sözlükler belirli bir konu veya tema etrafında hazırlanmış sözlüklerdir (Mutlu, 2009: 817). Türk dilinde bu doğrultuda hazırlanan eserlerin başında “Théma Larousse” ansiklopedisi gelir. Ansiklopedi; İnsan ve Tarih, Bugünün Dünyası, Bilim ve Teknoloji, Yaşam Bilimleri, Sanat ve Kültür: Dünya, Sanat ve Kültür: Türk-İslam konularını içeren altı ciltten oluşmaktadır. Türk dilinde, “Sınıflandırılmış Türk Atasözleri ve Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü (Türkçe Thesaurus)” gibi çalışmalar kavram alanı sözlüklerine benzer yöntemlerle yazılmış eserlerdir. Konularına göre tasnif edilerek yazılan deyimler ve argolarla ilgili sözlükler de bu gruba dâhil edilebilir. (Karçığa, 2015: 2520).

Kavram alanı sözlükleri, dilin içyapısının, inceliklerinin, anlatım yollarının belirlenmesi, gerçeği yansıtmadaki ayrıcalıklarının ortaya konması amacıyla hazırlanır. Dilbilim konularının, dil düşünce ilişkisinin, dil akrabalıklarının ve geniş anlamdaki adbilim sorunlarının araştırılması ve aydınlatılmasında yardımcı olur. (Karçığa, 2015: 2520).

¹ Belirli bir alandaki sözcükleri veya bir bilgi topluluğunu, kavramlar grubunu içeren kitap; lügat kitabı.

1.5. Söz Varlığı Nedir?

Türkçe Sözlükte “söz” için “bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelimeler, laf, kavlil.” anlamı verilmektedir (2011: 2153). Söz varlığı çalışmalarında “söz” terimi ile ne anlatılmak istendiği, “sözcük” teriminin tanımının nasıl yapıldığı oldukça önemlidir (Özbek, 2015: 24-25).

Söz varlığı, bir dildeki sözcüklerin tamamıdır. Söz varlığı için “sözcük hazinesi, kelime hazinesi, söz dağarcığı, vokabüler” gibi farklı adlandırmalar da kullanılmaktadır (Şahin, 2006: 123). Bu alan dilbilim alanının leksikoloji dalı içerisinde yer almaktadır. Özellikle anlam bilgisi ile ilişki içerisinde (Özbek, 2015: 24).

Aksan, söz varlığı kavramı için: “Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca, o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz.” ifadelerini kullanır (Aksan, 2004: 7).

Diller ile ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan ölçütlerden biri de o dilin söz varlığının belirlenmesidir. Bir dilin söz varlığı belirlenirken kullanılan bu ölçütlerin mutlaka nesnel, mantıklı ve uluslararası bir niteliğe sahip olmaları gerekmektedir (Yaman, 2016: 86).

Türk dili ile ilgili söz varlığı çalışmaları farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Genellikle yazma dili ve konuşma dili olarak ikiye ayrılmaktadır. Konuşma dili üzerine malzeme toplama çok güç bir iştir ve ülkemizde bu alana dair çalışmalar sınırlıdır. Çeşitli derleme sözlükleri mevcuttur ancak yenilerinin yapılması gerekmektedir. Çalışmaların büyük çoğunluğu yazılı dilden temin edilen veriler üzerine yapılmıştır. Bunların yanı sıra sözcük varlığı çalışmaları “ilgili bilim dalları, konu, metin türleri, yazar, eser, dönem, yüzyıllar, kişi veya bölgeler” ile de sınıflandırılmaktadır (Keklik, 2016: 33).

Türkçede söz varlığını geliştirmenin yolları, türetme, derleme, tarama ve birleştirmedir. “Türetme, dilin kendi yapısına bağlı olarak yerli kök ve gövdelere getirilen son eklerle yeni kelimeler yaratma yoludur. Derleme, Anadolu ağızlarında yaşayan çeşitli kelimelerin uygun kavramları karşılayabilmesi amacıyla genel dile taşınması, genel dilde kullanılma imkanını sağlama yoludur. Tarama, Türk dilinin eski yazılı metinlerinde geçen Türkçe kelimelerin belirlenip o günkü şartlara göre gerekli kavrama karşılık olarak kullanılması imkanını yaratan bir uygulamadır. Birleştirme ise, tek bir kelimeyle karşılanamayan kavramların birden fazla kelimeyle anlatılması,

karşılanması anlamına gelir ki bu yol da söz varlığını geliştirmede çok sık başvurulan yollardan biridir” (Şahin, 2006:125).

Söz varlığı araştırmalarında ilk aşama, konuşma dili için yapılıyorsa hedef kitleyi, yazı dili ya da yazılı dil için yapılıyorsa hedef kaynakları tespit etmektir. Ülkemizde konuşma dilinin söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yazılı dilin söz varlığı unsurlarını belirlemek, konuşma diline oranla çok daha kolaydır (Baş, 2011:29).

Sözlükler oluşturulurken söz varlığına ait öğelerin bazı özelliklerinin (tür, köken gibi...) yanı sıra çok anlamlılık üzerinde de ayrıntılı bir şekilde durulur. “Sözlükler, dilin temel kitaplarıdır. Bu temel kitaplarda, dilde geçen bütün söz varlığına yer verilir, onların tanımları yapılır, okunuşları, yazılışları, vurguları, hangi dilden oldukları, dil bilgisindeki yerleri gösterilir. Uzak ve yakın, gerçek ve mecaz bütün anlamları örnekleriyle ortaya konur. Kimi zaman kökenleri hakkında bilgi verilir.” (Böler, 2006, 102).

Son yıllarda yapılan çalışmalarda sözlükler, anlam açıklamaları yanında, dil bilgisi özetleri ve kullanım bilgileri içermekte ve ansiklopedik bir dil kullanım klavuzu haline gelmektedir. Dilin temel söz varlığının yer aldığı sözlükler, milletlerin kültür, duygu ve düşünce belleğinin yazılı kaynağıdır. Bu temel eserler kültür, edebiyat ve eğitim açısından oldukça fazla önem teşkil ederler (Karadüz, 2009:639). Söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar, dilin tarihine ışık tutmakla birlikte, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişiklikleri gibi dilin hangi dillerin etkisiyle, ne türden değişimler geçirdiğini bizlere aktarmaktadır (Aksan, 2004:11).

Ülkemizde söz varlığı konusunda yapılan çalışmalarda akla ilk gelen isim Doğan Aksan’dır. Söz varlığı çalışmaları kendi içinde karşılaştırmalı, tematik, şekil bilgisine dayalı, genel söz dökümüne dayalı olarak incelenebilir. Günümüzde de söz varlığı konusunda birçok tez, makale ve kitap yayınlanmıştır (Özbek, 2015:28).

Biz de bu tür çalışmalara seçtiğimiz evlilik kavram alanı üzerinden katılım sağlayıp verileri değerlendirerek tarihi ve günümüz Türk lehçelerinden biriyle karşılaştırmayı düşündük.

1.6. Türk Kültüründe Evlilik Kurumu

1.6.1. Karahanlı Türklerinde Evlilik

Eski Türklerde ailenin temeli evliliktir. Evlenme ve evlendirme sözcükleri kız ve erkeğin baba evinden ayrılıp yeni bir aile olmaları anlamına gelmektedir. Eski Türklerde evlilik “karı-kocanın artık bir bütün olması” şeklinde açıklanmaktadır (Yücel, 2017: 191-192).

Evlilik, geçmişten günümüze neslin devamlılığını sağlaması sebebiyle kutsanmıştır. Bu durum ilk Türk İslam devleti olan Karahanlılar için de aynıdır. 11. yüzyılda evlenecek olan kişilerin birbirlerini görüp beğenerek mi yoksa görücü usulü ile mi evlendiklerine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak her ikisinin de geçerli olma ihtimali oldukça yüksektir. Evlenecek erkek için kız istemeye giden görücüler bu dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Karahanlı döneminde bu kişilere “sawçı, yoriğci, yazığcı ve arqucı” gibi çeşitli isimler verilmiştir. Görücüler, kız alıp verecek aileler arasında mektupla haberleşme sağlamaktadır (Genç, 1972: 298-299).

Kız tarafının olumlu cevabından sonra halledilmesi gereken ilk iş başlıktır. Başlık, Karahanlı Türkçesinde “kalıñ/kalıñğ” şeklinde ifade edilmektedir. Kaşgarlı eserinde “kalın berse kız alır” yani “başlık veren kız alır” şeklinde bu konu ile ilgili atasözüne de yer vermiştir. Başlık bazen para bazen ise mal şeklinde olmaktadır. Karahanlı döneminde başlık parası bazen erkek tarafını zorlamakta ve erkek tarafı belirtilen meblağı ödemedede zorluk çekebilmektedir. Bu geleneğin devamlılığı açısından oldukça önem taşımaktadır. Aynı zamanda dönemde başlık olarak para ve maldan sonra köle verildiği de Kaşgarlı'nın eserinden anlaşılmaktadır (Genç, 1972: 300).

Kaşgarlı'da nişan ile ilgili bir bilgiye rastlanılmasa da Çin kaynaklarına göre nişan âdetinin çok eskiden beri bulunduğuna rastlanmıştır. Bazı kaynaklara göre evlenecek olan delikanlı, kızın açık başına bir mendil atmaktadır, kız eğer mendili kabul ederse bu “rıızalık nişanı” sayılmaktadır. Düğün adetleri ise günümüz adetlerine benzer şekilde yürütülmektedir. Düğün kelimesi Karahanlı Türkçesinde “tügün” şeklinde geçmektedir. Düğünlerde gelinlere ipek kumaşlar ile süslenmiş odalar hazırlanırken aynı zamanda gelinlerin kendileri de ipekli tüllerle giydirilmiştir. Düğün sırasında bir de sofrta hazırlanmaktadır. Bu sofranın “otuz arşın yüksekliğinde, minare biçiminde yağma edilmek için” kurulan bir sofrta olduğu ifade edilmektedir (Genç, 1972: 301-303).

Karahanlı döneminde gelinler, kocasının evine giderken kendi malları sayılan çeyizlerini de götürmektedir. Bu adet gelinin eş, dost ve akrabalarının, gelinin her türlü eksikliğini tamamlamak için üzerlerine düşen görevi yerine getirdikleri bir uygulamadır. Aynı zamanda gelin ve damat birbirlerinin akrabalarına hediye göndermektedir (Genç, 1972: 303-304).

1.6.2. Kazak Türklerinde Evlilik

Gelenek ve göreneklerine oldukça bağlı olan Kazak Türkleri her alanda olduğu gibi evlilik ve düğünlerde de bu bağlılıklarını açıkça göstermektedirler. Aile, ırkın devamlılığını sağlaması ve toplumu ayakta tutan önemli unsurlardan olması sebebiyle ocak ile özdeşleştirilmiştir. Her ocak bir ailenin göstergesidir (Yücel, 2010: 3). Kazak Türkçesinde aile anlamına gelen “*otbası*” sözcüğü de bunun bir göstergesidir. Kazak Türklerinde iki gencin bir araya gelerek aile kurmasına çok önem verilmektedir.

Çünkü bu düşüncenin ardında çocuk sahibi olmak ve dolayısıyla bir nesil yetiştirmek gibi derin bir mana bulunmaktadır (Karataş, 1994: 76). Kazak Türklerinde evlenme tıpkı diğer tarihi ve çağdaş Türk devletlerinde de olduğu gibi “exogami” yani dıştan evlenme şeklinde görülmektedir. Yedi ya da dokuz göbek dışında kalan kızlar ile evlenebilme, ya da belli bir boya kız verme anlayışı kızın üzerindeki erkek otoritesini azaltma, düğün masraflarının taraflara vereceği sıkıntıyı önleme amacıyla yapılmaktadır. Kazak Türklerinde bu sistem “qudalıq” olarak adlandırılmakta ve “karşı kuda”lık olarak geçmektedir. “Karşı kudanın” uygulanış şekli Anadolu Türkleri ile aynıdır. Aynı zamanda “kudalık”ın başka bir türü de Kazaklarda “besikkuda” şeklinde bilinen “beşikkertmesi”dir. Bu uygulama her iki ailenin dostluklarını pekiştirme, mallarını birleştirme amacını taşımaktadır (Köse, 2001: 148-149).

“Aile kurmanın ilk aşaması, evlilik; evliliğin ilk aşaması, kız istemdir.” Kazak Türklerinde kız isteme uygulaması, kız ve erkek tarafının anlaşması ve hediyeleşmesiyle başlamaktadır. İlk olarak erkek tarafından kız tarafına bir grup kızı istemeye gitmektedir. Giderken yanlarında iyi bir cins at ya da deve, pahalı halı, elmas gibi şeyler götürerek kız tarafına “qalıñ/başlık” verilir. Kızın babası da oğlana “çapan” adı verilen giysiyi gönderir. Kız istenmeye gidilirken kıza baştan aşağı yeni kıyafetler ve yengelerine özel kumaşlardan dikilmiş hediyeler alınmaktadır. Kız verildikten sonra da oğlan kıızı görmeye gider. Bu aşamada da kızın istediği hediyeler götürülür ve oğlana

“kiyit” verilir. Oğlan kızı ancak başlık ödendikten sonra görebilmektedir (Çetindağ, 2007: 220-222).

Kız isteme tamamlandı kız verildiğinde kıza küpe ya da yüzük takılmaktadır. Küpe de tıpkı yüzük gibi o kızın artık sözlü olduğunu göstermektedir. Söz kesmeye giderken tatlı ve hoş şeylerden konuşulması için mutlaka tatlı yiyecekler götürülmesi tercih edilmektedir. Nişandan önce oğlan tarafı, nişandan sonra ise kız tarafı daha çok hediye almaktadır (Çetindağ, 2007: 223-225).

Söz kesme ve nişandan sonra kız tarafı çeyiz hazırlamaya başlar. Kazak Türkleri için çeyiz, oğlan tarafının verdiği başlık parasına eşit ya da yakın olarak hazırlanıp geline verilen mal ve mülktür. Kazak Türkleri tarih boyunca her zaman kızlarını çeyiz ile vermişlerdir. Kazaklar arasında kız evlada çeyiz hazırlamak çok önemli bir vazife olarak görülür. Kız çocuğu 7-8 yaşlarına geldiğinde başlanan çeyiz hazırlıkları kız evleninceye kadar devam eder. Kızın çeyizi oğlan evinden gelenler ile birlikte gönderilmektedir (Yegizek, 2020).

Evliliğin en önemli aşamalarından biri nikahtır. Hazırlanan nikah suyu ve altın yüzükler beyaz bir bezin üzerinde imamın önüne getirilmektedir. İmam, nikah duasını okuduktan sonra evlenecek olan gençlere bu evliliğe razı olup olmadıklarını sorar. Her ikisi de razı olduklarını bildirdikten sonra nikah suyundan içerler. Daha sonra imam yüzükleri evlenen gençlere verir. Damat yüzüğü gelinin parmağına, gelin ise damadın belindeki kemere takar (Yegizek, 2020).

Kazak Türklerinde düğün, her kesimden aile için aynı bolluk ve bereket içerisinde idrak edilmektedir. Düğünlerde her çeşit yemek yapılmaktadır.

“Betaşar” yani yüz açma merasiminden sonra ya aynı gün ya da ertesi gün düğün töreni başlamaktadır. Düğün sabahı çeşitli eğlenceler ve yarışlar yapılmaktadır. Yapılan yarışmaların başında at yarışı yer almaktadır. Damat geline bir at vermekte ve bu atın genç ve güzel olmasına dikkat edilmektedir. Çünkü verilen atın gençliği, güzelliği ve asaleti, gelin kız ile ilişkilendirilmektedir. Düğünde yeni evlilere getirilen hediyeler “kim ne hediye götürdüyse bir fazlası” şeklinde verilmektedir (Çetindağ, 2007: 228-229).

1.6.3. Türkiye Türklerinde Evlilik

“Evlilik, iki insanın, din, kültür, coğrafya, ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi şartlara bağlı olarak değişen çeşitli inanış ve uygulamalar çerçevesinde bir araya gelerek yuva kurmalarıdır.” (Orucov, 2018: 180) Türkiye Türklerinde evlilik ile ilgili uygulamalar geçmişten günümüze geleneklere bağlı olarak devam etmekte, bölgesel olarak farklılık göstermektedir. Üç aşamaya ayrılan evlilik geleneği çoğu araştırmacı tarafından düğün öncesi, düğün ve düğün ertesi olarak ele alınmaktadır.

Türkiye Türklerinde çiftlerin birbirini severek evlenmesi dışında, görücü usulü evlilik, akraba evliliği, beşik kertme evliliği, berdel evliliği ve kız kaçırma gibi evlilik gelenekleri görülmektedir. Ülkemizde en sık görülen evlilik türü görücü usulü ile evliliğdir.

Evliliğin ilk adımı olan kız isteme töreni belirli gelenekler çerçevesinde gerçekleşir. Damat adayı, ailesi ile birlikte çeşitli hediyeler (çiçek, çikolata vb.) alarak kızın evine gitmektedir. “Kız isteme sırasında Anadolu’nun birçok yerinde söz de kesilmektedir. Şerbet, kahve vb. içilmesi, karşılıklı hediyelerin verilmesi ve söz yüzüklerinin takılması, bazı bölgelerde imam nikâhının kıyılması, evliliğin ilk aşamasının gerçekleştiğini akraba, komşu vd. ilan etmek anlamındadır. Kız isteme ve söz kesme sırasında erkek tarafının kıza vereceği hediyeler hakkında da karara varılabilmektedir. Bu hediyeler altın vb. takılar ile başlıktan (kalın, hedeme) oluşmaktadır. Fakat günümüzde başlığın yaygınlığını yitirmiş olduğu görülmektedir.” (Atnur, 2015: 26)

Kız istemenin en önemli aşamalarından biri olan kahve içme geleneğinde gelin adayı, damat için tuzlu, şekerli veya baharatlı kahve hazırlamaktadır. Damat kahveyi sonuna kadar içerse kıızı daima seveceği ve onu mutlu edeceğine inanılır.

“Nişan, evlenme olayının resmen açıklanması ve duyurulması anlamına gelen bir merasimdir. Nişan, hem evliliğe atılan bir adım, hem de her iki taraf için bir tanışma ve uyum, düğün için kararlaştırılan sürenin başlangıcı anlamlarına gelmektedir. İşte bu yüzden toplumda nişanın ve nişanlanmanın büyük önemi vardır.” (Gürbüz, 2015: 39)

Kız evi tarafından düzenlenen nişan merasiminin masraflarını oğlan evi karşılamaktadır. Nişan, ailenin maddi durumuna göre kızın evinde veya bir salonda düzenlenmektedir. Bölge bölge değişmekle birlikte aileler birbirlerine nişan bohçası

göndermektedir. Bohçanın içinde havlu, bornoz, birtakım giyecekler, parfüm, makyaj malzemesi vb. hediyeler bulunmaktadır. Nişan merasimi sırasında yüzükler takılır ve aileler nişanlanan çifte hediyeler takdim eder. Nişanlılık süresi çiftin isteğine göre farklılık göstermektedir.

Nişan ile düğün arasında geline ailesi, akrabaları veya kızın kendisi tarafından çeyiz hazırlanır. Düğünden önce kız tüm çeyizini evinde sergiler. Kız oğlan evine gitmeden önce çeyizi toplanır ve ya düğünden önce ya da düğün esnasında oğlan evine götürülür. “Kızın çeyizinin kız evinden alınıp, oğlan evine götürülmesi sırasında sandık parası verilmesi, çeyiz alacaklara yemek verilmesi, oğlan evine serildikten sonra çeyiz altında eğlenceler düzenlenmesi, nazara karşı yapılanlar yörelere göre değişiklik göstermektedir. Çeyizin alınmasına “algı”, “ayar”, “çeyiz götürme”, “çeyiz alma” gibi isimler de verilmektedir. Bazı yörelerde çeyiz gelinle birlikte götürülmektedir.” (Gürbüz, 2015: 47).

Evliliğin temel yapı taşı olan nikah merasimi Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Nikah, dini nikah ve resmi nikah olmak üzere ikiye ayrılır. Dini nikah eve çağırılan imam tarafından kıyılırken, resmi nikah, nikah salonlarında belediye başkanı ya da belediyenin görevlendirdiği nikah memurları tarafından kıyılır. Nikah ve düğün tarihine çiftler ailelerinin de görüşünü alarak birlikte karar verir. “Anadolu’da nikâh kıyılır kıyılmaz ayağa basma âdeti vardır. Gelin ve damat, nikâh masasında birbirlerinin ayağına basmaya çalışırlar. İnanişâ göre kim diğêrinin ayağına basabilirse evliliklerinde onun sözü geçer. Nikâh töreninin heyecanla beklenen bu bölümü gergin ve heyecanlı ortamı yumuşatır; kız ve erkek tarafı arasında eğlenceli bir çekişmeye ortam hazırlar.” (Gürbüz, 2015: 43).

Düğünden bir gün ya da birkaç gün önce kına gecesi merasimi düzenlenir. Kına gecesi düğünün en önemli noktalarından biridir. “Kınanın hem toplumumuz hem de folklor (dini ve milli) açısından önemi büyüktür. Zira koçlar kınalanır, Allah’a kurban olması için. Mehmetçik kınalanır, vatana kurban olması için. Geline kına yakılır, eşine kurban olsun diye.” (Gürbüz, 2015: 48). Bölgesel olarak değişmekle beraber kına gecesine kadınlar katılmaktadır. Çeşitli türküler söylenerek kına yakılırken gelin ağlatılmaya çalışılır. Kına yakma işlemi gerçekleşmeden önce gelin avucunu açmaz. Kayın validesi tarafından avucunu açması için altın verilir. Altın ile birlikte geline kına yakma işlemi gerçekleşir. Zaman zaman damada da kına yakıldığı görülmektedir.

Kına gecesinin ertesi günü düğün merasimine geçilir. Günümüzde düğün merasimleri genellikle hafta sonları düzenlenmektedir. Düğünün yapılacağı mekan seçildikten sonra, misafirleri düğüne davet etmek için davetiye hazırlanır. Bazı bölgelerde davetiye ile birlikte “oku” adı verilen çeşitli hediyeler (havlu, kumaş, başörtüsü vb.) gönderilmektedir. Düğün günü gelin evinde gelinin hazırlığı sürerken damat evinde de damat tıraşı ve güveyi giydirmeye gelenekleri gerçekleştirilmektedir. Damat ailesi ve akrabaları ile birlikte gelini almaya gider. Kız tarafı kapıyı açmaz, damattan hediye veya bir miktar para istenir. Gelin evden çıkarken babası tarafından geline kırmızı kuşak bağlanır. Kimi yörelerde ise kuşağı gelinin abisi veya kardeşi bağlamaktadır. (Gürbüz, 2015: 52).



2. BÖLÜM: İNCELEME

2.1. Evlilikte Hısım Akraba Adları

Türk geleneklerinde aile ve akrabalık ilişkileri sağlam temeller üzerine kurulmuştur. Bunun sonucu olarak akraba adları çeşitlilik göstermektedir.

“Türkçede akrabalık terimleri kan ve evlilik yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum biyolojik ve sosyolojik sonuçları doğurmaktadır. Türkçedeki akrabalık terimleri kişileri; yaşı; cinsiyeti; evli olup olmamayı; akrabalığın anne, baba ya da eş tarafından olup olmadığını; akrabalık derecesinin yakın ya da uzak olduğunu; kişinin genç mi ihtiyar mı olduğunu belirtebilmektedir.” (Kaplankıran, 2016b: 1179).

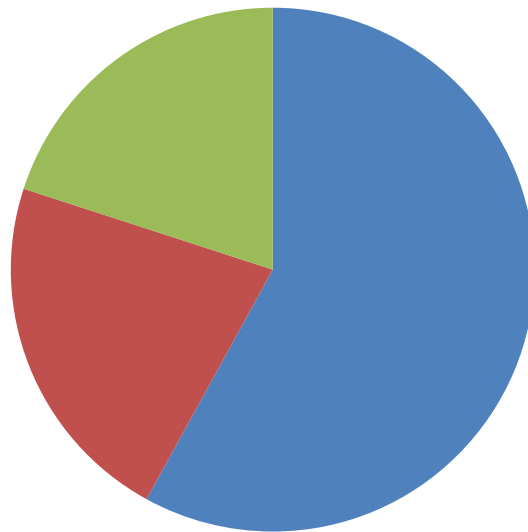
Dünya dillerinde birkaç akrabalık terimi için tek bir sözcük kullanılırken *“Türkçede her tür akrabalık için ayrı ayrı terim kullanılmaktadır.”* (Güllüdağ, 2012: 206).

Tablo 1: Evlilikte Hısım Akraba Adları

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
äyel (Ar)	ewlük, evlik, ewçi, uragut, ış, işi,kız (ew+lük)	ayal
äykeş (Kazak ağız sözlüğü) (<äyel+keş>äykeş)		
bas kuda (K)		
bay (K)	big	bay
bel kuda(K)		
besik kuda (K)		beşik kertmesi
bet quda (K)		
erkek (K) (er+kek)	erkek (er+kek)	erkek, koca
erli-zayıptı (K / Ar) (er+lizayıptı)	begikisi	
jar (K)		yar
jubay (F)	kis, kisi	çift
kelin (K) (kel-in)	kelin, kız (kel-in)	gelin

kelinşek (K) (kel-in+şek)		gelincik
küyew (K)	küdegü	güveyi, güvey
qarın kuda (K)		
qarsı kuda (K)		
qatın (K)		hatun, kadın
quda (K)	kađın, tüñür	
quda bala (K)		
qudaeke (K) (quda + eke)		
qudağay (K) (quda+ğay)		
qudağiy (K) (quda+ğiy)	kađnagun, tüñür	
qudağiyliq (K) (quda+ğiy+lıq)		
quda-jekjat (K)		
qudanda (K) (*qudan+da)		
qudandalı (K) (*qudan+da+lı)		
quda-qudağiy (K) (quda- quda+ğiy)	kađın	
zayıp (Ar)	kis, kisi	
zayıptı (Ar) (zayıp+tı)		

Evlilikte Hısım Akraba Adları



- Kazak Türkçesi
- Karahanlı Türkçesi
- Türkiye Türkçesi

Şekil 1: Evlilikte Hısım Akraba Adları

Tespitlerimize göre Kazak Türkçesinde evlilikte hısım adlarının karşılığı olarak, Karahanlı Türkçesinde %37,9, Türkiye Türkçesinde ise %34,4 oranında benzer kelime tespiti yapılmıştır. Karahanlı Türkçesindeki oranın fazla olmasının nedeni burada ele alınan kelimelerin kökeninin Eski Türkçeye dayanmasıdır. Karşılaştırmamız sırasında Karahanlı Türkçesinde olduğu kadar Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında “erkek” kelimesinin ne ses ne şekil ne de anlam bakımından değişikliğe uğramadığı, “bay, kelin, küyew” gibi kelimeler de ise sadece ses değişimlerinin olduğu tespit edilmiştir (big>bay, kelin>gelin, küyew>güvey).

Ayrıca bazı Arapça kökenli kelimelerin (äyel, zayıp vb.) daha sonraki tarihlerde dile girmiş olduğunu ve bu tür kullanımların tarihi olarak daha sonraki yüzyıllarda Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde kullanıldığını görmekteyiz.

2.1.1. Kan Bağı Olan Akrabalık Adları

Tablo 2: Kan Bağı Olan Akrabalık Adları

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ağa (K)	aga	ağa
äje (K)	açı	
äke (K)	dede	
ana (K)	ana	anne, ana
apa (K)	ebe	
äpke (K) (äp(a)+ke)	eke, eçe, eze	
äpşe (K)	eke, eçe, eze	
arğı ata (K) (*ar+ğ1 ata)		
ata (K)	ata (DLT:563)	ata
baba (Ar)		baba
bawır(K) (<bagır)		
bergi ata (K) (ber(i)+ki ata)		
dayı (K)	tagay	dayı
ebey(K) (*ebe+y)		ebe
ini (K)	ini	

jöke (K)	amm	
nağışı äje (K)		
nağışı şeşe (K)		anneanne
qarındaş (K) (qarın+das)	karındaş (karın+daş)	karındaş
qayın ini (K)		
qudabala(K) (quda + bala)		
siñli(K) (sinil+i>siñli)	siñil	
şeşe (K)		
täte (K)	anatişi karındaşı/ küküy	
ülken (ulı) şeşe (K)		



Şekil 2: Kan Bağı Olan Akrabalık Adları

Kan bağı olan akraba adlarının Kazak Türkçesindeki karşılığı olarak, Karahanlı Türkçesinde %56 Türkiye Türkçesinde ise %32 oranında tespit edilmiştir. Burada belirlenen kelimelerin birçoğunun Eski Türkçe kökenli olması, oranların Karahanlı Türkçesinde daha fazla olmasına zemin hazırlamaktadır. “siñil” kelimesinin kullanımı Karahanlı Türkçesinde ve Kazak Türkçesinde görülürken Türkiye Türkçesinde bu kelimeye rastlanmamıştır. “ana, ata” gibi kelimelerin kullanımı günümüze kadar gelmiş ve Türkçenin diğer lehçelerinde de kendisine yer edinmiştir. Talat Tekin’e göre “ana,

ata, apa” gibi kelimeler aynı kökten gelmekte ve zaman içerisinde sesler vasıtasıyla anlam genişlemesine uğrayarak çeşitlenmektedir (Tekin, 1960:291).

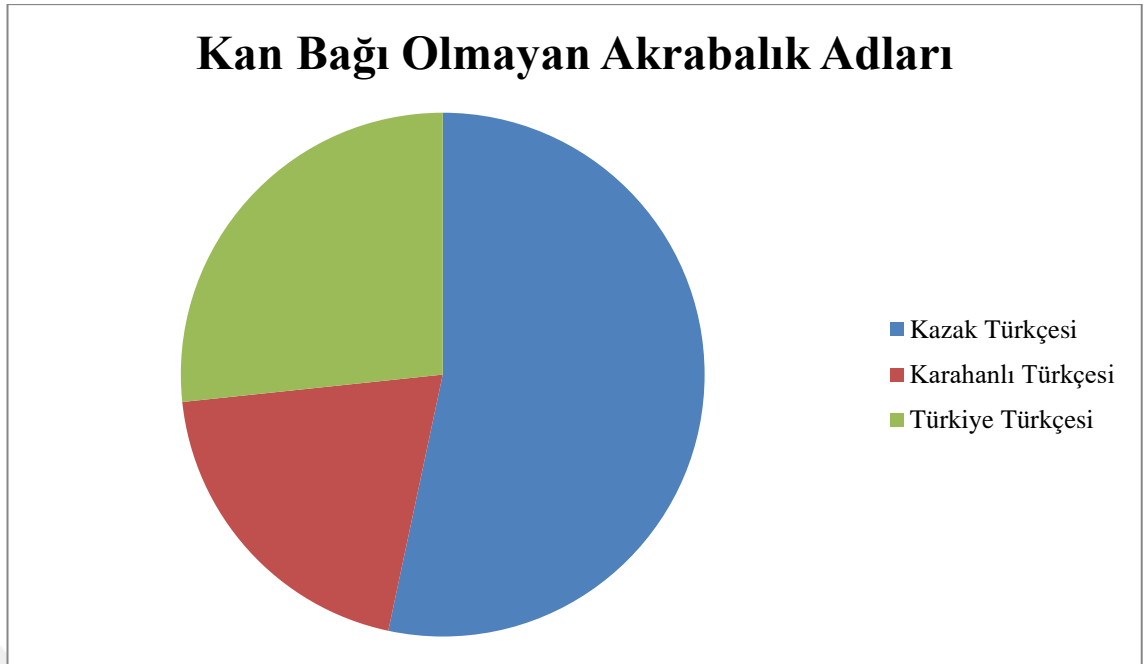
Tekin, anne tarafından akrabalık ifade eden “tāy~tay~daay~dayı” kelimelerinin tagay~tagayı>dayı şeklinde geliştiğini ve günümüzde de kullanıldığını ifade etmektedir. (Tekin, 1960:293).

Tekin, teyze sözcüğünün ağızlardaki ve bazı Türk lehçelerindeki farklı şekillerini göstererek, sözcüğün teyze söyleyişinin epeyce eski olduğunu ifade eder. Tekin’e göre sözcük tagay ve eze sözcüklerinden oluşmuştur: Tagāy > tay + eze > tayze > teyze (Tekin, 1960:293).

2.1.2. Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları

Tablo 3: Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
abısın (K)		
baja (K)	namıja	bacanak
baldız (K)	baldız	baldız
böle (K)	çıkan	
jeñge (K)	yeñge	yenge
jezde (K)	yezne	
jiyen (K)		yiğen
jiyen küyew (K)		yiğen güvey
qayın ata (K)		kayınbaba
qayın biyke (K)		
qayın ene (K)		kaynana
qayın jurt (K)		
qayınsiñli (K) (qayınsinil+i>qayınsiñli)		
qaynağa (K) (qayın + ağa)		kayın ağa
qaynı (K) (qayın+i>qaynı)	kayın	
qudaşa (K) (quda+şa)		



Şekil 3: Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları

Kan bağı olmayan akrabalık adlarında Kazak Türkçesinde tespit edilen kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarının Karahanlı Türkçesine göre daha fazla olduğunu gözlemledik. “baldız” kelimesinin Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde birebir aynı olduğunu, jenge ve yenge kelimelerinde ise aynı kelimedede sadece ses değişikliği olduğu görülmektedir. Bu Kıpçak lehçelerinin genel özelliği olan y->j/-c- değişikliğine dayanmaktadır. “Jiyen ve yeğen” kelimesinde de aynı ses değişikliği vardır. Bu listede “kayın” kelimesi Eski Türkçeden bugüne bütün lehçelerde aynı anlamda kullanılmakta, sadece küçük ses farklılıklarına rastlanabilmektedir.

2.2. Evlilikle İlgili Geleneksel Uygulamalar

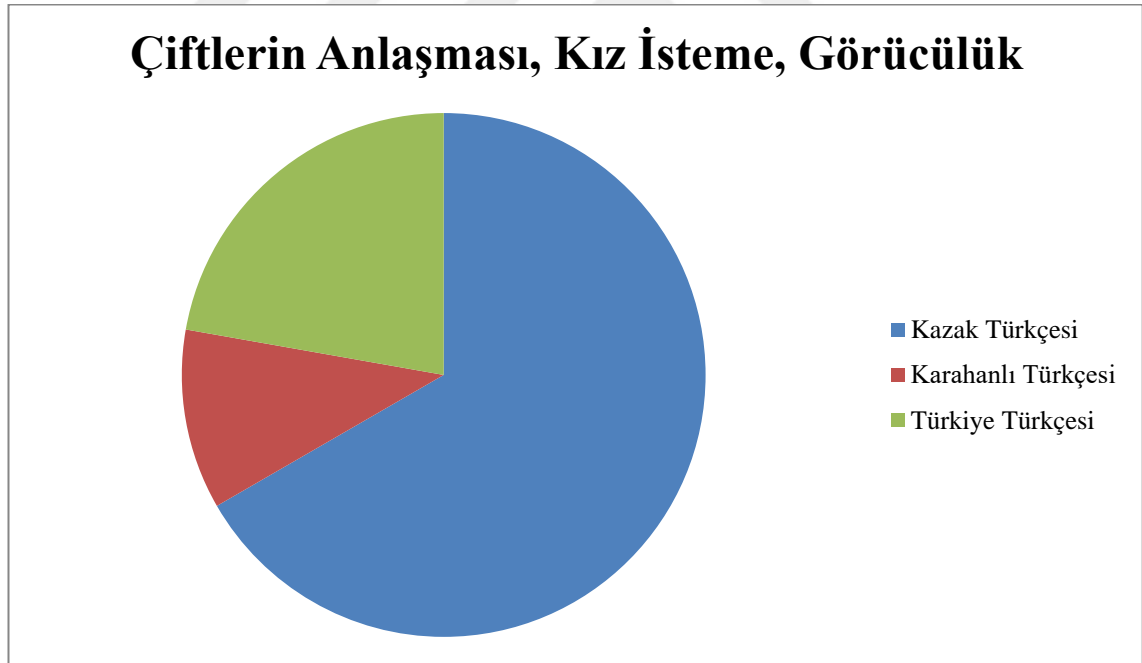
2.2.1. Çiftlerin Anlaşması, Kız isteme, Görücülük

Kazak Türklerinde düğün geleneği nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Geleneğe bağlı olarak çeşitli törenler düzenlenmektedir. Bu törenler belli bir sıraya göre ve belli kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Çiftler birbirini görüp beğendikten sonra damat tarafı gelinin ailesine “elçi” gönderir. Bazı bölgelerde “savcı” da denir. “Elçi”, gelin evi ile damat evi arasında iletişimi sağlar bu sayede damat kızı istemeye

gider. Kız isteme merasimi sırasında damadın ailesi tarafından yapılması istenen çeşitli adetler vardır. Bu adetler Türkiye Türklerinde de benzerlik göstermektedir.

Tablo 4: Çiftlerin Anlaşması, Kız isteme, Görücülük

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
jawşı (K) (jaw+şı)	arkuçı/yoridaçı (DLT:556) arku+çı / yori-daçı	
qız aytıruw(K) (qızayt-tır-uw)		kız istemek, kız bakmak
qız körüw (K) (qız kör-üw)		kız görmek
quda tiger (K) (qudatig-er)		
quda tüser (K) (quda tüs-er)		
tabaldırıq attar (K) (tabadıriqat+ta-r)		



Şekil 4: Çiftlerin Anlaşması, Kız isteme, Görücülük

Kazak Türkçesindeki çiftlerin anlaşması, kız isteme ve görücülük ile ilgili tespit edilen sözcüklerin Türkiye Türkçesinde tam olarak karşılığı olmasa bile ağızlarda kullanılmaya devam ettiğini, yöresel olarak değişikliklere uğradığını söyleyebiliriz. Kazak Türkçesindeki “jawşı” sözcüğünün karşılığı olarak Türkiye Türkçesinin ağızlarında

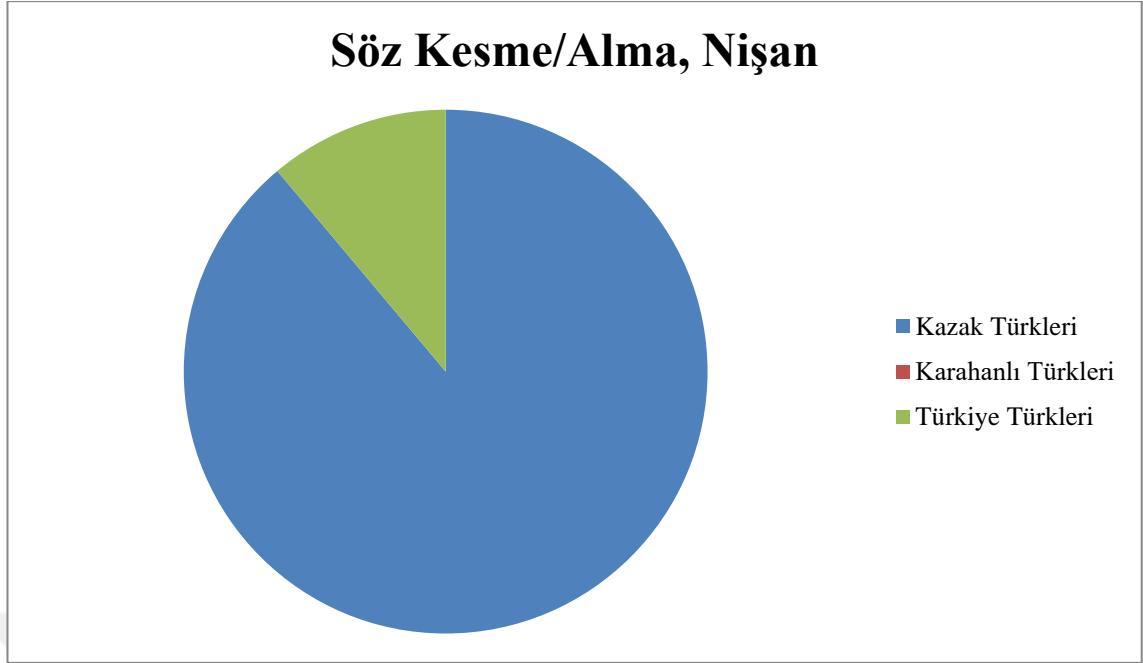
“savcı, elçi” kelimelerinin günümüzde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Karahanlı Türkçesinde ise kelime tespitinin yapılamamış olması bu kelimelerin henüz yazıya geçmemiş ya da farklı adlarla kullanıldığını düşünmemize yol açmaktadır.

2.2.2. Söz Kesme/Alma, Nişan

Kız isteme merasiminden sonra çiftler söz ve nişan hazırlığına geçmektedir. Nişan sırasında damat, gelinin ailesine çeşitli hediyeler getirir ve eğlenceler düzenlenir. Kazak Türklerinde nişan belgisi olarak küpe takılırken, Türkiye Türklerinde nişan belgisi olarak yüzük takılmaktadır.

Tablo 5: Söz Kesme/Alma, Nişan

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ayttırğan küyew (K) (ayt-tır-gan küyew)		Güvey, güveyi
ayttırğan qız (K) (ayt-tır-ğan qız)		
qalıñdıq (K) (qalıñ+dıq)		
qız köşi(K) (qız köş+i)		
qız tanısuw (K) (qız tanı-s-uw)		
qudala(K) (quda+la-s)		
sırğa saluw (K) (ısır-ga>sırğa sal-uw)		
urın (bardı) (K) urın (bar-dı)		



Şekil 5: Söz Kesme/Alma, Nişan

Söz kesme/alma, nişan ile ilgili Karahanlı Türkçesinde kelime tespiti yapılamamış, Türkiye Türkçesinde ise %12,5 oranında karşılığı tespit edilmiştir. Kazak Türkçesinde ayttır- şeklinde ifade edilen uygulama Türkiye Türkçesinde (kız) iste-, istet- kelimeleriyle ifade edilmektedir. Bu alanda Karahanlı Türkçesindeki eserlerde bir kavram adına rastlanmamıştır. Bu, bahsedilen konuda bir uygulamanın olmadığı anlamına geldiği gibi, bu alandaki söz varlığının tespit edilerek sözlüklere geçirilmediği anlamına da gelebilir.

Söz kesme veya nişanda takılan takının Kazaklarda sırğa, Türkiye Türklerinde yüzük olması, söz varlığında farklı kavram kullanımlarını ortaya çıkarmıştır. Bir takının/aletin değişmesiyle kavram alanındaki bir sözcüğün de değiştiğini gözlemleyebilmekteyiz.

2.2.3. Kına Gecesi

Türkiye Türklerinin geleneksel evlilik merasiminde kına gecesinin önemi büyüktür. Bölgesel olarak değişiklik göstermekle birlikte kına gecesi, düğünden bir ya da birkaç gün önce düzenlenmektedir. Kadınların katılımıyla gerçekleşen törende çeşitli türküler söylenmekte ve bazı yörelerde ağıtlar yakılmaktadır. Son zamanlarda oğlan evi de belli bir süre de olsa kına gecesine katılmaktadır. Gelin, kına yakma merasimi

sırasında elini açmaz. Damadın annesi gelinin avucuna altın koyar ve gelinin yengesi tarafından kına yakma işlemi gerçekleşir. Çoğu yörede damada da kına yakılmaktadır. Kazak Türklerinde ise kına gecesi merasimi görülmemektedir.

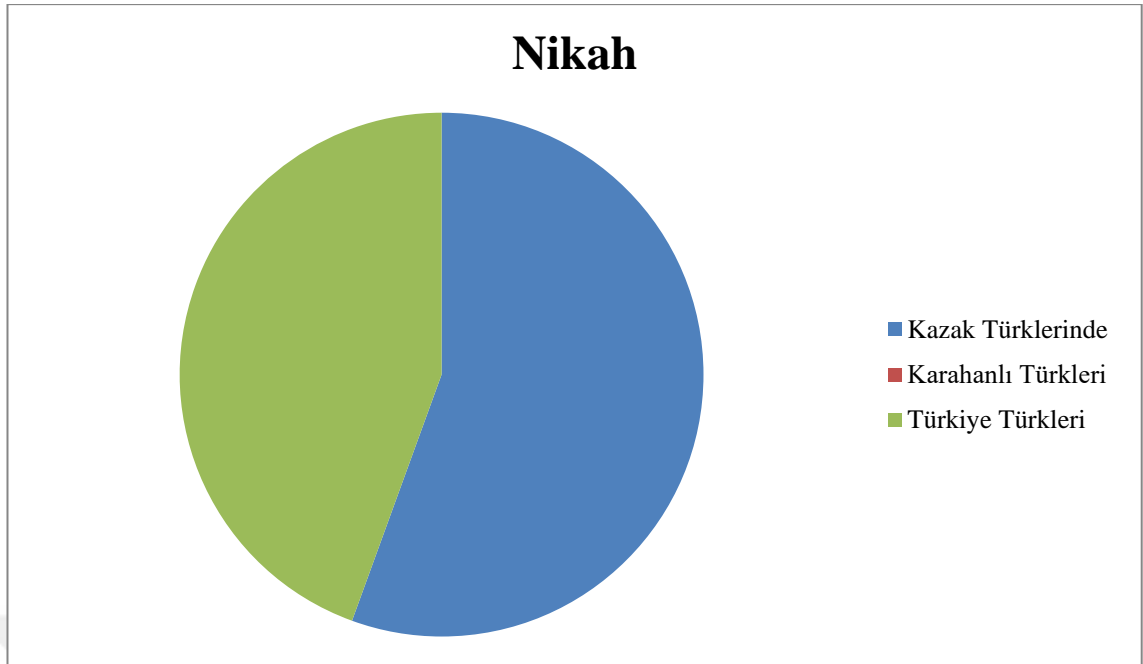
Bu konuda Türkiye Türkçesinde kullanılan söz varlığı “kına”, “kına yakma”, “kına mendili”, “kına tepsisi”, “kına elbisesi” gibi kullanımlarla karşımıza çıkmaktadır.

2.2.4. Nikah

Kazak Türklerinde nikâh merasimi Türkiye Türkleriyle benzerlik göstermektedir. Resmi nikahla birlikte dini nikah da birçok bölgede görülmektedir. Resmi nikah, nikah dairesinde belediyenin nikah memurlarının kıydığı bir törendir ve şahitler huzurunda gerçekleşir. Türkiye Türklerinde olduğu gibi nikah töreni kimi zaman kalabalık kimi zamansa aile arasında düzenlenmektedir.

Tablo 6: Nikah

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
azamattıq neke (Ar) (azamat +tıq neke)		
dini neke (Ar)		dini nikah
neke (Ar)		nikah
neke küweligi (qağazı) (Ar)		nikah cüzdanı
neke suwı (Ar) (neke suw+ı)		nikah suyu



Şekil 6: Nikah

Nikah başlığı altında tespit edilen kelimelerin Karahanlı Türkçesinde karşılık bulamamasının başlıca nedeni, Karahanlı Türklerinin İslamiyet’i kabulüyle birlikte hayatlarına giren örf ve adetlerin, yeni inançların zamanla kültürlerine yerleşmesi ve sonradan yazıya geçmesi ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir.

Karahanlı Türklerinde bu uygulamaların olmaması o dönemlerde böyle bir törenin olmamasıyla da açıklanabilir. Bu tür uygulamalar evlilikle ilgili resmi kayıtların tutulmaya başladığı zamanlarda daha çok ortaya çıkmış olmalıdır.

Ayrıca küve<güvah ‘şahit’ ve nikah gibi Arapça kökenli kelimelerin Karahanlı Türkçesinde henüz kullanımda olmadığı da söz varlığına bakıldığında görülecektir. Arapça kökenli kelimeler Karahanlı Türkçesi döneminden sonra dile daha fazla girmeye başlamıştır demek, hiç de hata olmayacaktır.

2.2.5. Kız Kaçırma

Türk kültüründe en eski evlenme geleneklerinden birisi de kız kaçırma. Eski Türklerde evlenme, kız kaçırma ve yağma biçiminde olmaktadır. Hatta meşru evlenme, Altay ve Yakut Türklerinde kız kaçırma yoluyla gerçekleşirdi. Manas Destanında ve

diğer birçok Türk destanlarında kaçırma yolu ile evlenmeden söz edilmektedir (Tezcan, 2003:2).

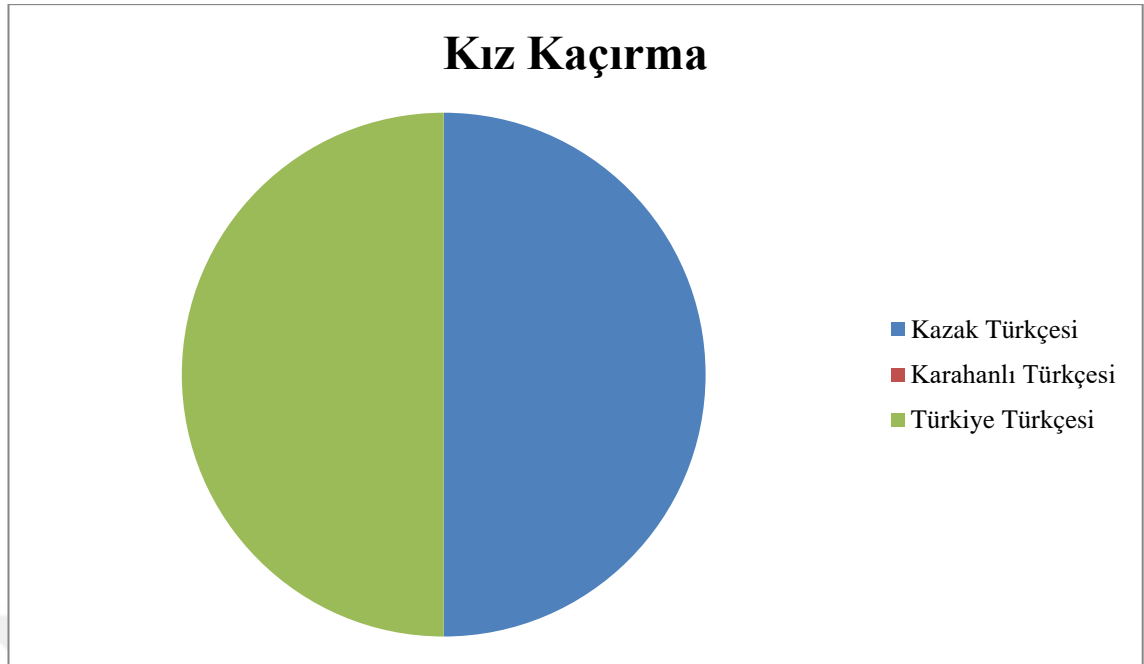
Kazak Türklerinde kız kaçırma geleneği daha çok Kazakistan'ın güney bölgesinde gerçekleşmektedir. “*Kız istekli ve gönüllü olmasına rağmen kızın ailesi erkeği istememesi durumunda oğlan kız ile anlaşarak kızı kaçıırır. Kaçırdıktan sonra bilinmeyen kimsenin bilmediği bir yere götürür. Bu olayı duyan kızın ailesi, akrabaları kızgınlık ve öfke içine düşerler. Kısa bir süre geçtikten sonra ortalık durulur ve sinirler yatıştır. Erkek tarafı aile büyüklerinden bir heyet oluşturur bu heyet kız evine gidip özür diler ve ara bulmaya çalışarak erkek tarafıyla barıştırır.*” (Nauanova, 2020: 142)

Kaynaklara göre eski zamanlarda kızı kaçırarak evlenme usulü hiç yoktu. Gelin olacak kızlar, düünürler arasındaki anlaşmaların yerine getirilmesinden sonra dua ile evden çıkarılırdı. Kızı kaçırma yolu ile yapılan evlilikler 1930'lu yıllardan itibaren yaygınlaştı. (Kartaeva, 2014: 176)

Kız tarafının düğün masraflarını karşılayacak gücü olmadığı zamanlarda kızın babasının damada giderek kızını kaçırmasını istediği durumlarla da karşılaşılır. Günümüzde Türkiye Türklerinde kız kaçırma geleneğine çok az rastlansa da bazı bölgelerde görülmektedir. Kazak Türklerindeki farklı olarak Türkiye Türklerinde daha çok kızı isteyen gence kızın verilmemesi ya da kız ile oğlan ailelerinin gençlerin evliliğine sıcak bakmaması gibi sebeplerle kız kaçırma uygulamalarına rastlanmaktadır.

Tablo 7: Kız Kaçırma

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
qız alıp qaşuw (K) (qız al-ıp qaş-uw)		kız kaçırma



Şekil 7: Kız Kaçırma

Kız kaçırma ile ilgili Kazak Türkçesinde 1, Türkiye Türkçesinde 1 kelime tespit edilirken, Karahanlı Türkçesinde bu konuda bir sözcüğe rastlanmamıştır.

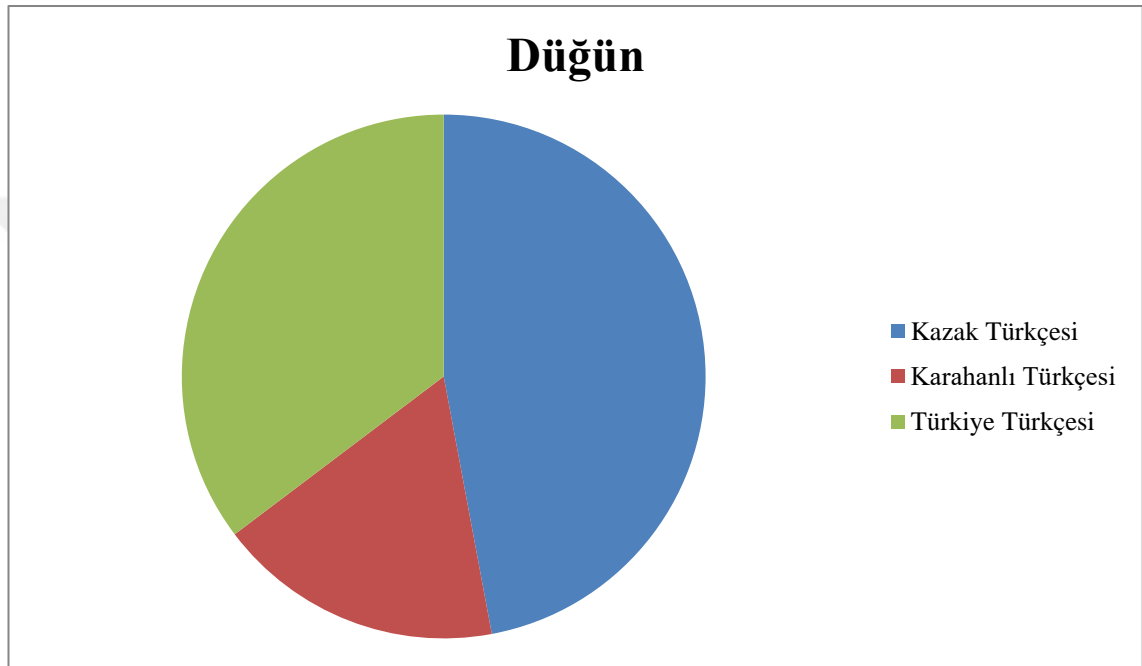
2.2.6. Düğün

Kazak Türklerinde düğün merasimi bolluk ve bereket içinde geçmektedir. Coşkulu törenler düzenlenmekte, ailelerin maddi durumuna göre büyük salonlar tercih edilmektedir. Düğüne katılım oldukça fazladır. Türkiye Türklerinde olduğu gibi Kazak Türklerinde de damadın sağdıçı düğün süresince damada yardım etmektedir.

Tablo 8: Düğün

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
kelin tüsirüw (K) (kel-in tüs-ir-üw)	ewlik al-	gelin getirmek/indirmek
küyew joldas (K) (küyew jol+das)		
küyew tüsüw (K) (küyew tüs-üw)		güvey olmak
qız jiyın (K) (qızjıy-ın)		

qız uzatuw (K) (qız uza-t-uw)		kız çıkarmak
qız uzatuw toyı (K) (qız uza-t-uw toy+ı)		kız çıkarmak
toy (K)	tügün	düğün, toy
üylenüw toyı (K) (üy+le-n-üw toy+ı)	tügün, kisi al-	düğün, evlenme toyu



Şekil 8: Düğün

Düğün önemli bir geleneksel uygulamadır. Bu törenin adı Türkiye Türklerinde “düğün” iken Kazak Türklerinde “toy”dur. Uygulamalarda küçük farklılıklar olsa da gelin alma ritüelleri, yemekler verilmesi, çeşitli eğlencelerin yapılması hemen hemen ortak olarak yapılan uygulamalardır. Karahanlı Türklerinde ise “tügün” sözcüğü kullanılmaktadır.

2.2.6.1. Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar

Kazak Türklerinin düğün ile ilgili folklorik unsurlarını ele alırken, bu unsurların Karahanlı Türklerinde gerçekleşmediği gözlemlenmiştir. Kazak Türklerinde birçok halk oyunu ve yarış günümüzde de uygulanışını sürdürmektedir. “At yarışlarından birinci gelene çok güzel hediyeler verilir. Erkekler beğendikleri bir kızını atla belli bir mesafeye

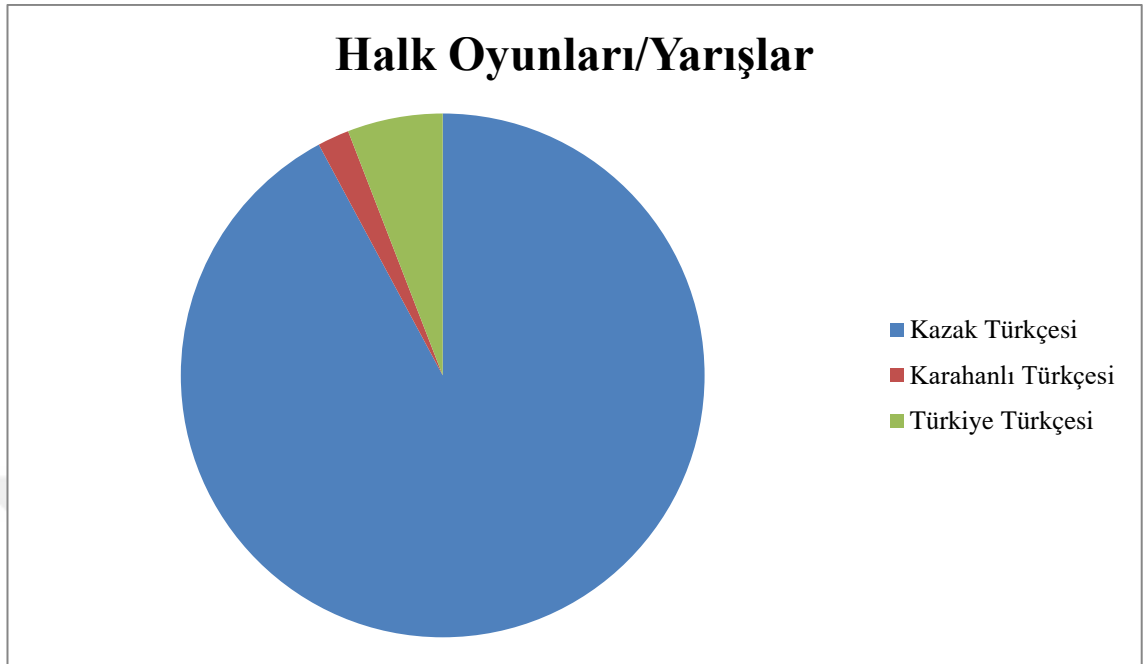
kadar kovalarlar. Ödül olarak da beğendikleri kızı öperler. Eğer erkek, kızı yakalayamazsa bu sefer de kız, oğlanı kamçıyla (qız quwuw) kovalar. Merasimlerden sonra akşama düğün yapılır.” (Çetindağ, 2007:229).

Tablo 9: Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
alaqansoqpaq (K) (alaqansoq-paq)		alakansokpak
altı baqan (K) (altı + baqan)		
ändi qul (K)		
aq boran (K)		
aqköş (K)		
aq süyek (K) (aqsüngük>sügük> süyek)		
aqşamşıq (K) (aqşam+şıq)		
arqan attaw (K) (arqanat+ta-w)		
arqan tartpaq (K) (arqan tart-paq)		kurgan çekmek
asaw möstek (K) (asa-w möstek)		
asıq oyını (K) (*as-ıqoyın+ı)		aşık oyunu
awdarıspağ (K) (ag->aw-dar-ıs-paq)		
aydap sal (K) (ayda-p sal)		
aytı (K)		
bastanğı (K) (bastan+ğı)		
bäyge (K)		
belbew tastaw (K) (bel + bew (<bag) tas+ta-w)		
belbewsoq(K) (bel + bew (<bag) +soq)		
buğınay(K) (buğ-in-ay)		
buqa tartıs(K) (buqa tart-ıs)		

inyem tap (K) (iyne+m tap)		
jambı atuw (K) (jambı at-uw)		
jar-jar (K)		
jayaw jarıs(K) (yadag (ET) >jayaw jarıs		
jigit quwuw(K) (jigitquw-uw)		
jorğa jarıs(K) (jorğajarıs)		
kökpar (K)		
kümis aluw (K) (kümis al-uw)		
oramal jügirtpek (K) (oramal jüg-ir-t-pek)		
oramal tastamaq (K) (oramaltas+ta-maq)		
qaraqulaq (K) (qara + qulaq)		
qazaqşa küres (K) (qazaq+şaküres)	çalış	
qına mende (K)		
qız käde (K)		
qız quwuw (K) (qız quw-uw)		
qos qulaq (K)		
quda tartuw (K) (quda tart-uw)		
saqiyna tastaw (K) (saqiynatas+ta-w)		
siyqırlı tayaq (K) (siyqır+lı taya-q)		
soqır teke (K)		
teñge aluw (K) (teñge al-uw)		
tımpiy (K)		
toğım qağar (K) (toğ-ımqağ-ar)		
toğız ayaq-toğız tabaq (K)		
toğız qumalaq (K)		
tüye bas (K)		
tüye jarıs (K)		

ündemes (K) (ün+de-mes)		
-------------------------	--	--



Şekil 9: Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar

Kazak Türkçesinde, düğünde uygulanan halk oyunları/yarışlar ile ilgili kelimelerin karşılığı olarak 48 adet kelime karşımıza çıkarken bu sayı Karahanlı Türkçesinde 1, Türkiye Türkçesinde 3'tür.

Türklerde eskiden beri şölen ve toylarda yemek verildiği, at yarışı, insanlar arasındaki güreş ve yarışlar gibi farklı yarışmaların yapıldığı kaynaklardan edinilen bilgiler çerçevesinde bilinmektedir. Bu uygulamaların şekline, kullanılan malzemenin farkına göre tespit edilen söz varlığının benzer olduğu veya farklılaştığı görülmektedir.

Kız kovma, at yarışı, güreş, koşu, vs. gibi uygulamaların ortak olduğundan bahsetmek mümkündür. Ancak her iki Türk topluluğunda da son zamanlarda şehir merkezlerinde salon düğünlerinin artması sebebiyle kırsal kesim dışındaki alanlarda bu tür uygulamalar terk edilmektedir.

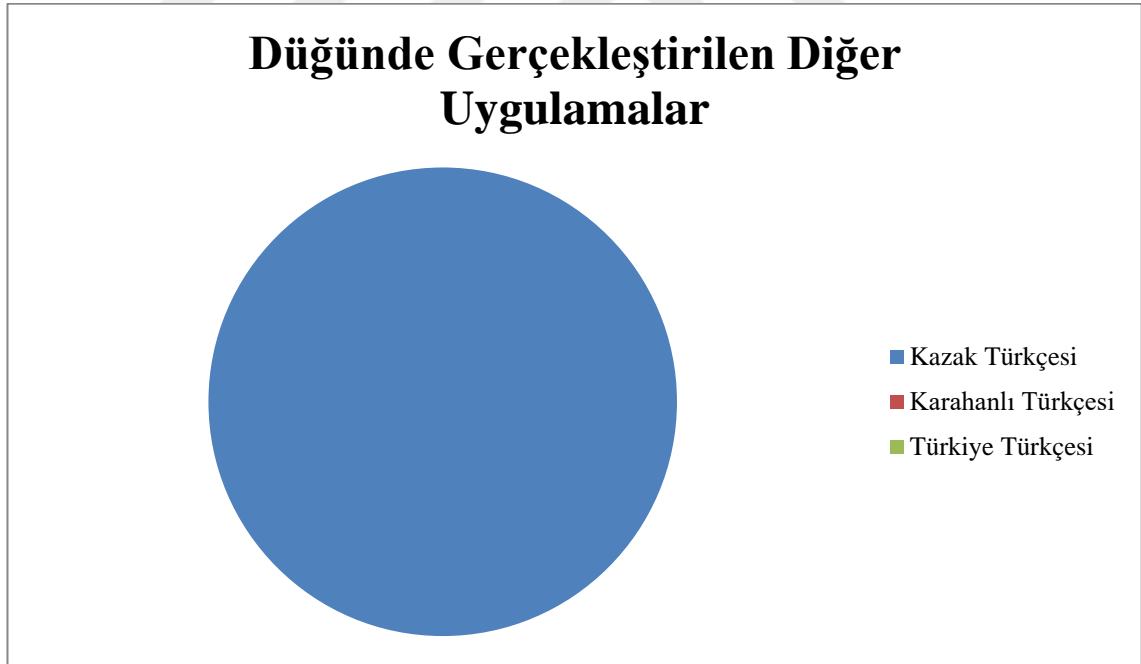
Düğünde uygulanan halk oyunları/ yarışlar başlığı altında Kazak Türkçesinde tespit ettiğimiz kelimelerin Karahanlı Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde karşılığının olmayışı bizlere bu uygulamaların olabileceğini fakat kültürel değişimler ve bölgesel farklılıklardan dolayı o bölgenin getirmiş olduğu normlar çerçevesinde farklı adlarla anıldığını göstermektedir.

2.2.6.2. Dügünde Gerçekleştirilen Diğer Uygulamalar

Kazak Türklerinde düğün merasimi süresince çeşitli türküler, şarkılar söylenir. Katılan misafirler söylenen türkülere eşlik eder. Türkiye Türklerinde de düğün merasiminde kına gecesi başta olmak üzere düğün günü türküler, şarkılar söylenir müzikler eşliğinde dans gösterileri sergilenir.

Tablo 10: Dügünde Gerçekleştirilen Diğer Uygulamalar

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ağayın-tuwıs (K)		
awjar (K)		
jar-jar (K)		
sıñsuw (K)		
turmıs-salt (K)		
üy-işi (K)		



Şekil 10: Dügünde Gerçekleştirilen Diğer Uygulamalar

Dügünde gerçekleştirilen diğer uygulamalar ile ilgili Kazak Türkçesinde 6 kelime tespit edilirken, Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde kelime tespit edilememiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarından derlemeler yapılması halinde Kazak

Türkçesi ile ortak sözcüklerin ortaya çıkabileceği tahmin edilmektedir. Ancak yazı dilinde böyle bir ortaklık söz konusu değildir.

2.2.7. Yüz Görümlülüğü/Yüz Açma (Bet Aşar)

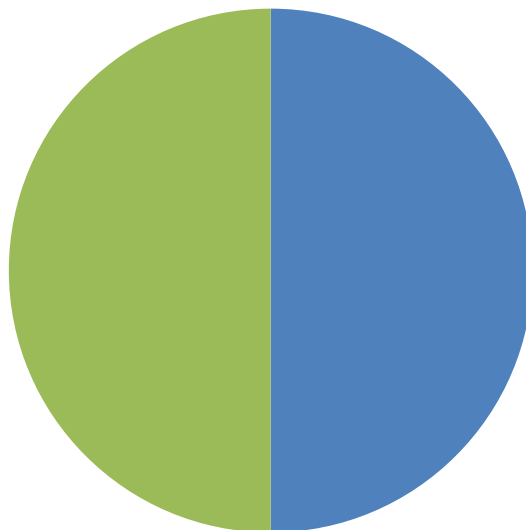
Betaşar geçmişte olduğu kadar günümüzde de Kazak Türklerinin düğün geleneğinde önemli bir yere sahiptir. “Betaşar” yeni gelen gelin için söylenen şiirlerdir. Yeni gelen gelinin yüzü kimseye göstermeden örtülür, önüne de perde gerilir. Kazak Türklerinde buna çok önem verilir ve gelinin yüzü topluluk önünde şâirlerin okudukları “betaşar”larla açılır. “Betaşar” gelin kayınbabasının evine getirildiğinde önce gelini öven şiirlerle başlar. Sonra da nasihatlerle devam eder. Gelini; yeni evi, yeni yuvasıyla tanıştırmak gerekir. Betaşarın bir amacı da budur.” (Biray, 2002: 2)

Türkiye Türklerinde bu kadar ayrıntılı olmasa da ‘yüz görümlülüğü’ uygulaması yapılmaktadır. Oğlan evine getirilen gelinin yüzü açılırken güveyi tarafından geline bir takı takılması geleneği hala yaşatılmaktadır. Tarihi dönemlerdeki uygulamalar hakkında belirli kaynaklar olmadığı için Karahanlı Türkçesinde bu alanda bir sözcükle karşılaşılmaması normaldir.

Tablo 11: Yüz Görümlülüğü/Yüz Açma (Bet Aşar)

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
betaşar(K) (bet+aş-ar)		yüz görümlülüğü

Yüz Görümlülüğü (Bet aşar)



- Kazak Türkçesi
- Karahanlı Türkçesi
- Türkiye Türkçesi

Şekil 11: Yüz Görümlülüğü/Yüz Açma (Bet Aşar)

Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde yüz görümlülüğü ile ilgili 1 adet kelime tespit edilirken, Karahanlı Türkçesinde kelime tespit edilememiştir.

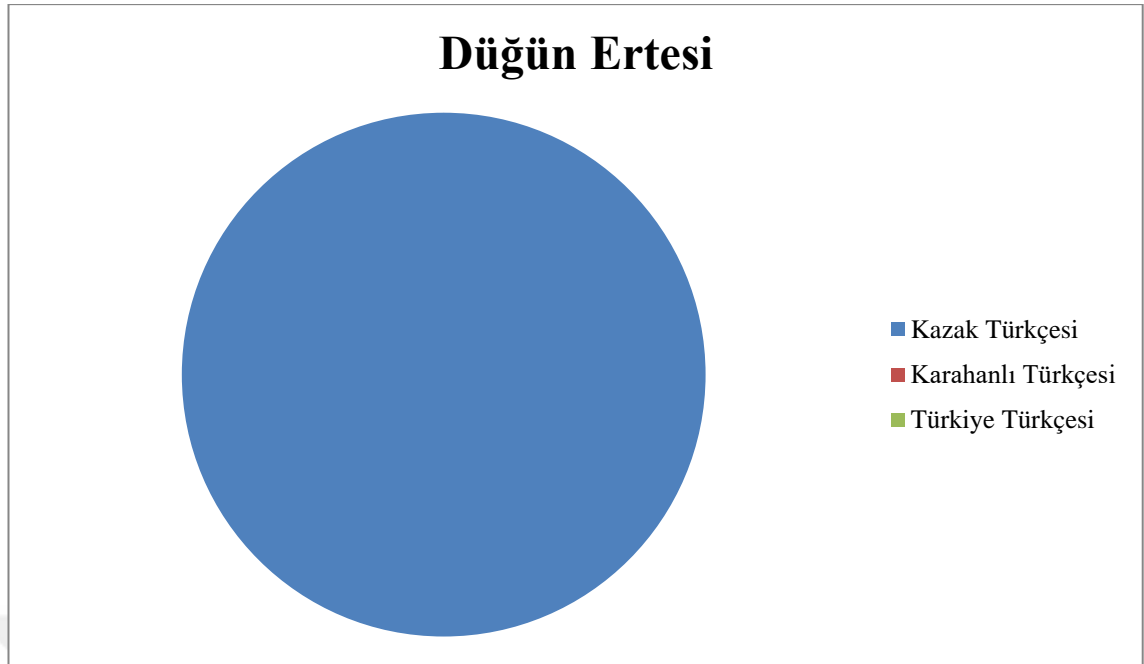
2.2.8. Düğün Ertesi

Türkiye Türklerinde olduğu gibi Kazak Türklerinde de düğün ertesi geleneği bulunmaktadır fakat Türkiye Türklerinde bu uygulama daha geniş uygulamalar ve törenlerle gerçekleştirilmektedir. Kazak Türklerinde damat yakın dostları ve akrabaları ile birlikte kız tarafına ziyarete giderken Türkiye Türklerinde damat ve gelin birlikte ailelerini ziyarete gitmektedir. Kazak Türklerinde gelin evlendikten bir yıl sonra ailesini görmeye gitmektedir bu adet Türkiye Türklerinde düğünden sonraki gün gerçekleştirilmektedir.

Düğünden sonra yeni gelin, koca tarafının büyük küçük, erkek kadın fark etmeden herkese bir isim koymalıdır. Kalıplaşmış olan bu geleneğe göre gelin, vereceği bu isimleri kişilerin yaşına, akrabalık bağına, ünvanına ve yeteneğine göre verir. Gelinin bulup koyduğu isimlerde gelinin becerikliği ve yetenekli olup olmadığı belli olur. Bu gelenek yeni geline edep, utanma ve saygıyı öğretmenin ilk adımı olarak kabul edilir. (Nauanova, 2020: 173). Gelin, evlendikten sonra oramal (başörtüsü) takmaya başlar. Oramal, gelinin evlendiğinin belirtisi olması yanında, damadın ailesine saygı duyduğunun göstergesidir.

Tablo 12: Düğün Ertesi

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
esik körsetiw (K) (es-ik kör-(ü)-g+se-t-üw)		
kelinşay (K)		
tüye murındıq (K) (tüye murın+dıq)		



Şekil 12: Düğün Ertesi

Kazak Türkçesinde düğün ertesi ile ilgili 3 kelime tespit edilmiş, Karahanlı ve Türkiye Türkçesinde tespit edilememiştir. Türkiye’de de farklı bölgelerde evlenen kızlar başörtülerinin bağlanma şeklini, rengini değiştirerek evli olduklarını belirtmektedirler. Bu, genç geline bakılmaması ve zarar verilmemesi gerektiğinin de bir göstergesidir.

2.2.9. Evlilik İle İlgili İyi Dilekler/Kalıp İfadeler

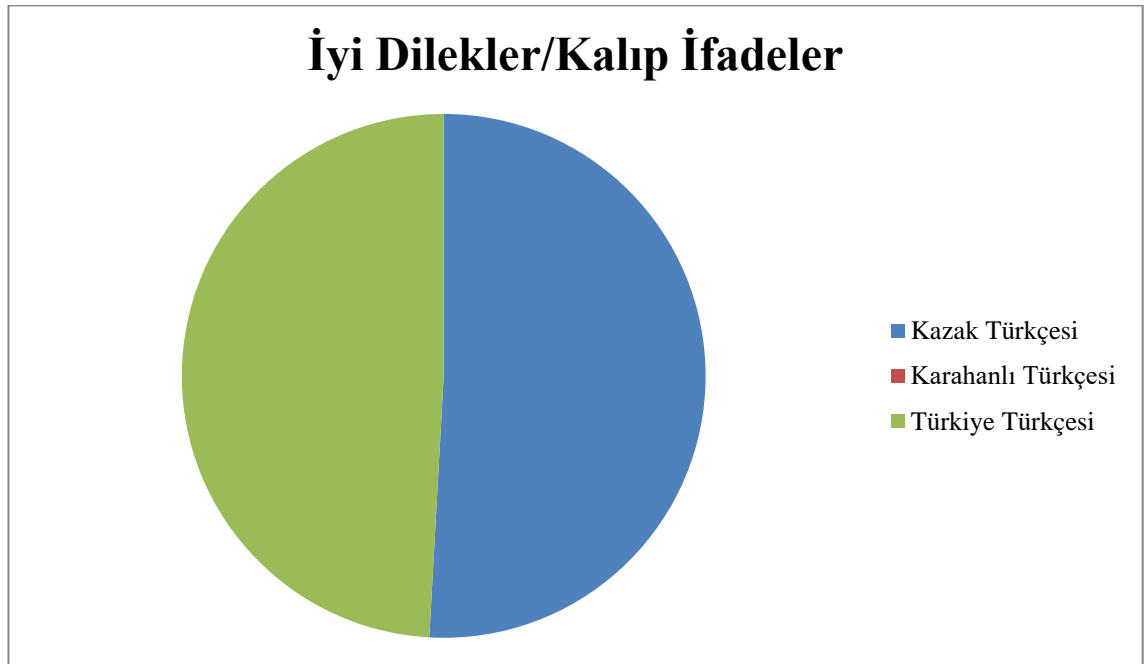
Türkiye Türklerinde olduğu gibi Kazak Türklerinde de düğün ile ilgili birçok kalıp ifade bulunmaktadır. Düğüne katılan misafirler ve çiftin aileleri, gelin ve damada iyi dileklerini iletmede, çiftin ömür boyu mutlu olmaları için dualar etmektedir. Evlilik hayatın önemli geçiş dönemlerinden kabul edilir. Bu özel gün için hiçbir zaman beddua kullanılmaz, sadece dualar edilir, iyi dilekte bulunulur. En çok da iyi geçim ve neslin artması konusunda dualara yer verilmektedir.

Tablo 13: Evlilik İle İlgili İyi Dilekler/Kalıp İfadeler

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Balaqqa bala oralsın (K)		Çoluk çocuğa karişasın/Evlat sahibi olasın

Baqıttı bol (K)		Bahtlı, talihli olasın
Bayandı bolsın (K)		
Bosağan berik bolsın (K)		Ocağın tütsün. Allah dipli köklü etsin/eylesin
Eki jastıñ kötergen şañırağı biyik, bosağaları berik bolsın (K)		Kurduğunuz yuva sağlam olsun
Jaña ömirge qosaq quwday qol ustasıp birge attağan adamdarıñ quttı bolsın (K)		Yeni hayatınız kutlu olsun
Jastardıñ üylenüw toyı quttı bolsın (K)		Evliliğiniz kutlu/mübarek olsun
Jılap jürmesin (K)		Allah güldürsün
Maxabbattarı bayandıda tätti bolsın (K)		Sevgileri daima tatlı olsun
Maxabbattarıñ bayandı, ömirleriñ baqıtqa tolı bolsın (K)		Muhabbetiniz daim olsun/Ebedi mutluluklar dileriz/ Bir yastıkta kocayın
Muratiñ kabil bolsun (K)		Allah muradına erdirsin
Otbasıñnan ört şıqsın (K)		Ocağımız tütsün
Otıñ sönbessin (K)		Ocağınız tütsün
Ömirleri kündey, köñilderi güldey, armandarı asqartawday bolsın (K)		Allah gençlerin muradını versin.
Qayırlı bolsın (K)		Hayırlı olsun
Qosağıñ [jubıñ] ajıramasın (K)		Bir yastıkta kocayın
Qosağıñ jazılmasın (K)		Ömür boyu mutlu yaşa
Qosağıñmen qosa ağar (K)		Allah bir yastıkta kocatsın
Qoynıñ qur jatpasın (K)		Evlatlı devletli olun
Qoynıñ quttı qılsın (bolsın)		Evlatlı devletli olun

(K)		
Quda bolıp törge şıqqandarıñız quttı bolsın (K)		Her iki dünürlere hayırlı/kutlu olsun
Quttı bolsın (K)		Kutlu olsun
Quwanış quttı (qayırlı) bolsın (K)		Tebrikler, hayırlı olsun
Şuwaq şaşqan şañiraqtarıñ biyiktey bersin, übirli-şübirli boliñdar (K)		Ocağımız tütsün, evliliğiniz kutlu olsun, çoluklu çocuklu olun
Tatuv-tätti, baqıttı ömir süriñder (K)		Mutlu mesut olun
Toy quttı bolsın (K)		Düğününüz kutlu olsun
Toy toyğa ulassın (K)		Düğününüz düğüne ulaşsın
Ul tap (K)		Evladınız olsun
Uzağınan jarılqasın (jarılqağay) (K)		Allah mutluluklar versin



Şekil 13: Evlilik İle İlgili İyi Dilekler/Kalıp İfadeler

Evlilikle ilgili iyi dilekler/ kalıp ifadeler başlığı altında Kazak Türkçesinde tespit edilen kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılığı %99 oranındadır. Karahanlı Türkçesinde ise kelime tespiti yapılamamıştır.

2.2.10. Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler

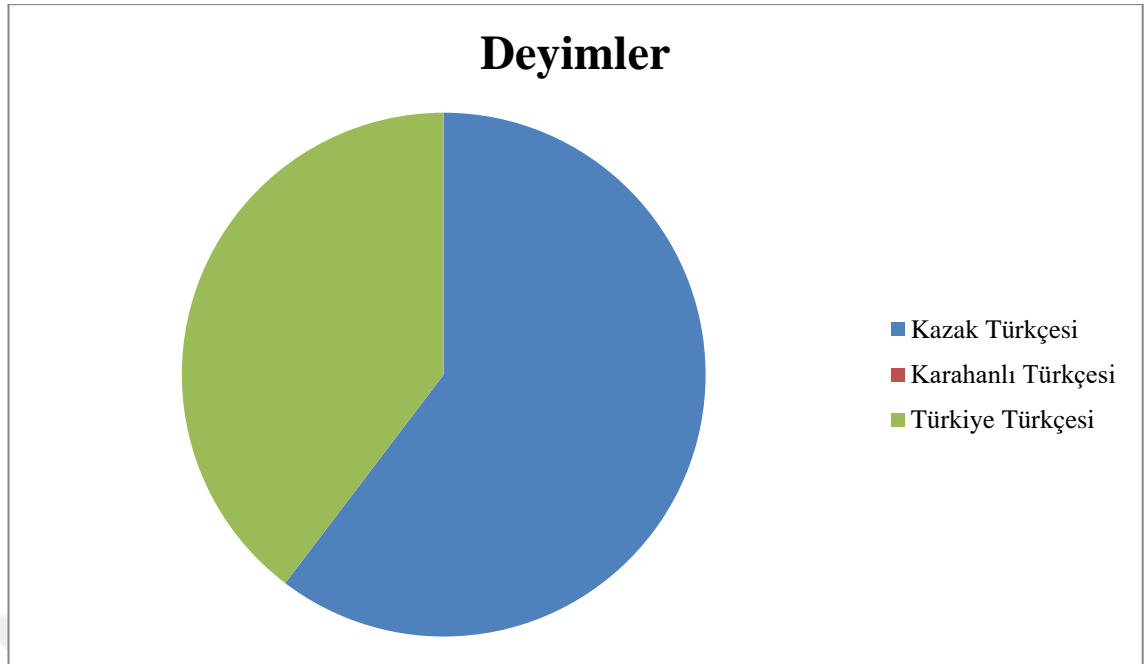
“Aksan (2000), bir dilin söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan ve çeşitli özelliklerini yansıtan deyimler öğrenilmedikçe, dil öğrenimi çabasının eksik kalacağını belirtmektedir. Deyimler, bireyin sözlü/yazılı anlatım tarzını güçlendiren ve zenginleştiren, içtenlik ve samimiyet katan kalıplaşmış anlatım öğeleridir. Bir dili etkili kullanabilmek için deyimlerin öğrenilmesi ve bilinmesi gerekmektedir” (Mete, 2014:115).

Deyimler, bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun kültürünü, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağlamaktadır. Kazak Türklerinde düğün ile ilgili çeşitli deyimler karşımıza çıkmaktadır. Bu deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları oldukça fazladır.

Tablo 14: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Aldınan ötti (K)		
Ayağı şırmaladı (K)		
Ayağına tusaw tüsti (K)		
Bas qostı (K)		
Bası baylanuwlı (K)		Başı bağlı
Bası noqталı (K)		Başı bağlı
Bosağa attadı (K)		
Erge şıqtı (K)		
Esik köre kelüw (K)		
Jar süydi (K)		Yari olmak
Jat jurttıqqa jaralğan (K)		Kız misafirdir
Kelin boluw (K)		Gelin olmak
Kelin tüsirdi (K)		Gelin getirmek

Kelinniñ betin aştı (K)		Yüz görümlülüğü/duvak açma
Küyew esik aşa keldi (K)		
Küyew qoşsı (K)		
Küyewge tiydi (K)		Birine varmak
Neke buzdı (K)		Nikah bozmak
Nekesin qıydı (K)		Nikah kıymak
Otaw qurdı (K)		Yuva kurmak
Örkeniñ össin (K)		Evlatlı devletli olmak
Qatın aldı (K)		Hatun almak
Qatın boldı (K)		
Qatın üstine bardı (K)		Kuma olmak
Qız alıp qaştı (K)		Kız kaçırmaq
Qız aytırdı (K)		Kız istemek/istetmek
Qız kördi (K)		Görücülüğe gitmek
Qız uzattı (K)		Kız çıkarmak
Qoldan berdi (K)		Kız çıkarmak
Quttı jerine qondırdı (K)		Kızını çıkarmak
Şanıraq köterdi (K)		Ev ocağı olmak/ev ocak kurmak
Toy dese quw bas domalaydı (K)		Düğün var denince göge merdiven dayamak
Yekew boldı (K)		
Yeki jartı bir bütün boldı (K)		İki yarım bir bütün olmak
Yesik aşuw (K)		



Şekil 14: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler

Kazak Türkçesinde 35, Türkiye Türkçesinde 23 adet düğün ile ilgili deyim tespit edilmiş olup benzerlik oranı ise %65,7'dir. Karahanlı Türkçesinde ise düğün ile ilgili deyim tespit edilememiştir.

2.2.11. Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Atasözleri

Kazak Atasözleri içerik yönünden zenginlik göstermekle birlikte çeşitli sınıflara ayrılmış olarak karşımıza çıkar. Atasözlerinde düğün, evliliğin önemi, gelin ve damada tavsiyeler, düğüne gitmenin faydası ve zararı vb. konularda birçok atasözü bulunmaktadır.

Tablo 15: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Atasözleri

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Adam säni aspen, toy säni jasper (K)		Harman yel ise, düğün el ile
Alğaniñ jaman bolsa konağın ketedi, ulñ jaman bolsa baqıtıñ ketedi (K)		
Asqa barsañ aş bar, toyğa		

barsaň toq bar, toy qızıǵı kökpar (K)		
At alsaň ay keňes, äyel alsaň jıl keňes (K)		At alırsan bir ay akıl danış, eş alırsan bir yıl akıl danış
Ata anadan jar jaqın (K)		Ana yılan, sözü yalan, karı çiçek, sözü gerçek
Atı tonı say kisi jiyǵın toyga barısar, ulı qızı bar kisi qudalıqqa barısar (K)		
Atıñ jebir bolsa, qudaydıñ bergeni, qatınıñ jebir bolsa, qudaydıñ urganı (K)		
Awıldasıñ jaqsı bolsa, aǵayınıñ ne kerek. Alǵan jariñ jaqsı bolsa, aytıñ, toyıñ ne kerek (K)		
Ay minbey atıñdı maqtama, jıl turmay qatınıñdı maqtama (K)		
Ärkimdiki özine, ay köriner közine (K)		Gönül kimi severse güzel odur
Äyel üydiñ körki, erkek tüzdiñ körki (K)		
Äyel ölse üyiñ ketedi, basıñnan küyiñ ketedi (K)		Kadın ölse evin gider, başından coşkun gider
Äyeldiñ ädeptiligi qonaq kütüwinde (K)		
Äyeli joq üy jetim (K)		Kadınsız ev kuşsuz kafese benzer
Äyeli joq üy, suwı joq diyirmen (K)		Kadını olmayan ev, suyu olmayan deǵirmendir
Äyeliñ şarqaya bolsa		

ağayınıñ jat bolar, keliniñ şarqaya bolsa tuwğan ulıñ jat bolar (K)		
Äyelenen uyalğan, balasız ötedi (K)		
Äyelsiz üyde tamaq joq (K)		
Balañ jaman bolsada keliniñ jaqsı bolsın (K)		
Batıl jigit jol bastar, aqın jigit toy bastar (K)		
Bazarğa teñgesi bar barsın, toyğa teñdesi bar barsın (K)		Pazara parası olan gitsin, dügüne akranı olan gitsin
Bir kündik toydıñ mıñ kündik ökpesi bar (K)		
Bir toyda eki jar joq (K)		Bir gönülde iki sevda olamaz
Boydaq jigit jurt küyewi (K)		
Böz bolmasa kebin joq, jasawsız keler kelin joq (K)		Bez olmasa kefen yok, çeyizsiz evlenecek gelin yok
Dostıñ tonın toyğa kiy, qasıñ körsin; ızalansın, jasısın, işi küysin (K)		
Eki jaqsı qosılsa ölgeninşe dos bolar, eki jaman qosılsa ölgeninşe öş bolar (K)		
Eki jartı bir bütün (K)		İki yarım bir bütündür
Eki jastıq osqanıñ sawabı bar, dos arasın aşqanıñ obalı bar (K)		
Eki qatın alğanıñ qulağı tınbas, esekke mingenniñ ayağı tınbas (K)		

Eki qatın alğannıñ, öziñdi otqa salğannıñ (K)		
Eki qatın alıpsıñ, bir pälege qalıpsıñ (K)		İki kadın almışsın, bir belaya kalmışsın
Eki sıyrır sawğannıñ ayrıñı bar, eki qatın alğannıñ oyranı bar (K)		İki sığır sağanın yoğurdu var, iki kadın alanın yıkımı var
Er eldi bas qarsa äyel otbasın bas qaradı (K)		
Er eldiñ iyesi, äyel üydiñ iyesi (K)		Erkek yurdun sahibidir, kadın evin sahibidir
Erdiñ atın ne atı şığarar, ne jarı şığarar (K)		
Erge jaqqan äyel, elge de jağadı (K)		
Erimen qatın, üyimen tütün (K)		
Erin baqqan äyel, elin de bağadı (K)		
Erin sıylağan äyel, elin de sıylaydı (K)		
Erjetkende üylen, baqıttawıp bürlen (K)	Tünle yorup kündüz sewnür, kiçigde ewlenip ulgađu sewnür	
Erli äyel keriser, keriser de keliser (K)		
Erli qatın tatuw bolsa şırağı janar, erli qatın araz bolsa ömirdeñ köñli qalar (K)		
Erli zayıptınıñ ortasına esi ketken otırar (K)		Karı koca ipek, araya giren köpek
Jaman küyew qayınsaq (K)		
Jaman qatın bayına jalğız atın		Avrat var, arpa unundan

soyğızar, jaqsı qatın joldasın joqtan qurap toyğızar (K)		aş yapar, avrat var buğday unundan keş yapar
Jaqsı awılğa kelgen kelin kelin, jaman awılğa kelgen kelin kelsap (K)		
Jaqsı äyel ırıs, jaman äyel ırıs (K)		İyi gelin bereket, kötü gelin hırsızdır
Jaqsı äyel jaman erkekti tüz etedi (K)		Kocasını rezil de eden vezir de eden kadındır
Jaqsı äyel jarım ırıs (K)		İyi kadın yarım rızıktır
Jaqsı äyel üy dāwleti, jaqsı şapan toy dāwleti (K)		
Jaqsı äyel zeynet, jaman äyel beynet (K)		İyi kadın ziynet, kötü kadın mihnet
Jaqsı äyeldiñ qolı uzun, jaman äyeldiñ tili uzun (K)		İyi gelinin eli uzun, kötü gelinin dili uzun
Jaqsı eneni jaman kelin jer qıladı, jaqsı kelin jaman eneni el kıladı (K)		
Jaqsı jubay, jarım baqıt (K)		İyi eş, yarım talihtir
Jaqsı kelin jaqsı jeñgeden kem tūspeydi (K)		
Jaqsı kelin kurdasında bolar, jaqsı ulıñ sırlasıñday bolar (K)		
Jaqsı kelin qızında, jaqsı küyew ulında (K)		
Jaqsı kelin, kelin; jaman kelin, ölim (K)		İyi gelin, gelindir; kötü gelin, ölümdür
Jigittiñ üş jurtı bar: Birinşi öz jurtı, ekinşinağaşjurtı, üşinşiqayınjurtı (K)		

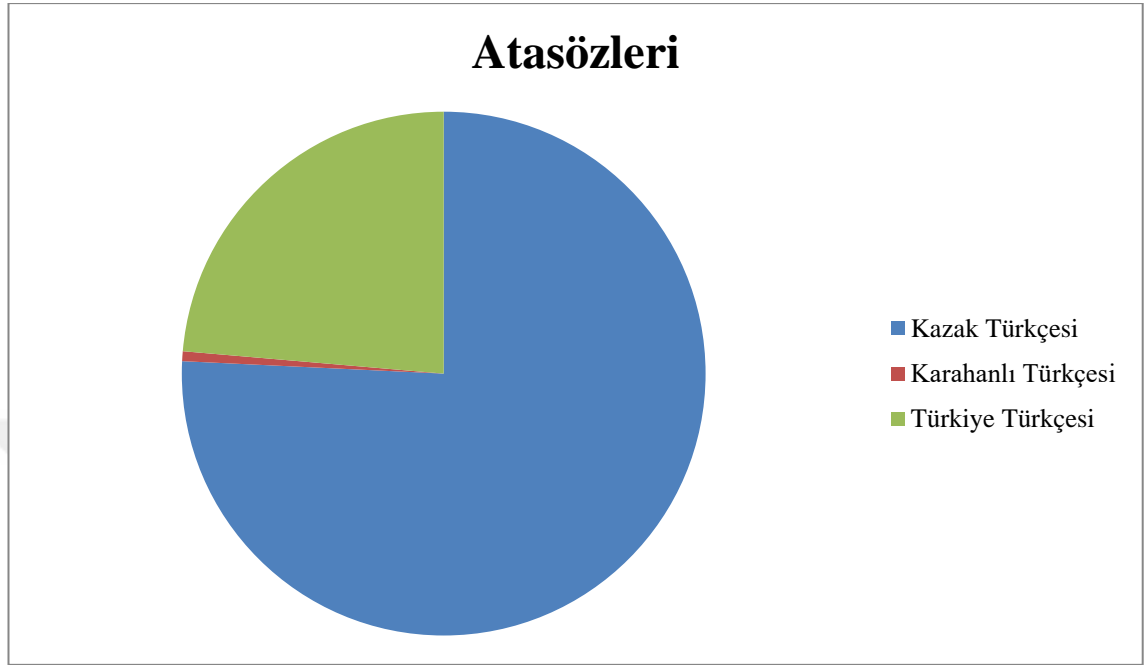
Jol bolmaydı asuwsız, toy bolmaydı şaşuwsız (K)		
Kalındığıñ siyıqsız bolsa, qayın eneñniñ suluwlığınan ne payda? (K)		
Käri qız yer tañdamaydı, ölgen adam jer tañdamaydı (K)		
Kelin jaman emes, kelgen jeri jaman (K)		
Kelin jaqsı bolsa nemere tätti (K)		
Kelin kelin, kelin baq, kelmey jatıp, sözün baq (K)		
Kelin qız bolmas, küyew ul bolmas (K)		Gelin, kız olmaz; damat, oğul olmaz
Kelini jaqsı üydiñ keregesi altın (K)		
Kelini jaqsınıñ ırısı üyinde, kelini jamannıñ urısı üyinde (K)		
Keliniñ jaman bolsa ulıñnan kör, küyewiñ jaman bolsa qızıñnan kör (K)		Gelinin kötüyse oğlundan bil, damadın kötüyse kızından bil
Keliniñ jaqsı bolsa otawıñ ujmaq, keliniñ jaman bolsa otawıñ tuzaq (K)		Gelinin iyiyse yuvan cennettir, gelinin kötüyse yuvan cehennemdir
Kelinniñ betin kim burın aşsa sol ıstıq (K)		
Kelinniñ önegeli boluwı eneden (K)		Gelinin terbiyeli olması kaynanadandır
Köşpeli el toğanaqsız, burawsız bolmaydı; toy men		

as aytıssız, jırawsız bolmaydı (K)		
Künde kelse küyew jaman, jımısqı bolsa jiyen jaman (K)		
Küşik küyew bolğanşa, iyttiñ küşigi bol (K)		
Küyew joldasımen, qız jasawımen (K)		Damat yoldaşıyla, kız çeyiziyle
Küyew jüzjıldıq, qudamıñ jıldıq (K)		Damatlık yüz yıllık dünürlük bin yıllık
Küyew kelse qız turmas, besin bolsa kün turmas (K)		
Küyew nege uyuladı? Qılğan isine uyaladı (K)		
Küyewine qızı say, eligine jeri say		
Küyewsiz äyel üyde turmas, bawsız oymaq qolda turmaz (K)		
Maldı tisine qaraptañda, qızdı isine qaraptañda (K)		Hayvanı dişine bakarak, kızı yaptığı işe bakarak seç
Qalındığına ökpelegen küyew qaynısına sälem bermeydi (K)		
Qalıñsız kelgen kelin qırıstanğanın qoymaydı (K)		
Qalıñsız qız bolsada, kădesiz küyew bolmas (K)		
Qırdağı qırman, oydağı orman; künde toy, künde duwman (K)		
Qız küninde bəri jaqsı, jaman		Kızı methederek

qatın qaydan şığadı (K)		evlendirirler, gelinin iyisini gören azdır
Qızı bardıñ nazı bar, qısı bardıñ jazı bar (K)		Kızı olanın nazı vardır, kışı olanın yazı vardır
Qızım sağan aytam, kelinim sen tıñda (K)		Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit
Qızına qaray küyewi, üyine qaray tirewi (K)		Kızına doğru damadı, evine doğru direği al
Qudalıq belgisi sıy, qonıs belgisi şiy (K)		
Suluw suluw emes, süygen suluw (K)		Gönül kimi severse, güzel odur
Şaqırılmağan qonaq, sıpırılmağan jerde otıradı (K)		Çağırılmayan konuk, süpürülmeyen yerde oturur
Şaqıruwsız toyğa barğanşa, qazuwsız körge bar (K)		
Şaqıruwsız toyğa barğanşa, şarığındikiy de qoyğa bar (K)		
Şaqıruwsız toyğa barğanşa, tayaq al da qoyğa bar (K)		
Şeşesin körip qızın al (K)		Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al
Tañdağan tazğa joliğadı (K)		Dazlayan daza düşer, kel başlı kıza düşer
Taztaraganşa toy tarqar (K)		Kel taranana kadar düğün dağılır
Teniñ tapsa, tegin ber (K)		
Toy änmen ajarlı, ölim öksüwmen azalı (K)		
Toy aqındiki, kökpar batırdiki (K)		
Toy ötti, qoy bitti (K)		

Toy siltawımen ton biter (K)		
Toy şaşuwmen qundi (K)		
Toy tamağı tätti (K)		
Toy täñirdiñ qazınası (K)		
Toy tarqağanda, qınañdı töbeñe qoy (K)		
Toy, tondığa jarasadı; as, attığa jarasadı (K)		
Toy, toqşılıq nışanı (K)		
Toyda tonıñdı surama (K)		
Toyda törelük, oyında örelük joq (K)		
Toydiñ bolğanınan, boladısı qızıq (K)		
Toydiñ tamaşasın baqpa, tağılımin baq (K)		
Toyğ abarğan da armanda, barmağanda armanda (K)		
Toyğa barsañ toyıp bar, jumusıñdı qoyıp bar (K)		
Toyğa barsañ burın bar, burın barsañ orın bar (K)		
Toylı awılda toylap toymağan, oynap toyadı (K)		
Törkini jaqın kelinniñ tösegi jiynalmas (K)		
Tüye tuzğa keledi, jigit qızğa keledi (K)		Deve tuza gelir, yiğit kıza gelir
Ul uyağa, qız qiyağa (K)		Oğul yuvaya, kız gurbete
Ultıñ jawı diwana, kelinniñ jawı keywana (K)		
Üydi qırıq erkek toltıra almaydı, bir äyel toltıradı (K)		

Zamandasıñ bolmasa barma toyğa (K)		
---------------------------------------	--	--



Şekil 15: Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Atasözleri

Kazak Türkçesinde evlilik ile ilgili 125 adet atasözü tespit edilirken bu sayı Karahanlı Türkçesinde 1, Türkiye Türkçesinde ise 39'dur. Kazak Türkçesindeki karşılığı olarak, Türkiye Türkçesinde %31,2 oranında benzerlik tespit edilmiştir.

2.3. Evlilikle İlgili Maddi Unsurlar

2.3.1. Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Giysiler

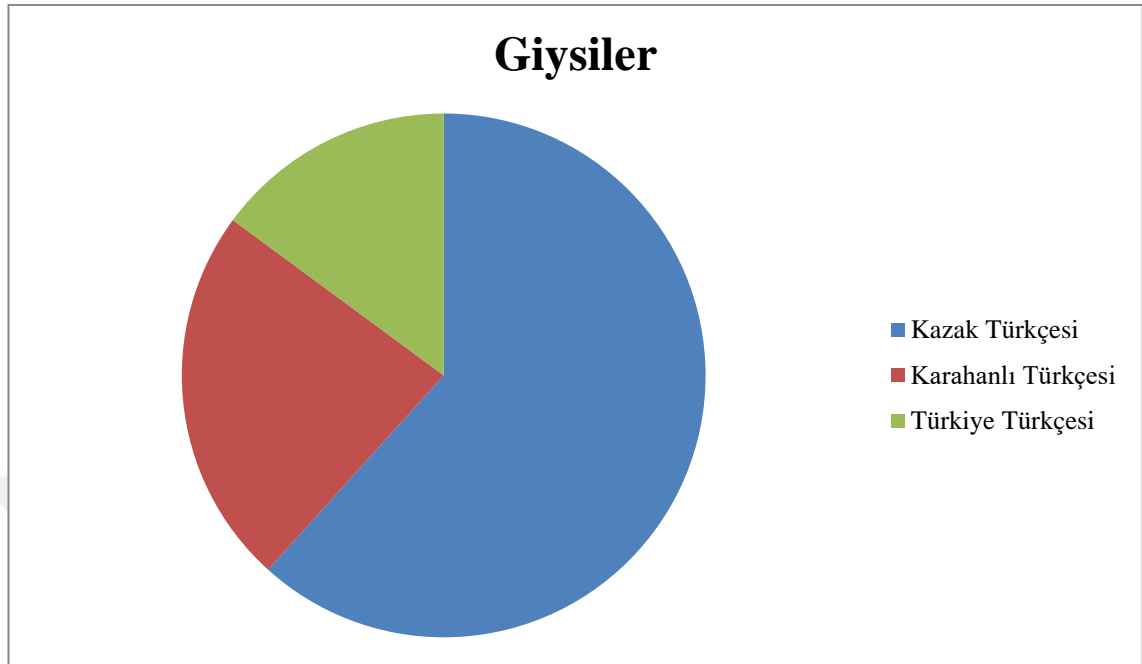
Gelinin ve damadının giydiği giysiler kız isteme uygulamasından düğüne kadar çeşitlilik göstermektedir. Özellikle gelinin kıyafeti baştan aşağıya el işlemleri ile süslenir. Damat tarafının maddi durumuna göre gösterişli ve pahalı kumaşlar tercih edilir.

“Düğünde damat ve gelin kendilerine dikilen damatlığı ve gelinliği giyerler. Gelin kıyafetinin masraflarını da damat tarafı karşılar. Ayrıca düğünde damat geline bir tay hediye eder. Bu tayın genç olması önemlidir. Gelinin asil ve güzel olduğunu göstermek için böyle bir hediye verilir.” (Kartaeva, 2014: 167)

Tablo 16: Söz, Nişan ve Dügünde Kullanılan Giysiler

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
baypaq (K)		
belbew (K) (bel bew (<bag))		
beldemşe (Fr) (bel+dem+şe)		
bergek (K) (*ber-gek)		
beşpent (K)	kaftan	
bir kiyer kiyim (K) (bir kiy-er kiy-im)		
börük (K)	börk	börk
etek (K)	etek	etek
etik (K)	etük	
işik (K)	içük	
jawlıq (K) (jaw+lıq)		yağlık
jelek (K)		
jeyde (K)		
käzekey (K)		
kiyim (K) (kiy-im)	keđgü	giyim
kiyiz etik (K)		
kiymeşek (K) (kiy-me+şek)		
kökirekşe (K) (kökirek+şe)	artıg	
köylek (K) (köñ+le-k>köglek>köylek)	köñlek (köñ+le-k)	gömlek
mäsi (K)		
oramal (Ar) (ora-mal)		
qalpaq (K)		kalpak
qamzol (K)		
säwkele (K)	didim	
şalbar (K)	üm	
şapan (K)		
taqiya (Ar)		takke
tayjaqı (K) (*tay +jaq+ı)		

ton (K)	ton	
---------	-----	--



Şekil 16: Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Giysiler

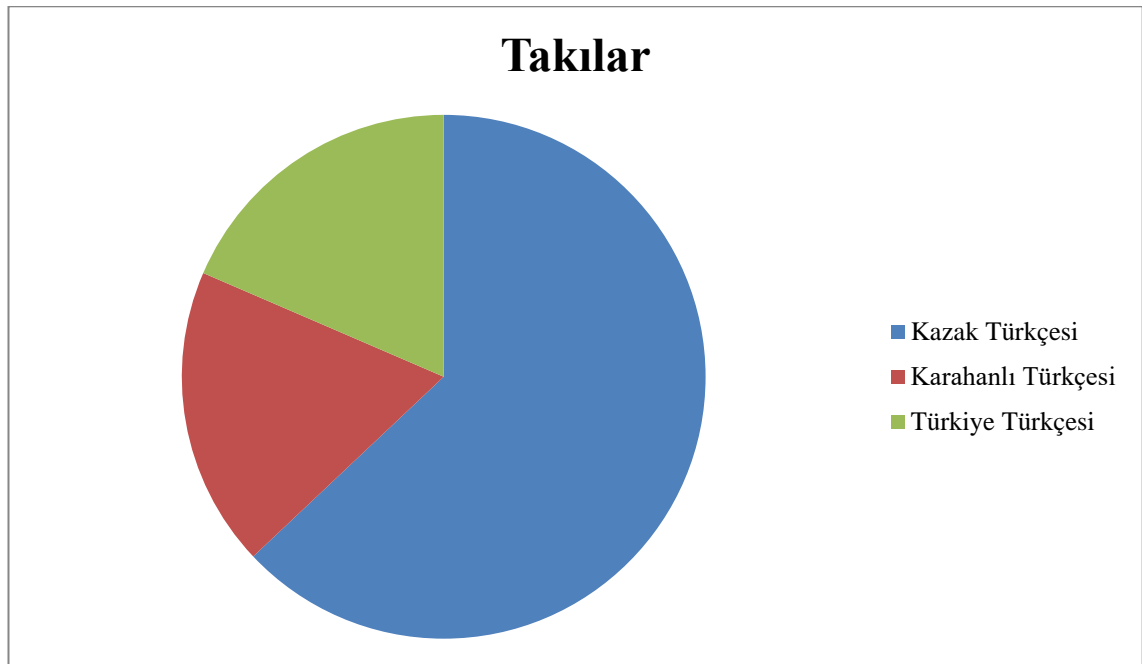
Söz, nişan ve düğünde kullanılan giysiler başlığı altında tespit edilen kelimelerin Kazak Türkçesinin karşılığı olarak Karahanlı Türkçesinde fazla olmasının nedeni, tespit edilen kelimelerin kökeninin Eski Türkçeye dayanmasıdır. Temel giysi adlarında Eski Türkçeden bugüne devam eden bir söz varlığı vardır. Daha sonra yabancı dillerden (Arapça, Farsça, Fransızca, vs.) giren kelimelerin farklı olması sebebiyle değişik kullanımlar ortaya çıkmıştır. “börk, köylek, kiyim” gibi kelimelerin birtakım ses değişikliklerine uğrayarak kullanımının devam ettiği, “etek” kelimesinin ise birebir kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesindeki “etik” kelimesi bugün ayakkabı veya çizme anlamıyla ağızlarda yaşamaktadır.

2.3.2. Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Takılar

Kazak Türklerinde düğün merasiminin başından sonuna kadar damat tarafı, geline çeşitli takılar ve zinet eşyaları hediye etmektedir. Bu takılar ailenin maddi durumuna göre altın, gümüş ve değerli taşlardan oluşmaktadır. Türkiye Türklerinde de geline altın bilezik, kolye ve küpe gibi takılar aileler tarafından hediye edilmektedir.

Tablo 17: Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Takılar

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
alqa (Ar. <halka)		halka
ärebek (K)		
äykel (K)		
baldaq (K)		
bilezik (K)	bilezük (*bilek + yüzük)	bilezik
boytumar (K) (boy + tumar)		
injüw (K)	yinçü	inci
jaqmonşaq (K)		
jüzik (K)	yüzük	yüzük
monşaq (K)	monçuq	boncuk, kolye
qapsırma (K) (qapsır-ma)		
saqiyna (K)		
sırğa (K) (<ısr-ga)	üğmek (üg-mek)	
şaşbaw (K)(şaş + baw)		saç bağı
şaşqap (K) (şaş + qap)		
şolpı (K)		
tüyrewiş (K)		



Şekil 17: Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Takılar

Söz, nişan ve düğünde kullanılan takı adları ile ilgili Kazak Türkçesinde 17, Karahanlı Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde ise 5 adet kelime tespit edilmiştir. Takı çeşitlerinin farklı coğrafyalarda üretilmesi ve kullanılması, farklı dillerden söz varlığına girişi, farklı kültürlerle ilişki sonucunda etkilenmesi, takı işletmeciliğindeki gelişen teknikler takı adlarının değişimine yol açmıştır.

Halka sözünün küpe karşılığı olarak kullanılması, İslamiyetin Türkler arasında yayılması ile başlamıştır. Bugün Anadolu’da halka şeklinde olan küpelere doğrudan doğruya halka denmektedir.

“Küpe” sözcüğü Selçuk çağının başlangıcında bile küpe olarak söylenmekteydi. Anadolu’da ve Dede Korkut Hikayelerinde de “küpe” kullanımına rastlanmaktadır. Anadolu derleme sözlüğünde “ısırga” sözünün, Anadolu’nun birçok yerinde küpe anlamında kullanıldığı görülmektedir. “Isırga” sözcüğü Orta Asya Türklerinde, “asırga veya sırğa” şeklinde değişime uğramıştır. (Ögel, 1978:244).

“Boncuk” manasına gelen “monçuk, munçak” gibi sözcükler, Eski Türkçede gerdanlık anlamında kullanılmaktadır. Selçuklularda ise “monçuk”, “boncuk ve süs için göğüse takılan değerli taşlar” anlamında kullanılmıştır. Uygurlar, “monçuk” sözünü yalnızca “inci ve inci dizisi” için kullanmışlardır. Günümüzde de birçok Türk lehçesinde boncuk, gerdanlık anlamında kullanılmaktadır. (Ögel, 1978:255).

“Yüzük” veya “üzük”, Türk kültürünün çağlar boyunca değişmemiş bir ana kültür sözüdür. Yüzük kelimesinin, Selçuk çağının başlarında derlenen sözler arasında yüzük şeklinde, Anadolu’nun bazı bölgelerinde ise “üzük” şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Günümüzde de yüzük sözcüğü, Türk lehçeleri arasında küçük değişikliklere uğrayarak kullanımını devam ettirmektedir.” (Ögel, 1978:261).

2.3.3. Söz, Nişan ve Düğünde Alınan veya Verilen Hediyeler

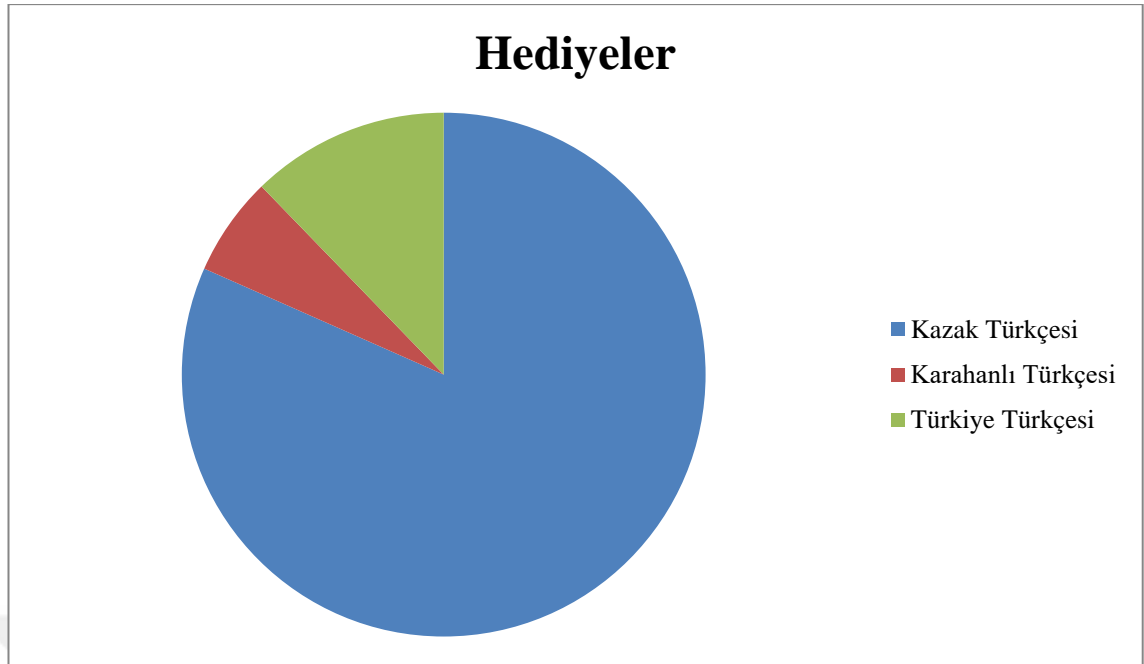
Kazak düğünlerinde kız isteme merasiminde başlayan hediyeleşme geleneği düğün sırasında da devam etmekte aileler birbirine hediye göndermektedir. Kız, özellikle damat evlenmeden önce başta gelinin ailesi olmak üzere neredeyse tüm akrabalarına hediye vermektedir. Kazak Türklerinde olduğu gibi günümüzde dünürler arasındaki hediyeleşme geleneği Türkiye Türklerinde de devam etmektedir.

“Kazakistan’da yapılan düğünlerde yeni evlilere kim ne hediye götürürse onun bir fazlasını getirmesi gerekir. Bire iki gelme âdeti vardır. Çocuklarına da bir fazlası gelsin diye gelen hediyeden bir fazlası hediye gider. Hediyeler sürekli artarak devam eder. Düğünler olabildiğince zengin yaşanır.” (Çetindağ, 2007: 229).

Tablo 18: Söz, Nişan ve Düğünde Alınan veya Verilen Hediyeler

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
arqa (K)		
arqan kerüw (K) (arqan ker-üw)		urgan çekme/halat çekme
at baylar (K) (at (bag>) bay+la-r)		
baqan attar (K)(baqanat+tar)		
bata ayaq (K)		
bosağa attar(K)(bosağa+tar)		
doyır jıǵar (K) (doyırjıǵ-ar)		
esik aşar (K) (es-ik aş-ar)		kapı açma/eşikten atlama~geçme
ilüw (K) (il-üw)		
iyt ırıldar (K) (iytırıl+da-r)		
jeñgetay (K) (jeñge + tay)		yengelik
jirtıs (K) (jirt-ıs)	bıçış (bıç-ış)	
kempir öldi (K)(kempir öl-di)		
kiyit (K)	keđüt	
köpşik qıstırar (K) (köp+şikqıstır-ar)		
körimdik (K) (kör-im+dik)		yüz görümlülüğü
körpe qıymıldatar (K) (körpe qıymıl+da-t-ar)		
küyew attandırar (K) (küyewat+ta-n-dır-ar)		
moyın tastar (K) (moyıntas+ta-r)		
otaw jabar (K) (otağ>otawjab-		

ar)		
otqa salar (K) (ot-qa sal-ar)		
öltiri (K)		
qalıñmal (K) (qalıñ + mal)	qalıñ	başlık
qız iybası (K) (qız ıyba+sı)		
qız qaşar (K) (qız qaş-ar)		
qız quşaqtar (K) (qız (kuç->)quş-aq+ta-r)		
qol ustatar (K) (qol usta-t-ar)		
qol ustaw (K)(K)(qol usta-w)		
qoltıq süyer (K) (qol+tıqsüy-er)		
qorjin söger (K) (qorjinsög-er)		
quda tartar (K) (quda tart-ar)		
säwkele baytazısı (säwkelebaytazı+sı)		
säwkele kiygizüw (K) (säwkelekiy-giz-üw)		
sırıq attamas (K) (sırı-q at+ta-mas)		
süt aqı (K) (süt aq+ı)		süt hakkı
şımıldıq qurar (K) (şımıl+dıqqur-ar)		
tentek käde (K)		
toy bastar (K) (toy bas+ta-r)		
toyğa şaşuw (K) (toy+ğa şaş-uw)		
üy sınığı (K) (üysin-iğ+ı)		



Şekil 18: Söz, Nişan ve Düğünde Alınan veya Verilen Hediyeler

Söz, nişan ve düğünde alınan veya verilen hediyeler başlığı altında Kazak Türkçesinde tespit edilen kelimelerin Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki benzerliği oldukça azdır. Türkiye Türkçesinde söz, nişan ve düğünlerde hediye alıp verme geleneği oldukça yaygın olsa da bu kelimelerin farklı isimlerle anıldığını düşünmekteyiz. Şehirleşme ve geleneksel uygulamaların devam edip etmemesi bağlamında her iki toplumda da değişimler yaşandığı ve uygulamaların farklılaştığı dikkat çekmektedir.

“Qalın” kelimesine karşılık olarak Türkiye Türklerinde “başlık” kelimesi kullanılmaktadır. “Arqan kerüw, esik aşar” gibi kelimelerin birleşik kelime olduğu için sözlükte madde başı olmayabilir ama düğün geleneklerinde verilen hediyeler bağlamında kullanılmaktadır.

2.3.4. Düğünde Hazırlanan ve İkrâm Edilen Yiyecekler

Kazak Türklerinin mutfak kültürü tarihsel süreç içerisinde çok fazla değişiklik göstermemiş ve günümüze kadar devam etmiştir. Kazak Türklerinde misafir ağırlama geleneği, misafire gösterilen saygı ve özveri dikkat çekmektedir. Düğünlerde de misafir için özenle sofralar hazırlanmakta, at, sığır ve koyun eti içeren yemeklere yer verilmektedir. Kazakların geleneksel içecekleri, tatlıları ve ikramlık yiyecekleri

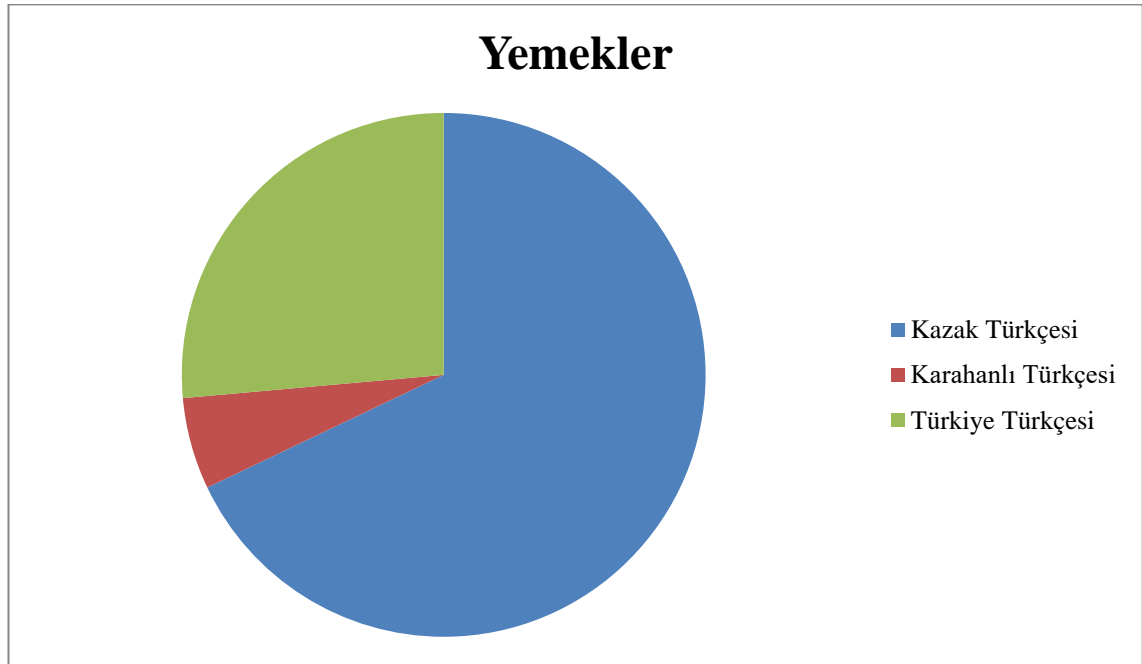
düğünlerin olmazsa olmazıdır. Türkiye Türklerinde ise yöresel olarak farklılık göstermekle birlikte düğün günü her yörenin geleneksel yemekleri misafirlere ikram edilmekte ve misafir en iyi şekilde ağırlanmaktadır.

2.3.4.1. Yemekler

Tablo 19: Yemekler

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
aşımāl (K) (aşı (<acı) + mal)		
bawırsaq (K)		
besbarmaq (K)		
bilezik nan (K)		
biyday jarması (biyday jar- ma+sı) (K)		buğday yarması
biyday nanı (K) (biyday nan+ı)		buğday ekmeği
borş (K)		
borşa (K)		
irimşik (K) (ir-im+şik)		irimçik
jawbüyrek (K) (jaw + büyrek)		
köje (K)		
küyew tabaq (K)		
mänti (K)		mantı
miypalaw (K) (miy + palaw)		
nan (Ar)	etmek (et-mek)	ekmek
qara ala (K)		
qarala şıjıq (K) (qara ala >qarala şıjıq)		
qarın bürme (K)		
qazaqşa et (K) (qazaq+şa et)		kazak eti
qazı (K)		
qazı qarta (K)		
qız tabaq (K)		

qiymay (K) (qiy-ma-y)		kıyma
qospa (K) (qos-pa)		
quda tabaq (K)		
qudağı tabaq (K)		
qurt (K) (qurı-t >qurt)	kurut (kuru-t)	
quwırdak (quwır-dak)		kavurma
quyırq bawır (K) (qud-ır-ıq>quyırq (bağır>)bawır)		kuyruk (yağı)
salma (K) (sal-ma)		salma
samsa (K)		
sarı may (K)	sagyag	tereyağı/sarı yağ
sirne (K)		
sorpa (K)		çorba
şaşlıq (K)		şaşlık
şujıq (K)		sucuk
toy ası (toy as+ı) (K)		düğün yemeğı
tuşpara (tuş + para) (K)		



Şekil 19: Yemekler

Bazı yemek adlarının aynı adlarla olmasa da aynı geleneğin farklı kavram adları altında kullanıldığı ve uygulandığı görülmektedir. “Bawırsaq” Türkiye’nin değişik bölgelerinde “pişi” adıyla anılmakta ve aynı yiyecek yapılarak misafirlere ikram edilmektedir. Ruslardan alınan bir çorba çeşidi olan “borş” her iki Türk topluluğunda da farklı kültürlerin yemeklerinin alınması ve yapılması kültürel değişiklikleri getirmiştir. “Qiyamay” adlı yemek ise tam olarak aynı anlamda olmasa bile Türkiye Türkçesinde yiyecek adı olarak kullanılmaktadır. “Salma” Kütahya ve Çankırı bölgelerinde bulgurlu ya da pirinçli lahana yemeği adında, “qurt” ise Kocaeli bölgesinde kalbur üzerinde yuvarlanmış hamur kızartması adıyla kullanılmaktadır.

“Tereyağı” eski Anadolu kitaplarının birçoğunda “kere yağ” olarak adlandırılmaktadır. “Sarı yağ” deyimini ise daha çok eritilmiş veya taze olarak elde edilmiş inek yağlarına denilmektedir. “Sarı yağ” deyiminin kullanımı Anadolu’da ve Orta Asya’da oldukça yaygındır. (Ögel, 1978:15).

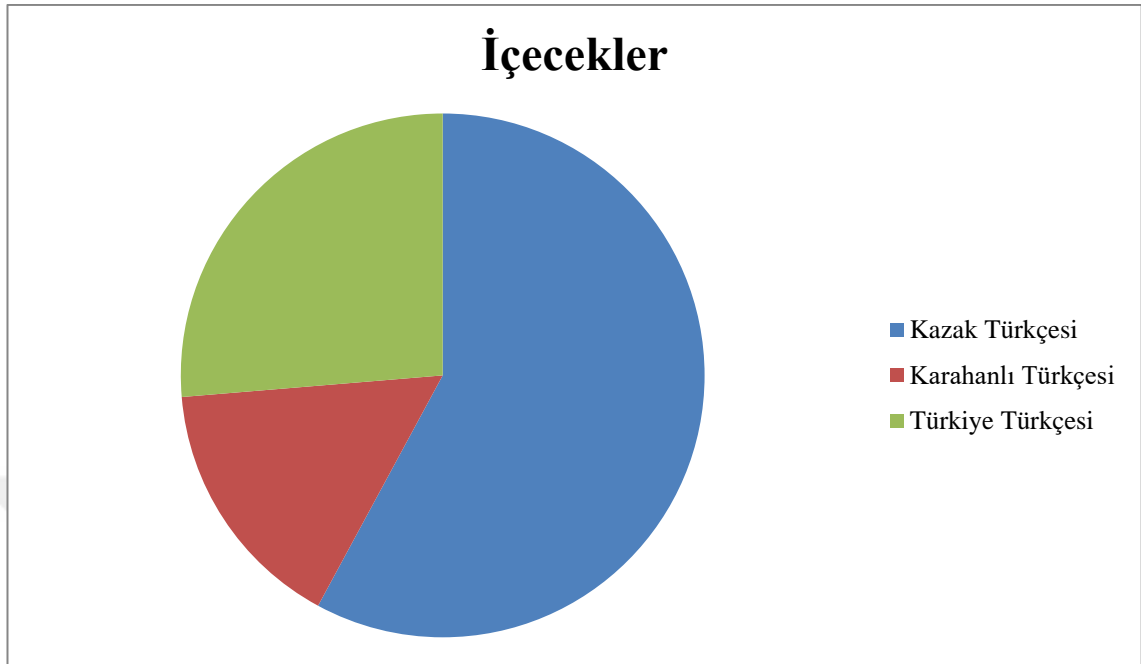
“Ekmek” sözü Eski Türkçede “etmek” şeklinde, eski Uygur metinleri ve Çağatay Türkçesinde ise “ötmek” şeklinde kullanılmıştır. Batı Türkçesinde, Kıpçak ve Memlükler, “etmek” söyleyişini devam ettirmiştir. Birçok ekmek çeşidi vardır. Örneğin, “ak ekmek, kara ekmek, darı ekmeği, tandır ekmeği” vb. (Ögel, 1978:37).

2.3.4.2. İçecekler

Tablo 20: İçecekler

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ayran (K)	ayran	ayran
boza (K)	bekni	boza
irkit (K) (ir-k-it)		
qatıq (K) (qat-ıq)		katık
qayıñ şırını (K)(qayıñ + şırını+ı)		
qımız (K)	kımız	kımız
qoyırtpaq (K) (qoy-ır-t-paq)		
süt şärbat (K)		
şalap (K)		
şay (K)		çay

şırın (K)		
-----------	--	--



Şekil 20: İçecekler

İçeceklerin temel olarak aynı oldukları görülmektedir. Özellikle süt ürünlerinden yapılan yemeklerin ve içeceklerin aynı olduğunu gözlemlemekteyiz. Kazaklardaki “şırın” kelimesi için Türkiye’de “meyve suyu” ya da “şıra” kelimesi kullanılmaktadır. Kavram olarak aynı olmamakla beraber yakın sözcüklerin ve ibarelerin kullanıldığı dikkatimizi çekmektedir.

““Ayran” sözü, Orta Asya ve Anadolu Türk lehçelerinde gerek anlayış gerekse söyleyiş bakımından, en az ayrılık gösteren, eski bir Türk deyişidir. Çuvaş lehesi gibi diğer Türk lehçelerinden büyük ayrılıklar gösteren bölgelerde bile ayran ancak, “oyran veya oren” şeklinde değişebilmiştir.” (Ögel, 1978:27).

“Özellikle sanatoryumlarda tedavi için kullanılan kımızlar üzerine derin araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda kımızın hazırlanma sürecinin değişmediği gözlemlenmiştir. En iyi kımızların ise bozkır atlarının sütlerinden yapıldığı anlaşılmıştır. Kımız bir nevi kısrak yoğurdudur.” (Ögel, 1978:55).

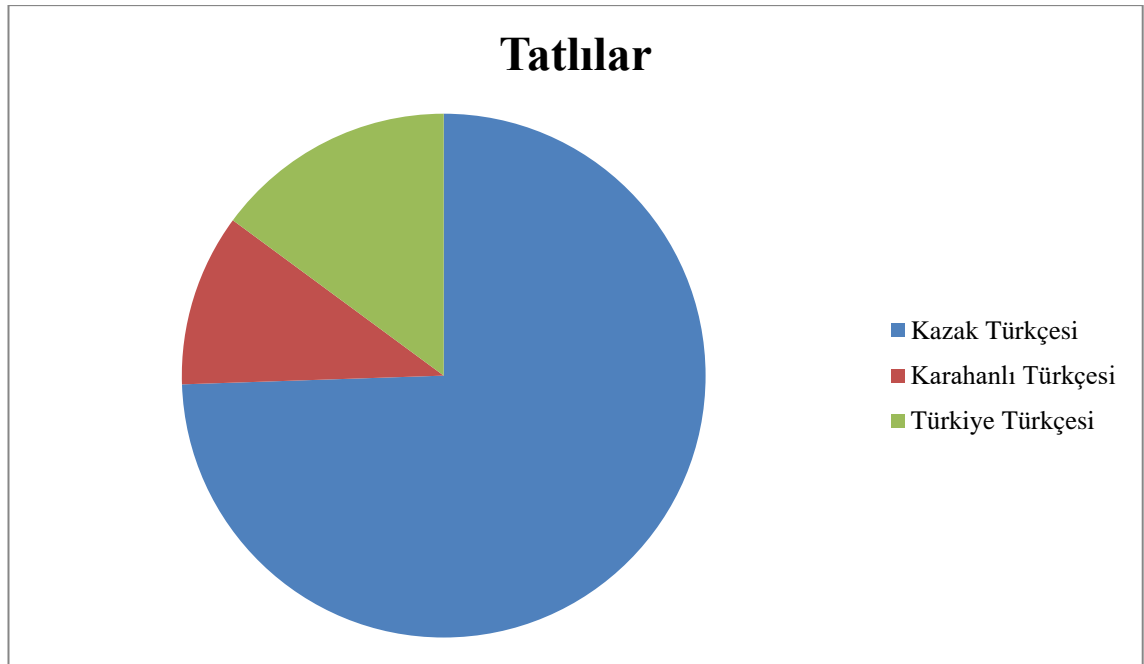
“Kazak ve Başkurt gibi bozkırlarda yaşayan Türk kavimleri, kımızlarını deri kaplar içinde hazırlarlardı. Bu deri kaplara “saba” adı verilir. Bu deri torbalara taze kısrak sütü ve bu sütün üçte bir oranında da önceden hazırlanmış mayalıklı kımız

koyarlardı. Ilık bir yerde tutulan kımız, torbanın ağzından sık sık bir sopa ile dövülürdü. 12 veya 24 saat sonra kımız içilecek hale gelirdi. Kırsağın her sağılığında kımızın bir bölümü deri torba içinde maya olarak bırakılır ve üzeri de taze süt ile tamamlanırdı.” (Ögel, 1978:56).

2.3.4.3. Tatlılar

Tablo 21: Tatlılar

Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
alwa (Ar. halwa)	halva	helva
bal qaymaq (K) (bal qay-maq)		bal kaymak
jent (K)		
keks (K)		kek
qawsırma (K) (qawsır-ma)		
talqan (K)		
tort (K) (İt)		tart



Şekil 21: Tatlılar

Kazak Türkçesinde düğün ile ilgili yemek, içecek, tatlı başlığı altında tespit ettiğimiz kelimelerin Karahanlı Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde karşılık bulamamasının, coğrafi nedenler başta olmak üzere iklim şartları ve doğa olayları neticesinde yetişen bitkilerin ve hayvanların farklılık göstermesi ve farklı kültürlerden etkilenme sonucunda yemek kültürünün değişmesiyle ilişkilendirebilir. Kazak Türkçesinde tespit edilen kelimelerin Karahanlı Türkçesindeki karşılığı %14,2', Türkiye Türkçesinde %57,14'dür.

2.4. Kazak Türkçesinde Evlilik Kavramı İle İlgili Söz Varlığı Sözlüğü

Evlilikte Hısım Akraba Adları

äyel: Kadın, hanım, eş. *Erkek kökten tüsken joq, Böri - adamnıñ balası. Äyel jerden şıqqan joq, Qız ben uldıñ anası.* “Erkek gökten düşmedi/ Kurt adamın yavrusu,/ Kadın yerden çıkmadı,/ Kız ve oğlun anası.” (K.Äzirbaev, Tand. Şıǵ.). (QÄTS, 2011:393).

äykeş: bk. **äyel.** (QÄTS, 2011:398).

bas kuda: Yaş almış en büyük dünür. *Törde otur bas quda, Qasında otur jas quda. Quyriq-bawır asatam, Awızıñdı aş, quda.* “Baş köşede otur büyük dünür./ Yanına otur genç dünür./ Kuyruk ve ciğer pişireceğim./ Bir lokma al, ağzını aç dünür.” (Qara ölen). (QÄTS, 2011:231).

bay: Koca, eş. (QÄTS, 2011:575).

bel kuda: Gelinleri hamile iken doğmamış çocuğa söz kesen ve hayır duası eden kişi. “Ejeğabil quda” adıyla da bilinir. Beşik kertmesi ve bu yolla oluşan dünürlük. *Men sonǵı uwaqıtta qazaqtardıñ “bel quda”, “besik quda” degenin jön körip kelem.* Ben son zamanlarda Kazakların “bel kuda” ya da “beşik kuda” demesini doğru buluyorum”. (<https://alashainasy.kz> e-tarih 08.11.2020).“ (QÄTS, 2011:231).

besik kuda: Beşikteki erkek ve kıza söz kesen babalar. - *Ayakeñmen közi -tirisinde besik quda bolǵanımız qayda? Äkesi joq deme.* “Ayeke'n henüz sağken beşik kertmesi oluşumuz nerde? Babası yok deme.” (R.Toqtarov, Ertis.). (QÄTS, 2011:231).

bet quda: Genç kız ve oğlanın ailelerinin yaşadıkları yerin, hal ve durumlarının iyi olması sonucu oluşan dünürlük. (QÄTS, 2011:231).

erkek: Erkek, koca,eş. *Jaqsı äyel jaman erkekti er qıladı, Jaman erkek jaqsı äyeldi jer qıladı.* “İyi kadın kötü erkeği er yapar, kötü erkek iyi kadını yok eder.” (Maqal-Mätel). (QÄTS, 2011:344).

erli-zayıptı: Karı koca. *Oylañızsı, erli-zayıptıdan jaqın adam bar ma? Qanı men qanı, janı men janı aralasqan adamdar.* “Düşünün karı koca kadar birbirine yakın insan var mı? Kanıyla kanı, canıyla canı bir olan insanlar.” (Z .Şaşkin, Ömir.). (QÄTS, 2011:355).

jar: 1.Yar, eş. 2. Seven adam. *Olar bir kezde ömir sürgenin, tuwğan ata-anası, süygen jarı, balaşağası bolğanın eş esine tüsire almaydı.* “Bir zamanlar yaşadıklarını, anne babasını, eşini ve çocuklarını hiçbir şekilde hatırlayamadı.” (Ş.Mürtazaev, Mıltıqsız.). (QÄTS, 2011:66).

jubay: Eş. Evli kişilerin birbirlerine olan yakınlığı göstermek için kullanılan söz. *Kelinşek mına Mäsektiñ jubayı şığar. Anaw qızı ma eken?* “Gelin, Mäsek’in karısı olmalı. Şu onun kızı mı?” (N. Seräliev, Istıq külşe). (QÄTS, 2011:531).

kelin: Gelin. Yeni evlenen kız. *Aytqan aqıldı ala qoymadı dep, Ayşa kelinine ıza bolıp otır edi.* “Ayşa, dediklerini yapmadığı için gelinine kızdı.” (M. Düysenov, Güljan.). (QÄTS, 2011:578).

kelinşek: 1.Yeni gelin. 2. Genç kadın. *Mığım, sarı kelinşek qonaqtı özi atqarıp, şay quyıp otır.* “Güçlü, sarı gelin misafire hizmet edip, ona çay dolduruyor.” (Ä.Tarazi, Asw.). (QÄTS, 2011:578).

küyew: Koca, eş, damat. *Älima küyewiniñ ornına satuwşı bop istep jür.* “Älima kocasının yerine satıcı olmak istiyor.” (M. Düzenov, Aqäje). (QÄTS, 2011:443).

qarın kuda: bk. bel kuda (QÄTS, 2011:232).

qarsı kuda: İki tarafında kız alıp verdiği akrabalara verilen ad. *"Qarsı kuda" degenimiz – bir-birine kız berip, kız aladı.* ““Dünür” dediğimiz, birbirine kız verip kız alandır”. (<https://kaz.nur.kze-tarih> 08.11.2020). (QÄTS, 2011:231).

qatın: 1. Eş, zevce 2. Yar, hanım. *Qız jiyırma jasında, bala beste, Atasınıñ bergeni em bola ma? Bir adamnıñ qatını ölgen bolsa, özi alpıs, jetpis jasqa kelgen bolsa* “Kız yirmi

yaşında, çocuğu beş yaşında, atasının verdiği çare olur mu? Bir adamın eşi ölürse, o altmış, yetmiş yaşına gelmiş gibi olur” (M.Dwlatov, Şığ.). (QÄTS, 2011:473).

quda bala: Gelin ile damadın erkek kardeşlerine veya akraba çocuklarına verilen isim. *Ötken bir kezde Satqın Muhiyttan qızmet suramaqqa barğan. Muhiyt onıñ qudabalası.* “Geçmişte Satkın Muhit’e iş sormaya gitmiş. Muhit onun akrabası.” (Ğ.Slanov, Şalkar). (QÄTS, 2011:232).

quda: 1. Dünür. 2. Çiftin yetişkin akrabaları. *Qarawız Dildöbektiñ balası qatın alıp, sopıñ qudası bolıp barıp edim.* “Karavız Dildöbek’in oğlu mektubu alınca, sofunun dünürü olmaya gitmiştim.” (J. Moldağaliyev, Aynalayın.). (QÄTS, 2011:231).

qudaeke: Dünüre karşı saygı ifade eden hitap. *Kerek bolsam qudaekeñ özi kelip aladı.* “Gerekli olursa dünür ağan gelir, beni alır”. (Ä. İypmağambetov, Jayıq.). (QÄTS, 2011:234).

qudağay: bk. **qudağiy** (QÄTS, 2011:233).

qudağiy: Gelinle damadın annelerine verilen ad. *Anaw körini bölmedegi qudağiyıñ men abısndarıñnıñ arasında otırmaymıñ?* “Odada annenler ile eltilerinin arasına oturmayacak mısın?” (T.İmanbekov, Üş ay.). (QÄTS, 2011:233).

qudağiyliq: Dünürlük, dünür olma durumu. *Biz de olardan osal tüse qoymaspız, siz qudayğiyliqtan bas tartpasañız bolğanı , -dep Mariya sañqılday küldi.* “Mariya: - Siz dünürlükten vazgeçmezseniz biz de onlardan kolay ayrılmayız, diye kulağı tırmalayan bir sesle güldü”. (J.Tilekov, Şalğayşepete). (QÄTS, 2011:234).

quda-jekjat: Hısım akrabalar. *Seniñ quda-jekjatiñ, ağayın-tuwısıñ da, tamır-tanısiñ da köp* “Senin akrabaların da tanıdıkların da oldukça fazla.” (S.Bakbergenov, Men sizdi.). (QÄTS, 2011:234).

qudanda: Dünür. *Sol tutsağı elderden qudandalar, jekjattarta biladı.* “O zamanki ülkelerde dünürler, akrabalar bulunuyordu.” (S.Muqanov, Ömirmekt.). (QÄTS, 2011:246).

qudandal: bk. **qudandalı.** (QÄTS, 2011:246).

qudandali: Kız alıp veren dünür. *Buringı qudayi körşiler endi qudandalı üy bolıp, jaqındasa tüsti.* “Eski kayınvalidelikle dünür olan komşular, şimdi kız alıp veren evler olup daha da yakınlaştılar.” (N.Orazov, Dostar.). (QÄTS, 2011:246).

quda-qudağiy: Dünürler. *Quda-qudagiyılar keldi. Älgi küyew balamız qayda jür?* “Kayınvalideler geldi. Deminki güveyi nerede?” (A. Joldasbekov, äke.). (QÄTS, 2011:245).

zayıp: Yar, eş. *Bizge zayıbıñız ben qonaqqa keliniz.* “Eşinizle birlikte bize misafirlige geliniz.” (<https://classes.ru> e-tarih 08.11.2020). (QÄTS, 2011:57).

zayıptı: Eşi olan, evli. *Orındıqqa otıra berüwi müñ eken, bala kötergen erli-zayıptı kirip keldi.* “Sandalyeye oturması sıkıntılıydı, çocukları kucağında bir karı koca çıkıp geldiler.” (S. Aqtaev, Dala tur.). (QÄTS, 2011:57).

Kan Bağı Olan Akrabalık Adları

ağa: Yaşça büyük erkek kardeş. *Ağadan ini ayrıldı, atadan ul,/ Ağayın arzandadı qımbattap pul.* “Abisinden kardeşi ayrıldı, babadan oğlu,/ Kardeşliği zayıfladı kumaşı pahalandı.” (M.Duwlatoov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:58).

äje: 1.Babaanne, büyükanne. 2. Yaşlı kadınlara hitap ederken söylenen söz, nine. *Olar bizge kiyim bereme, äje? -dedi bala közi möldirep.* “Çocuk berrak gözleriyle -Onlar bize kıyafet verecek mi babaanne? dedi.” (S.Omarov, Äñgim.). (QÄTS, 2011:373).

äke: Baba. *Ol äkesine tartıp pısıq, bir toğa bolıp östide, äkeden qalğan şağın şarwanı döñgelek aynaldırıp, şalqıtıp äketken.* “O babası gibi becerikli, babasından kalan küçük çiftliği daire şekline getirip genişletti.” (O.Bökeev, Ürker.). (QÄTS, 2011:402).

ana: Anne, ana. *Balağa degen ana meyirimi, oniñ ottan da istiq mahabbatı qanday küşti bolsa, anasına degen balasınıñ süyispenşiligi odan da küşti edi.* “Annenin çocuğuna olan merhameti, ateşten sıcak olan muhabbeti ne kadar güçlü olursa çocuğun da sevgisi o kadar güçlü olur.” (I. Esenberlin, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:495).

apa: 1. Anne. *Jalğız balası bolğandıqtan äkem de, apamda meni qattı sağınadı.* “Tek çocuk olduğum için babam da annem de beni çok özledi.” (R.Toqtarov, Qıran.); 2. Aynı zamanda doğan kızlardan büyüğü, abla. 3. Büyükanne. (QÄTS, 2011:554).

äpke: Kardeşler arasında yaşça büyük olan kıza verilen ad, abla. *Äpkesi jaña bitirgen kök kemzalıñ kiygizdi. Jaña kemzalına bala mız. Tigip kiygizgenge äpkesi mız.* “Ablası yeni bitirdiği mavi yelege giydirdi. Çocuk yeni yeleginden çok memnundu. Dikip giydiren ablası da çok memnundu.” (J. Ay- Mawıtov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:469).

äpşe: bk. äpke. (QÄTS, 2011:470).

arǵı ata: Dedenin babası. *Arǵı atası qajı edi, Beyisten tatqan şär bötti. Jariqtıqtıñ öneri, Aytwǵa tildi terbetti.* “Dedesi hacı idi,/ *Beyisten tatqan şär bötti./* Merhumun sanatı,/ Söylediğinde dili salladı.” (Abay, Tol. jıyn.). (QÄTS, 2011:83).

ata: 1.Baba. *Atadan altaw, Anadan törtew, Jalǵızdıq körer jerim joq.* “Babadan altısı, anneden dördü, yalnız kalacak yerim yok” (Abay, Tol. Jin.); 2.Dede, büyükbaba. 3. Soy, ecdat, ced. (QÄTS, 2011:82).

baba: Ata, dede. *Eñ alǵaş Ötegeni jırlaǵan Süyin- baydıñ babası Küsep aqın bolsa kerek.* “Ötegen’i ilk söyleyen Süyin Bay’ın babası şair Küsep olmalı.” (E. Ismayılov, Aqındar.). (QÄTS, 2011:526).

bawır: Kardeş. *Bilmesender, bul qırǵın tawıp jatqan bizdiñ qazaq-qırǵız degen birge tuwǵan bawırımız.* “Bilmiyorsunuz, bu soykırımı yaşayan bizim Kazak Kırgız kardeşimizdi.” (Abay). (QÄTS, 2011:136).

bergi ata: Babanın babası, dede. (QÄTS, 2011:86).

dayı: Dayı. (QÄTS, 2011:443).

ebey: İhtiyar kadın, nine, ebe. *Ebey söziniñ ebeyin, ebene, ebesindep atalatın nusqaları bar.* “Ebey kelimesinin ebeyin, ebene, ebesinder gibi adlandırmaları mevcut.” (S.Amanjolov, Qaz. tili. diyal.). (QÄTS, 2011:130).

ini: Küçük erkek kardeş. *Bawırlas er adamdardıñ jas jaǵınan kişisi.* “Kardeşlerin içindeki en küçüğü.” (QÄTS, 2011:717).

jöke: Amca, dayı, ağabey. *Al jügirmekter jökeleriñniñ qanday ekeniñ kördiñder ğoy.* “O koşarken amcaları nasıl görünür ki.” (S.Müratbekov, Jabayı.). (QÄTS, 2011:506).

naǵaşı äje: Annenin annesi, anneanne. *Şeşem kişkene küñinde öliptide, alıstaǵı naǵaşı äjem alıp ketip, sonda ösip, jigiti boppın.* “ Annem ben küçükken vefat etti, uzaktaki

ananem bana baktı, büyüdüm, delikanlı oldum” (S.Müqanov, Eseyujıl.). (QÄTS, 2011:373).

nağası şeşe: Çocuğun annesinin annesi. “*Jalav Mıñbaev nağası şeşesi eken*” dep tūsindiredi jetekşi. “Rehber, “Jalav Mıñbaev ananesi imiş” diye düşündü. (Ä.Särsenbaev, Teñiz.). (QÄTS, 2011:355).

qarındas: Ağabeyi için küçük kız kardeş. *Qayratın boyındağı şetke jumsap, Keltirmeşi jäbirşilik qarındasqa.* “Gücünü sınırlı kullan ki kardeşin eziyet görmesin.” (M.Duwlatoov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:406).

qayın ini: Eşlerin kendilerinden küçük erkek kardeşlerine verilen ad. *Qazaq saltında jas kelin qayın inisine at qoyatın bolğan.* “Kazak geleneklerine göre yeni gelin kayınına isim verir.” (Awızeki). (QÄTS, 2011:69).

qudabala: Gelin ve damadın erkek kardeşlerine veya akraba çocuklarına karşı kullanılan ifade. *Ötken bir kezde Satqın Muhiyttan qızmet suramaqqa barğan. Muhiyt onıñ qudabalası.* “Bir zamanlar Satkın Muhit çalışmaya gitmiş. Muhit onun akrabası.” (Ğ.Slanov, Şalqar). (QÄTS, 2011:232).

siñli: Küçük kız kardeş. (QÄTS, 2011:572).

şeşe: 1. Anne, ana. 2. Yaşlı kadınlara saygılı hitap etmek için kullanılan ifade. *Jaybaşş, awırtını salıp demigip kele jatqan Abaydıñ şeşesi.* “Jaybaşş, acısını unutup soluklanıp gelen Abay’ın annesi.” (M.Äwezov, Abayjolu). (QÄTS, 2011:354).

täte: 1. Kardeşler içerisinde yaşı büyük olan kız, abla. 2. Teyze. *Asıl jandı qazir ol täte deydi.* “Şimdi o değer verdiği kişiye abla diyor.” (K.Qazıbaev, İzğar). (QÄTS, 2011:68).

ülken (ulı) şeşe: Çocuğun babasının annesi, babaanne. *İya, Niyazdıñ ömiri bayağı ulı şeşesi siyaqtı, “waqıt jolbarısına” minip, ızǵıtıp tartıp keledi.* “Evet, Niyaz’ın ömrü önceki babaannesi gibiydi, “zaman kaplanına” binip, rüzgar gibi gelip geçti.” (Z.Şaşkiyn, Doktor.). (QÄTS, 2011:355).

Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları

abısın: Elti. *Ağayın tatuw bolsa, at köp, Abısın tatuw bolsa, as köp.* “Kardeşinle iyi geçinirsen atın çok olur, baldızınla iyi geçinirsen aşın çok olur.” (Maqal-mätel). (QÄTS, 2011:44).

baja: Bacanak. *Sen, baldızım, bajağa biligiñ jürmese, onı osı bastan ayt.* “Baldızım, bacanak bilmiyorsa ona baştan söyle.” (S.Omarov, Künşwaq). (QÄTS, 2011:563).

baldız: Baldız. Damadın hanımının kız kardeşleri. *Solboy jetken baldızı edi, Qaharlı Aqsaq Temirdiñ.* “Solboy, Kaharlı Aksak Temir’in baldızıydı.” (M .Şaxanov, Ğasırlar.). (QÄTS, 2011:678).

böle: Teyze çocukları. *Ekewmizdiñ şeşemiz äpkeli-siñili. Demek, bizder bölemiz — sen äpkede, men ini.* “İkimizin annesi abla kardeş. Demek ki biz teyze çocuklarıyız, sen ablada ben kardeşte.” (Ş .Äldibekuli, Kögildir kökjıyek). (QÄTS, 2011:543).

jeñge: Yenge. *Jolı bolar jigittiñ jeñgesi şığaraldınan.* “Yengesi çağırıldığında damada yol görünür.” (Qaz. maqal-mötel.). (QÄTS, 2011:328).

jezde: Enişte. (QÄTS, 2011:264).

jiyen küyew: Anne tarafından kız alan yiğen. El işinde jiyendi böten ruwdıñ ökiline esepsey otırp, nağası jurtına üylendirüw saltıda saqtalğan. Onı jiyen küyew deydi. “Ülkede yiğenin, başka boyun vekiline danışarak, kız tarafından biriyle evlendirilmesi geleneği devam etmektedir. Buna jiyen küyew denir.” (QUÄ). (QÄTS, 2011:415).

jiyen: Yiğen, kız kardeşin çocuğu. (QÄTS, 2011:415).

qayın ata: Kaynata, kayınbaba. *Jülsağulmen Qadiyşanıcaıyın atası Qondı bayqatın balasimen tügel jiyılıp kelip, qırğa qaray şığarıp saldı.* “Jülsağul ile Kadiyşanıcaıy’ın babası Kondı Bayqat’ın çocuğuyla birlikte gelip, bozkıra kadar gitti.” (M.Äwezov, Şığ.) (QÄTS, 2011:68).

qayın biyke: Gelin ve damadın ablaları, baldız, görümce. *Abay osı tösektiñ aldına kep otırğanda, eki jağınan baldızdar, qurbı qızdar, qayın bikeler otırdı.* “Abay döşeğin önüne oturduğunda, iki yanına baldızlar, yaşıt kızlar ve görümceler otururdu.” (M.Äwezov, Abay jolı). (QÄTS, 2011:69).

qayın ene: Kayanana, kayın valide. (QÄTS, 2011:69).

qayın jurt: Damat için gelinin ailesi. *Tañ erteñ xanniñ balası dalağa sıqsa, äkesiniñ jäne qayın jurtınıñ şaharı tügelimen köterilip ornatılğan eken.* “Güneş doğduktan sonra hanın çocuğu bozkıra çıkarsa, babasının ve dünürleri tarafından götürülmüş.” (İy. Bayzaqow, Şıǵ). (QÄTS, 2011:69).

qayın siñli: Damadın kız kardeşlerinin hanımına olan akrabalık bağı. (QÄTS, 2011:69).

qaynağa: Kayın birader. (QÄTS, 2011:45).

qaynı: Genç enişte ve baldızlara verilen ad. *-Sen qayda barasıñ? - dep Zayda maşınağa otırısımın qaynısınan baratın jerin suradı.* “-Nereye gidiyorsun? deyip Zayda arabaya oturmasıyla kaynına gideceği yeri sordu.” (S.Begalin, Waqıt.). (QÄTS, 2011:47).

qudaşa: 1. Baldız, görümce. 2. Karı kocanın yaşı küçük kadın akrabaları. *Şay işemiz, äñgimelesemiz. Jäne seni qudaşañ men tanıştıramın. Meniñ baldızım bar ğoy, bilesiñ be?* “Çay içelim, sohbet edelim. Seni baldızım ile tanıştırayım. Benim baldızım var biliyor musun?” (H. Esenjanov, Köp jıl.). (QÄTS, 2011:247).

Evlilikle İlgili Geleneksel Uygulamalar

Çiftlerin Anlaşması, Kız İsteme, Görücülük

jawşı: Kız istemeye gitmeden önce kızın anne babasına gidip damat tarafının iyi dileklerini ileten elçi. *Sonan soñ Nazımdı qalmaq xanı alamın dep jawşı jibergen.* “Daha sonra Nazım’ı Kalmuk hanı olarak isteyeyim diyerek elçi gönderdi.” (S.Seyfullin, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:216).

qız ayttıruw: Kız istemek, kız bakmak. *Jambılğa äkesi qalıñ berip, Momın attı qızdı ayttıradı.* “Jambıl’a babası kalın verip Momın adındaki kız istemesini söyledi.” (S.Muqanov, Ösüw jol.). (QÄTS, 2011:476).

qız körüw: Geçmişten günümüze süregelen kız görme âdeti. *Qazaqta qız körüw degen jön-josıq bar edi ğoy.* “Kazaklarda kız körüw denilen adet rutin haline gelmiştir.” (Ğ.Müsirepov, Ülpan). (QÄTS, 2011:477).

quda tiger: Kız istemeye gelen insanlardan yapması istenilen ritüel. (QÄTS, 2011:231).

quda tüser: Gelinin evine dünürlerin gelme geleneği. *Jaz ortasında Şamşidiñ qaynısı keledi, quda tüseri, qol ustatarı qabat boladı degen xabar estildi.* “Yaz ortasında

Şemşi'nin kayını geldi, quda tüser, qol ustatar arttı diye haber getirdi.” (J.Aymawıtov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:247).

tabaldırıq (tabaldırıqtan) attar: 1. Dünürlüğe gelen kişilerden kapıdan içeri girmeden önce hediye istenmesi geleneği. 2. Gelin olmak. (QÄTS, 2011:582).

Söz Kesme/ Alma, Nişan

ayttırǵan küyew: Evleneceği kız belli olduktan ve dualar edildikten sonra damada takılan isim. *Sol siyaqtı ayttırǵan küyew Toǵjanda da bar.* “Buna benzer damat Toǵjanda da var.” (M.Äwezov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:443).

ayttırǵan qız: Nişanlanacak olan kız. (QÄTS, 2011:476).

qalındıq: Nişanlanan kız, gelin. *Jäne qarañǵı üydegi küyew, qalıñdıqtıñ sıbırın tıñdaytıñ jeñgesi biz emes, onı jeñgelerinen suray jatarsız.* “Karanlıkta damat ve gelinin fısıltılarını dinleyen biz değiliz, onu diğer yengelerine sor.” (J.Aymawıtov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:165).

qız köşi: Gelinin, hediyelerini aldıktan sonra annesi, yengesi ve kardeşleriyle birlikte bir arabaya binip yola çıkması geleneği. (QÄTS, 2011:444).

qız tanısuw: Evlenecek olan kızın düğün arifesinde ailesi ve yakınları ile vedalaşması geleneği. *Qızdıñ tuwǵan-tuwısqandarımen qoştasuwın qazaqta «qız tanısuw» dep ataydı.* “Kızın ailesi ve akrabalarıyla vedalaşması Kazaklarda qız tanısuw olarak adlandırılır.” (Qaz SSR tarixi). (QÄTS, 2011:477).

qud alas: Kız ile oğlanı nişanlamak karşılıklı dünür olmak. *Ol kisilerdiñ özderinşe qud alasıp maǵan äpermek qızdarı mına Orınbor dalasındaǵı bir sultannıñ qızı eken.* “Kendilerince anlaşıl dönür olmak için anlaşanların bana alacakları kız, Orınbor bozkırındaki bir sultanın kızımıymış” (S.Begalin, Şoqan asuw.). (QÄTS, 2011:245).

sırǵa saluw: Nişan. *Sırǵa saluw kezinde jigit jaǵınan 4 – 5 adam kelip quda tüser ırımın jasap, qızdıñ qulaǵına sırǵa taǵıp, qızdı alıp ketetin kündi belgileydi.* “Nişan sırasında damadın yanında gelen 4-5 kişi dönür olur ve gelinin kulağına küpe takıp, gelini ne zaman götüreceklerini belirler.” (https://kk.wikipedia.org/wiki/Сырға_салы_е-тarih 15.04.2021). (QÄTS, 2011:540).

urın (bardı): Damadın sözlendiği kızın evine çeşitli hediyeler getirmesiyle başlayan ve birkaç gün urın toy adı altında düzenlenen eğlence. «*Bayjan men Särsenbaydñ arasındağı uwağdaları bolıp, endi bir ayda küyew urın kelip, qalıñdıq oynaydı*», - *degen ösek rasqa şıqtı.* “Bağjan ve Särsenbay arasında çeşitli sözler vardı ama bir ay içinde damat hediyelerle geldi ve gelin oynadı.” (M.Duwlato, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:746).

Nikah

azamattıq neke: Resmi nikah. (QÄTS, 2011:112).

dini neke: Dini nikah. (<https://kk.kumbalu.com/boda-9426> e-tarih 21.03.2021).

neke: Evlenmek için başvurulmuş yasal işlem, nikâh. *Nekeleri sodan keyin ğana berik boladıms eken.* “Nikahları bundan sonra sağlam temeller üzerinde olmuştur.” (M.Äwezov, İndiya oçerk.). (QÄTS, 2011:534).

neke küweligi: Nikah cüzdanı. (QÄTS, 2011:534).

neke suwı: Nikâh kıyıldıktan sonra gelin ve damada içirilen su. *Neke suwın qalıñdıqta, küyewde, küwägerler de işti.* “Nikâh suyunu gelin, damat ve şahitler içti.” (S.Müqanov, Aqqan juldız). (QÄTS, 2011:534).

Kız Kaçırma

qız alıp qaşuw: Kız kaçırma. (QÄTS, 2011:476).

Düğün

kelin tüsirüw: Evlenmek, eve gelin getirmek. *Qazaq xalqınıñ tüsiniginde kelin tüsirüw är äwlettiñ, ata-ananıñ köpten kütken quwanışı sanaladı.* “Kazak halkına göre kelin tüsirüw her evladın anne babasının mutlu olmasını sağlar.” (QÜÉ). (QÄTS, 2011:578).

küyew joldas: Damat gelini almaya gittiğinde damadın yanında gelen yoldaşı, sağdıç. *Toyğa qaladan küyew joldas bolıp üş-tört jigit ere keldi.* “Düğün evinden damadın yoldaşı olarak (sağdıç) 3-4 kişi geldi.” (M.Düysenov, Meyman.). (QÄTS, 2011:444).

küyew tüsüw: Damadın geleneklere uyararak kızın evine gelmesi. *Küyew bir aydan keyin tüsedi.* “Damat bir ay sonra gelir.” (M.Qarataev, Dalada.). (QÄTS, 2011:444).

qız jıym: Gelinin evinden gideceği sırada düzenlenen, kızların bir araya geldiği toy. (QÄTS, 2011:477).

qız uzatuw toyı: Kızı oğlana verdikten sonra kızın ailesinin düzenlediği uğurlama toyu. *Amangeldi sol kezde/ Jıyırmanıñ işinde,/ Aq suñqarday tülegen,/ Jaña öspirim er edi,/ Qız uzatqan bir toyda,/ Köziniñ jası köl bolğan/ Zılıyqanı köredi.* “Amangeldi bir zamanlar/ Yirmili yaşlarındaydı./ Ak doğan gibi yeni yetme,/ Genç bir yetişkindi./ Kız çıkarma toyunda/ Zılıygan’ı görünce/ Gözleri doldu.” (O.Şiypin, Dastan.). (QÄTS, 2011:209).

qız uzatuw: Dünür olup, nişanlandıktan sonra kızın uğurlamak, çıkarmak için ailesinin evinde gerçekleşen gelenek. (QÄTS, 2011:478).

toy: Kazak halkının yaşamı süresince doğum, düğün vb. gibi önemli günlerde bir araya gelerek düzenlediği törenlerin genel adı, şölen, ziyafet. - *Än demekşi, mektep toyına arnap sawıq keşin äzirlew kerek-aw - dedi muğalim.* “Öğretmen: - Şarkı söylemek ve okul törenine armağan etmek için eğlence hazırlamak lazım dedi. (B.May- liyn, Şığ.). (QÄTS, 2011:207).

üylenüw toyı: Kız ve erkeğin yuva kurması için düzenlenen tören, düğün. *Qarağım! Men tağı üylenüw toyıña baramın. Men bugün tağı da öziñnen adasıp qalamın, Qarağım!* “Qarağım! ben düğüne gidiyorum. Ben bugün senden kopuyorum, Qarağım!” (M.Mağataev, Şığ.). (QÄTS, 2011:29).

Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar

alaqan soqpaq: Bir kız ve bir erkeğin birlikte oynadığı oyun. *Alaqan soqpaq oynap jatır eken. Bir qız ben bir jigit belbewdi şıyrşıqtap esip alıp, jurttı aralap jür.* “Alakan sokpak oynuyorlar. Bir kız ve bir erkek kemerlerini birbirine bağlayıp köyü gezdi.” (B. Maylin, Şığ.). (QÄTS, 2011:354).

altıbaqan: Kazakların eski milli oyunlarından biri. Kızlarla delikanlıların karşılıklı salıncağa binmesi. *Jarıq aylı, jasırını köp äsem keş tınışın alğan jastar qoy küzetin siltaw etip, anaw tusta altıbaqan qırıptı.* “Parıldayan ayla birlikte birçok sır barındıran güzel bir akşamda bir araya gelen gençler, koyunları gütmeye bahanesiyle altıbaqan oyununu kurdular.” (M.Äwezov, Abay jolı). (QÄTS, 2011:449).

ändiqul: Düğünlerde, şenliklerde gençlerin oynadığı oyun. *Qızmetten soñ biz keybir keşterde jiyılıp, ändiqul, oramal tastamaq siyaqtı türli oyındar da oynawşısı edik.* “İşten sonra bazı akşamlar toplanıp, endikul, oramal tastamaq gibi çeşitli oyunlar oynardık.” (Qaz. Ädeb.). (QÄTS, 2011:456).

aq köş: Bir araya gelip oynanan Kazakların milli oyunlarından biri. *Tün balası aq köş, aq süyek...* “Gece boyunca aq köş, aq süyek...” (Ä. Kekilbaev, Dala.). (QÄTS, 2011:250).

aq süyek: Yazın mehtaplı gecelerde geniş çim alanlarda oynanan milli oyunlardan biri. *Ay jariqta aqsüyek oynap jarısıp, küres salıp alısıp jatur.* “Parıldayan ay ışığında aqsüyek oynayıp yarışıp, güreşiyorum.” (Abay). (QÄTS, 2011:270).

aqşamşiq: Geçmişten günümüze gelen geleneksel oyunlardan biri. Kızlar ve erkekler daire şeklinde oturur ve ellerini birleştirir. Herkese birer yüzük verilir. Oyunu kaybeden kişi yeteneklerini gösterir. *Keybir kitaptarda saqiyna tastaw aqşamşiq emes, aqşamşiq depte jazılıp jür.* “Bazı kitaplarda saqiyna tastaw aqşamşiq değildir, aqşamşiq diye yazılmıştır.” <https://qazaqytoi.kz/a-shamshy-a-s-jek-altyn-aba-ltty-ojyndar/>. (https://massaget.kz/ e- tarih 08.12.2020).

arqan attaw: Oyunculardan birinin çoban, diğerinin gerilmiş bir halattan korkan kurt olduğu milli oyunlardan biri. *Arqan attaw qazaqtıñ xalıq oyını. Tübi börini mazaqtawdan şıqqan. Ol arqannan qattı qorqadı.* “Arkan attav Kazakların milli oyunu. Kurtla alay edip geldi. O halattan çok korkar.” (QSÄ). (QÄTS, 2011:619).

arqan tartpaq: İki gruba ayrılan kişilerin iki taraftan ipi çekerek ortadaki çizgiyi geçmeye çalıştıkları Kazakların milli oyunu. *Al «Awdarıспаq», «Arqan tartpaq», «Kökpar», «Küş sinaspaq» (bilek sinasuw) sindı oyındar bilekilikpen iykemdilikti talap etedi.* “Awdarıспаq, arqan tartpaq, kökpar, küş sinaspaq (bilek sınama), gibi oyunlar güç ve yetenek gerektiren oyunlardır.” (QSÄ). (QÄTS, 2011:623).

asaw möstek: Boş gerilen bir ipe oturup yerden sopa almaya çalışılan milli oyunlardan biri. *Asaw möstek bayırğı ulttıq oynınıñ biri.* “Asav möstek eski milli oyunlardan biri.” (Qaz. edeb.). (QÄTS, 2011:10).

asıq oyını: Kazak halkının milli oyunu. *Asıq oyını kündiz de, tünde de oynaladı. Kündizgisi mergendikke, tüngisi eptilikke bawlıydı.* “Aşık oyunu gündüz de, gece de oynanır. Gündüz keskin nişancılık, gece ise beceri geliştirir.” (QÜE). (QÄTS, 2011:57).

awdarıspaq: At üstündeki iki adamın birbirini devirmek için yaptığı mücadele. At üstünde güreş. *Awdarıspaqqa tüsken eki jigit birin-biri attan awdarıp tastaydı. Onıñ awdarıspaq ataluwı da osıdan.* “Awdarıspaq güreşen iki adam birbirlerini attan düşürdü. Bu yüzden adı awrarıspaq.” (T.Älişerov, Önerpaz.). (QÄTS, 2011:152).

aydap sal: Birinin isminin diğerinden saklandığı gençlik oyunu. *Oynawşılar eki topqa bölinedi: birinşi toptıñ oynışları sırtqa şıgıp ketedi de, ekinşi toptağılar üyde otırıp qaladı.* “Oyuncular iki gruba ayrılır: Birinci grubun oyuncuları dışarı çıkar. İkinci grup evde oturur.” (E.Sağındıqov, Qazaqtıñ ulttıq.). (QÄTS, 2011:144).

aytı: Dügünlerde kız ile oğlanın veya farklı bölgelerden iki ozanın atışması. *Aytısıñ da türleri köp. Mısalı, qara öleñ aytısı, qayım aytısı, jumbaq aytısı, jer-suw attarı jarısı, bädik aytıs t.b. türleri boladı.* “Atışmanın türleri çoktur. Örneğın, aşık atışması, doğaçlama atışma, bulmaca atışması, yer ve su adları atışması, geveze atışması vb. türleri vardır.” (ÇKT, 2015:218).

bastanğı: Gençlerin bir araya gelip oynadığı geleneksel oyunlardan biri. *Ülkender jol jürıp ketkende, üyde qalğan qız-kelinşekterdiñ bas qosıp tamaq äzirlep, oyun-sawıq quruwı. -Toğjan üyiniñ ülkenderi jürıp ketken soñ, qurbıları jiyılıp bastanğı istetip jatır.* “Büyükler gittiğinde evde kalan genç kızlar ve gelinler yemek hazırlamak eğlenmek için bir araya gelir. Toğjan, evdeki büyükler gittikten sonra arkadaşları ile bir araya gelip bastanğı oynadı.” (M.Äwezov, Abay jolı). (QÄTS, 2011:70).

bäyge: Kazak halkının geçmişten günümüze gelen milli spor oyunlarından biri. At yarışı. **qudan bāyge, dönen bāyge, şabatın bāyge, alaman bāyge** gibi türleri vardır. *Bāyge xalıq arasına erteden keñ tarağan, eñ qızıqtı sayıstıñ türi.* “Beyge halk arasında uzun zamandır popüler olan en ilginç oyunlardan biri.” (Parasat). (QÄTS, 2011:158).

belbew tastaw: Gençlerin kemerlerini saklayıp oynadıkları bir oyun. *Belbew tastaw oyunına jıynalğandar döñgelene şeñber boyına otıradı.* “Belbev tastav oyunu için toplananlar daire şeklinde oturuyor.” (E. Sağındıqov, Qaz. ült. Oyun.). (QÄTS, 2011:241).

belbewsoq: Dizin altına havlu bağlanarak oynanan Kazakların milli oyunu. *Atap aytqanda, oramal tastamaq, belbewsoq, läbbay taqsır, tağı başka oyındar ötkizilgen.* “Özellikle oramal tastamaq, belbewsoq, läbbay taqsır ve başka oyunlar günümüze kadar gelmiş.” (Ä.Köşimov, Qıstalañ). (QÄTS, 2011:241).

buğınay: En çok oynanan, el becerisi, çeviklik ve hız test edilen ulusal oyun. *Atı atalğan ornınan buğınay atıp turıp, kelesi birewin şaqıruwı kerek.* “Belirtilen yerden buğınay atıp, gelecek olan kişiyi çağırması gerek.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:628).

buqa tartıs: Toy kurulduğunda ya da toplandıdığı zaman iki kişinin bir halatı çekmeye çalıştığı oyun. *Maylıbay toy-jiyında onı buqa tartısqa túsirip, báygesin de talay alğan.* “Maylıbay onu buqa tartısta yendi, şanslıydı.” (Jalın). (QÄTS, 2011:671).

ıynem tap: Oyun bir iğne ile oynanır. Genelde katılımcılar çift olarak oynarlar. *İynem tap ulttıq oyın. Jastar bas qosqanda köbinese üy işinde oynaladı.* “İynem tap milli oyun. Genellikle kapalı alanda gençler bir araya gelince oynar.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:285).

jambı atuw: At sırtında yüksek bir direğe gümüş halka atılarak oynanan geçmişten günümüze gelen spor oyunu. *Toy programmasında at jarıs, kökpar tartuw, qazaqşa küres, sadaqpen jambı atuw, tağı basqa qazaqtıñ ulttıq oyındarı boldı.* “Toy programında at jarıs, kökpar tartuv, qazaqşa küres, sadaqpen, jambı atuw vb. mili oyunlar oynanır.” (Q.Ämirov, Öşp. juldız.). (QÄTS, 2011:699).

jar-jar: Düğün bitmeden önce damat ve arkadaşlarının at üstünde gelip kapıyı açıp şarkılar söylediği geleneksel oyun. *Ädette, jar-jarda дәstürlı qoğamnıñ adamgerşilik ustanımı jırlanadı, onıñ mätinindegi qalıptasqan düniyә tanımdı buzatınday jaña şuwmaqtar siyrek boladı.* “Jar jar da geleneksel toplumun ahlaki değerleri söylenir. Onun yazısında kalıplaşan dünya görüşünü bozan yeni dörtlükler nadiren vardır. (QÜÄ). (QÄTS, 2011:92).

jayaw jarıs: Toplulukta ve düğünlerde oynanan yaya yarış. *Meniñ mektepte jayaw jarıstan birinşi orın alğanımdı bilse eken-aw.* “Keşke okuldaki jayaw jarıs’ta birinci olduğumu bilselerdi.” (Z.Şükırov, Ğajayıp qumıra). (QÄTS, 2011:137).

jigit quwuw: İki gruba ayrılan gençlerin birbirleri arasında yaptığı at yarışı. *...odan keyingi topqa: ...teñge aluw, qız quwuw, oramal tastamaq, aq süyek, küres» t.b. oyındarın jatqızuwğa boladı.* “... sonraki gruba: teñge aluv, qız quwuv, oramal tastamaq, aq süyek, küres vb. oyunlar verilebilir.” (<https://kk.wikipedia.org/> e-tarih 08.12.2020).

jorğa jarıs: At yarışı. *Jorğa jarıs adamdı şınıqtıradı, eptilikke, şeberlikke bawlıydı.* “Jorğa jarıs insanı eğitir, el becerisini geliştirir.” (QSÄ). (QÄTS, 2011:490).

kökpar: Bağırsakları ve karnı alınan hayvan ile (genellikle keçi, buzağı) at üstünde yapılan mücadele, milli oyun. *Kökpar tarttı jigitter, Jurttıñ böri jaqsılıqtan ümitker.* “Kökpar oynayan yiğitler, yurdun kurdu gibi istekli.” (T. Moldağaliyev, Qoş.). (QÄTS, 2011:240).

kümis aluw: Binicinin çevikliğini ve at üzerindeki ustalığını belirleyen yarış. *Xalıq arasında kümis aluw jambı atuw siyaqtı ulttıq oyındarda at ülken orın aladı.* “Halk arasında kümis aluv, jambı atuv gibi milli oyunlarda atın büyük yeri vardır.” (D.Kerimbaev, Qazaqst. jııqı.). (QÄTS, 2011:485).

oramal jügirtpek: Diz altına havlu bağlayıp koşma oyunu. *Oramal jügirtpekti oynatoyda oynaydı.* “Oramal jügirtpek oyunu düğünlerde oynanır.” (Qazaq tili. aymaq. Sözdigi.). (QÄTS, 2011:725).

oramal tastamaq: Bir erkeğin veya bir kızın bir daire etrafında dolaştığı ve herhangi birine havlu fırlattığı bir gençlik oyunu. *Oramal tastamaq bastaldı. Bul oyınnan kimniñ köñili kimde ekeni bayqalıp-aq tur.* “Oramal tastamaq başladı. Bu oyunda kimin gönlü kimde ise ortaya çıkar.” (Ğ.Mustafin, Köz Körgeñ). (QÄTS, 2011:726).

qaltırawıq qamır kempir jäne aq boran: Kazak halkının eğlence ve düğünlerine genellikle bu oyunla başlangıç yapılır. İki gruba ayrılan katılımcılar birbirleriyle rekabet ederler. *Birinşi toptıñ atı — «Aq boran» da, ekinşi toptıñ atı — «Qaltırawıq qamır kempir.* “Birinci grubun adı: Aq boran. İkinci grubun adı: Qaltırawıq qamır kempir.” (<https://kk.wikipedia.org/> e-tarih 08.12.2020).

qaraqulaq: Kazakların milli oyunlarından biri. *Qaraqulaq jigitterden şeşendikti, tapqırlıqtı talap etetin qızğılıqtı oyun.* “Qaraqulaq yiğitlerden hitap sanatı ve ustalık gerektiren bir oyun.” (QSÄ). (QÄTS, 2011:331).

qazaqşa küres: Bele bağlanan bir kemerle oynanan güreş, Kazakların milli oyunu. *Oısı jolı Qajı muqanniñ balası da bir atäqtı palwan men qazaqşa küreske tüsip, onı jıǵıp ketkeni esimizde.* “Hacı Muqanın oğlunun bir pehlivan ile güreşip, onu mağlup ettiğini biliyoruz.” (A.Xangeldin, Qaratorǵay). (QÄTS, 2011:736).

qına mende: Damat ve damadın arkadaşlarının gelinin evine giderek kız tarafıyla karşılıklı oynadıkları oyun. *Qınamende keşine qatısuwşı qız-kelinşekter qızıl-jasıl kiyinip, tırnaqtarın boyaytın bolǵan.* “Qınamende oyununa katılan kız ve gelinler

kırmızı yeşil giyinip, tırnaklarını boyarlar.” (<https://kk.wikipedia.org/wiki/Қынаменде> e-tarih 20.04.2021). (QÄTS, 2011:569).

qız kâde: Bu oyunda gelinin yengeleri ile damadın yardımcıları tartışırlar. İki tarafta şakalar yaparak hünerlerini gösterir. *Al Qazaqstannıñ şıǵıs, ortalıq öñirlerinde Qız kâde qızdı attandırwdan bir kün burın ötkizilgen.* “Kazakistan’ın doğu ve orta bölgelerinde Qız kâde kızı göndermeden bir gün önce gerçekleşir.” (<http://anatili.kazgazeta.kz/> e-tarih 08.12.2020).

qız quwuw: Büyük toyda ata binen kız ve oğlanın birbirlerini kovaladığı milli oyun. *Qazaq xalqınıñ özine tñ bir neşe ultıq oyındarı bar: bãyge, kökpar, qız quuw , jambı atuw, altıbaqan, toǵız qumalaq t.b.* “Kazak halkının birkaç ulusal oyunu: bãyge, kökpar, qız quwuv, jambı atuv, altıbakan, toǵız qumalaq vb.” (Ğ.Töşimbaev, Topjarǵan.). (QÄTS, 2011:488).

qos qulaq: Gençlerin meydanda, sahada akşam vakti oynadıkları milli oyun. *Qosqulaq birin-biri unatqan jastardıñ oñaşa kezdesüwine de dñneker bolǵan - aqsüyek tñrizdi oyın.* *Şıǵıs öñirlerinde munı qosqulaq dep te ataydı.* “Birbirini seven gençlerin buluşması için ara bulucu olan, aq süyek oyunu. Doǵu bölgelerinde qos qulaq olarak adlandırılır.” (Tiltanım). (QÄTS, 2011:132).

quda tartuw: Kız isteme sırasında damadın yanına dünürlerin geldiği, damadın dünürlere sırasıyla şarkı söyleyip taleplerini sorduğu eğlence, oyun. *Üylenüw toyında burın “quda tartuw, betaşar, toybastar, kempir öldi” t.b. sol siyaqtı oyındar oynalǵan.* “Düğünde quda tartuv, toybastar, betaşar, kempir öldi gibi oyunlar oynanır.” (B. Tötenaev, Qaz. ult. oyın.). (QÄTS, 2011:232).

saqiyna tastaw: Kazak halkının geçmişten gelen geleneksel oyunlarından biri. *Saqiyna tastaw oyınıñ erejesi boyınşa, jigitter men qızdar döñgelene otradı.* “Saqiyna tastav oyunu boyunca erkekler ve kızlar daire şeklinde oturur.” (Jalın). (QÄTS, 2011:558).

siyqırlı tayaq: Kazak halkının geçmişten günümüze gelen gençler tarafından en sevilen oyunlardan biridir. Katılımcılar daire olup el ele tutuşurlar. Bir adet sopa ile oynanır. *Jigit qasiyetti jip, siyqırlı tayaq jäne qazandı oǵan beredi.* “Yiğit sağlam bir ip, sihirli değnek ve kazanı ona verir.” (Kambodja ertegi). (QÄTS, 2011:191).

soqır teke: Gözleri bağlı bir adamın diğerlerini elle yakalamaya çalıştığı milli oyun. *Ol altıbaqan, soqır teke oyını kezindege onıñ eñ alğaş Äbişpen kezdesüwi jaqsı eles beredi.* “Altıbaqan ve soqır teke oyunu sırasında Äbiş ile ilk karşılaşması güzel geçti.” (Qaz. ädeb.). (QÄTS, 2011:255).

teñge aluw: Katılımcıların iki eşit gruba ayrılıp ellerine birer sopa alarak at üstünde dengede kalmaya çalıştıkları milli oyunlardan biri. *Oısı öñirde ötken eñ soñğı as edi desedi aqsaqaldar. Küres, jambı atuw, teñge aluw, kökpar, báyge.* “Yaşlılar bunun bölgedeki son yemek olduğunu söylediler. Küres, jambı atuv, teñge aluv, kökpar, báyge.” (M .Mağawin, Aqşa qar). (QÄTS, 2011:123).

tımpiy: Sessiz oynanan bir oyun türü. *Tımpiy oyınıñ köbinde jastar jıynalğan jerde oynaydı.* “Tımpiy oyununu genellikle gençler toplanıp oynar.” (Awızeki). (QÄTS, 2011:544).

toğız ayaq- toğız tabaq: Eğlenceli, geleneksel oyunlardan biridir. Evlilikte iki tarafın anlaşması mutlu olması için oynanır. Düğün sırasında konuklar hediyelere ‘toğız ayaq toğız tabaq’ adını verirler. *Oısı quda tüsw kezinde qonaq sıyların xalıq «toğız ayaq, toğız tabaq» dep atağan.* “Kız isteme sırasında misafirlere verilen hediyelere ‘toğız ayaq, toğız tabaq’ denir.” (<https://stud.kz/> e-tarih 08.12.2020).

toğız qumalaq: Kazak halkının geçmişten günümüze gelen milli oyunlarından biri. *Toğız qumalaqtı arnayı ağaştan jasalğan tört burıştı taqtada oynaydı.* “Toğız qumalağı özel ahşap dikdörtgen tahtada oynarlar.” (Şanıraq äñq.). (QÄTS, 2011:198).

toqım qağar: Evlenip evden ayrılan kızın ardından ev sakinlerinin şarkılar, ezgiler söylediği ve mutluluk dilediği oyundur. *Toqım qağar дәstüri qazirgi kezge deyin saqtalıp kele jatır.* “‘Toqım qağar’ geleneği şimdiye kadar muhafaza edilmiştir.” (QÄTS, 2011:230).

tüye bas: Birkaç kişinin bir adamın üstüne çıkıp aşağı bastırmaya çalıştığı oyun. *Tüye bas qılıp qırıq qız alıp urdı jezdesin/ Tastaqtıñ barıp tasına.* “‘Tüye bas’ yapıp kırk kız alıp vurdu eniştesine/ Taştan tahtın gidip taşına.” (Alpamıs). (QÄTS, 2011:471).

tüye jarıs: Deveye binen erkeklerin katıldığı oyun. Deve yarışı. *Tüye jarısqa qatısuwşılar kömbe sızığınıñ boyına qatar turıp, jürgizüwşi belgi bergen boyı birdey*

qozğaladı. “Deve yarışına katılanlar başlangıç çizgisinde durup, belirlenen mesafe kadar hareket etti.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:472).

ündemes: Oyun sırasında konuşmadan, gülmeden oturlan milli oyun. *Qani, Aqmadiya, ündemes oynap otırma ediñder, joq, oynap otırğan oyındarıñ bar ma edi? - dedi Aytjan.* “Aytjan: Haydi, Aqmadiya ündemes oynuyorlar, yok, oturarak oynanan oyunların var mı? dedi.” (S.Seyfullin, Şıǵ. jiyn.). (QÄTS, 2011:66).

Düğünde Uygulanan Diğer Uygulamalar

ağayın tuwıs: Düğünde söylenen şiir, türkü. (ÇKT, 2015:242).

awjar: Düğünde söylenen şarkı, türkü. (QÄTS, 2011:174).

jar-jar: Düğünde söylenen şarkı, türkü. (QÄTS, 2011:174).

sıñsuw: Düğünde gelinin akrabalarıyla vedalaşırken söylediği türkü. *Uzatılğan qızdıñ toyında jasalğan oyun-sawıqtıñ birazı ayaqталған kezde, qızdıñ attanar mezgili jetken şaqta sıñsuw ayıldı.* “Düğünde eğlencenin bir kısmı bittikten sonra gelinin gitme zamanı geldiğinde sıñsuw söylendi.” (M.Ğabduwllin, Qaz. awız ädeb.). (QÄTS, 2011:526).

turmıs-salt: Düğünde söylenen şiir, türkü. (ÇKT, 2015:242).

üy-işi: Düğünde söylenen şiir, türkü. (ÇKT, 2015:242).

Yüz Görümlülüğü/ Yüz Açma (Bet Aşar)

betaşar: Gelinin yüzünü açma merasimi. Yeni gelini aile üyeleriyle tanıştırma ve belli kuralları öğretmek için uygulanan bir gelenektir. *Kelinşek tüsse - jaña betaşar, qız üzatılsa - jañaşa qoştasuw jırın şıǵarıp beremin.* “Gelin geldiğinde yeni betaşar, kız verildiğinde yeni qoştasuw şarkısı söyleyeceğim.” (Ä.Nur- şayıqov. Maxabb. jır.). (QÄTS, 2011:318).

Düğün Ertesi

esik körsetüw/ esik aşar: Yeni evlenen gelini damadın doğduğu eve ve arkadaşlarının evine çağırma merasimi. *Esik körsetüw arqılı kelinniñ kimniñ kimekenin tanıp bilüwine jol aşadı.* “Esik körsetüw gelinin birçok kişiyle tanışmasına vesile oldu.” (QUÉ). (QÄTS, 2011:436).

kelinşay: Evlendikten sonra gelinin, özel olarak ayrılan bir masada aile büyüklerine ve misafirlere çay ikram etme merasimi.

tüye murındıq: Evlendikten sonra gelinden yapması istenilen gelenek. *Bayağıda uzatılıp kele jatqan qızdıñ aldınan şığıp qalğan bir tüyeli kisi, tüyesinen tüse qap, murındıqtı buydasın körip, «jol tosar tüye murındıgımdı ber» deptimis, sodan osı ırım salt qalıptı.* “Çok eskiden, evlenen kızın önüne karşılamak için deveye binerek çıka gelen bir kişi, deveden inip yol kesme hakkım olan “tüye murındıgımı” ver dermiş daha sonra bu uygulama gelenek haline gelmiş.” (A.Toqmağambetov, Altın.). (QÄTS, 2011:473).

Evlilik İle İlgili Kullanılan İyi Dilekler/Kalıp İfadeler

Balaqqa bala oralsın: Bol bol çocuk sahibi ol manasına gelen dilek. (QÄTS, 2011:659).

Baqıttı bol: Mutluluklar dilerim. (KTKS, 2018:124).

Bayandı bolsın: Ömür boyu mutlu ol manasındaki dilek söz. (QÄTS, 2011:441).

Bosağan berik bolsın: Ailen güçlü kuvvetli, evin sapaşlaam olsun. (QÄTS, 2011:501).

Eki jastıñ kötergen şañırağı biyik, bosağaları berik bolsın: İki gencin kurduğı yuva büyük, eşikleri sağılam olsun.

Jaña ömirge qosaq quwday qol ustasıp Birge attağan adamdarıñ quttı bolsın: Yeni hayatınıza attığınız adımlar ve birlikte açtığınız bembeyaz sayfa kutlu olsun.

Jastardıñ üylenüw toy quttı bolsın: Gençlerin evlilikleri kutlu olsun.

Jılap jürmesin: Mutlu mesut ol manasındaki dilek. (QÄTS, 2011:669).

Maxabbattarı bayandıda tätti bolsın: Sevgileri daima tatlı olsun.

Maxabbattarıñ bayandı, ömirleriñ baqıtqa tolı bolsın: Sevgileri daimi, ömürleri mutlulukla dolu olsun.

Muratıñ kabıl bolsun: Allah muradına erdiresin. (KTKS, 2018:192).

Otbasıñnan ört şıqsın: Ocağın tütsün. (KTKS, 2018:194).

Otuñs önbesin: Mutluluğun daim olsun. (QÄTS, 2011:309).

Ömirleri kündey, köñilderi güldey, armandarı aşqartawday bolsın: Hayatları güneş gibi, gönülleri çiçek gibi, hayalleri yüksek dağlar gibi olsun.

Qayırılı bolsın: Hayırlı olsun. (QÄTS, 2011:453).

Qosağıñ [jubiñ] ajıramasın: Bir yastıkta kocayın. (KTKS, 2018:191).

Qosağıñ jazılmasın: Eşinle birlikte ömür boyu mutlu bir hayat yaşa. (QÄTS, 2011:122).

Qosağıñmen qosa aǵar: Eşinle birlikte yaşlan ve güzel bir hayat yaşa. (QÄTS, 2011:122).

Qoynıñ qur jatpasın: Çok çocuk sahibi ol anlamına gelen dilek. (KADTTK, 2001:362).

Qoynıñ quttı qılsın (bolsın): Yeni evlenenlere söylenen dilek. (QÄTS, 2011:684).

Quda bolıp törge şıqqandarıñız quttı bolsın: Dünür olup başköşeye geçmeniz kutlu olsun.

Quttı bolsın: Kutlu olsun. (QÄTS, 2011:455).

Quwanış quttı (qayırılı) bolsın: Tebrikler, hayırlı olsun. (QÄTS, 2011:180).

Şuwaq şaşqan şañıraqtarıñ biyiktey bersin, übirli-şübirli bolıñdar: Ocağından saçan alevler büyük olsun, çoluk çocuk sahibi olun.

Tatuv-tätti, baqıtt iömir süriñder: Mutlu mesut bir hayat geçirin. (KTKS, 2018:195).

Toy quttı bolsın: Toy kutlu olsun. (QÄTS, 2011:208).

Toy toyǵa ulassın: Mutluluğunuz ebedi olsun. (QÄTS, 2011:208).

Ul tap: Yeni gelinlere evlat sahibi olması için söylenen dua, dilek. (QÄTS, 2011:705).

Uzağınan jarılqasın (jarılqañay): Uzun ömürlü olsun daima mutlu ol manasına gelen dilek. (QÄTS, 2011:133).

Evlilik İle İlgili Kullanılan Deyimler

Aldınan ötti: Anne babasından kız istedi. (Zhussupova, 2001:171).

Ayağı şırmaladı: Evlendi barklandı. (KADTTK, 2001:189).

Ayağına tusaw tüsti: Evlendi. Başı bağlandı/ boynuna tuz torbası asıldı. (KADTTK, 2001:190).

Bas qostı: Evlendi. (KADTTK, 2001:200).

Bası baylanuwlı: Nişanlı

Bası noqtalı: Başı bağlı.

Bosağa attadı: Gelin olarak eve girdi. (Zhussupova, 2001:211).

Erge şıqtı: Evlendi. (Zhussupova, 2001:424).

Esik köre kelüw: Daha önce evlenmiş.

Jar süydi: Severek evlendi. (KADTTK, 2001:243).

Jat jurttıq qajar alğan: Kız başka yurda verilmek için yaratılmış. (KADTTK, 2001:245).

Kelin boluw: Gelin olmak.

Kelin tüsirdi: Oğlunu evlendirdi. (KADTTK, 2001:267).

Kelinniñ betin aştı: Gelinin yüzünü açtı. (KADTTK, 2001:267).

Küyaw esik aşa keldi: Damat kapıyı açarak geldi. (KADTTK, 2001:295).

Küyaw qoşsı: Damadın arkadaşlar. (KADTTK, 2001:295).

Küyawge tiydi: Evlendi. (KADTTK, 2001:295).

Neke buzdı: Boşandı. (KADTTK, 2001:306).

Nekesin qıydı: Nikâhını kıydı. (KADTTK, 2001:306).

Otaw qurdı: Evlendi.

Örkeniñ össin: Çocuk sahibi ol. (KADTTK, 2001:321).

Qatın aldı: Evlendi. (KADTTK, 2001:344).

Qatın boldı: Evlendi. (KADTTK, 2001:344).

Qatın üstine bardı: Kuma olarak evlendi. (KADTTK, 2001:344).

Qız alıp qaştı: Kız kaçırdı. (KADTTK, 2001:351).

Qız ayttırdı: Kız istedi. (KADTTK, 2001:351).

Qız kördi: 1.Eş aradı. 2. Görücüye gitti, kız gördü. (KADTTK, 2001:351).

Qız uzattı: Kız verdi.

Qoldan berdi: Düğün yaparak kızını evlendirdi. (KADTTK, 2001:357).

Quttı jerine qondırdı: Kızını evlendirdi. (KADTTK, 2001:369).

Şanıraq köterdi: Ev kurdu. (KADTTK, 2001:388).

Toy dese quw bas domalaydı: Genci yaşlısı düğüne gider. (KADTTK, 2001:404).

Yekew boldı: Evlendi. (KADTTK, 2001:414).

Yeki jartı bir bütün boldı: İki yarım bir bütün oldular, evlendiler. (KADTTK, 2001:415).

Yesik aşuw: Kapı açmak. (KADTTK, 2001:428).

Evlilik İle İlgili Kullanılan Atasözleri

Adam säni aspen, toy säni jaspın: İnsanın güzelliği aşla, düğünün güzelliği gençlerdir. (KA, 2017:693).

Alğanın jaman bolsa qonağın ketedi, ulñ jaman bolsa baqtıñ ketedi: Aldığın eş kötü olursa misafirin gider, oğlun kötü olursa bahtın gider. (Zhussupova, 2001:99).

Asqa barsañ aş bar, toyğa barsañ toq bar, toy qızığı kökpar: Yemeğe gideceksen aç git, düğüne gideceksen tok git, düğünün ilginç yanı kökpardır². (KA, 2017:694).

At alsañ awılñ menkeñes, äyel alsañ aǵayınıñ menkeñes: At alırsan köylülere danış, hanım alırsan akrabalarına danış. (KA, 2017:306).

At alsañ ay keñes, äyel alsañ jıl keñes: At alırsan bir ay akıl danış, eş alırsan bir yıl akıl danış. (KA, 2017:306).

Ata anadan jar jaqın: Ana babadan yar daha yakın. (Zhussupova, 2001:99).

Atı tomı say kisi jiyğın toyğa barısar, ulı qızı bar kisi qudalıq qabarısar: Atı ve giysisi uygun olan kişi kalabalık düğüne gider, oğlu kızını olan kişi dünürlüğe gider. (KA, 2017:694).

² Kazak milli oyunu

Atıñ jebir bolsa, qudaydıñ bergeni, qatınıñ jebir bolsa, qudaydıñ uğranı: Atın obur ise Tanrının verdiği lütuf, karın obur ise Tanrının verdiği ceza. (Zhussupova, 2001:99).

Awıldasıñ jaqsı bolsa, aǵayınıñ ne kerek. Alǵan jariñ jaqsı bolsa, aytıñ, toyıñ ne kerek: Komşuların iyi olursa akrabalara ne gerek, aldığın eşin iyi olursa bayrama düğüne ne gerek. (Zhussupova, 2001:99).

Ay minbey atıñdı maqtama, jıl turmay qatınıñdı maqtama: Bir ay binmeden atını övme, bir yıl yaşamadan karını övme. (Zhussupova, 2001:99).

Ärkimdiki özine, ay köriner közine: Herkesinki kendisine, ay (gibi) görünür gözüne. (Zhussupova, 2001:99).

Äyel ölse üyiñ ketedi, basıñnan küyiñ ketedi: Kadın ölse evin gider, başından coşkun gider. (KA, 2017:351).

Äyel üydiñ körki, erkek tüzdiñ körki: Kadın evin güzelliği, erkek meydanın güzelliği. (Zhussupova, 2001:99).

Äyeldiñ ädeptiligi qonaq kütüwinde: Kadının edepliliği konuk ağırlamasından bellidir. (KA, 2017:695).

Äyeli joq üy jetim: Kadını olmayan ev yetimdir. (KA, 2017:352).

Äyeli joq üy, suwı joq diyirmen: Kadını olmayan ev, suyu olmayan değirmendir. (<https://stud.kz/makal-matelder/list/25/8> e-tarih 11.11.2020)

Äyeliñ şarqaya bolsa aǵayınıñ jat bolar, keliniñ şarqaya bolsa tuwǵan ulıñ jat bolar: Hanımın kavgacı olursa kardeşin yabancı olur, gelinin kavgacı olursa öz oğlun yabancı olur. (KA, 2017:352).

Äyelenen uyalǵan, balasız ötedi: Karısından utanan, çocuksuz yaşar. (KA, 2017:352).

Äyelsiz üyde tamaq joq: Kadınsız evde yemek yoktur. (KA, 2017:352).

Balañ jaman bolsada keliniñ jaqsı bolsın: Çocuğun kötü olsa da gelinin iyi olsun.

Batıl jigit jol bastar, aqın jigit toy bastar: Cesur adam yolculuğu yönetir, ozan düğünü yönetir. (KA, 2017:150).

Bazarğa teñgesi bar barsın, toyğa teñdesi bar barsın: Pazara parası olan gitsin, düğüne akranı olan gitsin. (KA, 2017:694).

Bir kündik toydın mıñkündik ökpesi bar: Bir günlük düğünün bin günlük dargınlığı vardır. (KA, 2017:694).

Bir toyda eki jarjoq: Bir düğünde iki yar olmaz. (KA, 2017:694).

Boydaq jigit jurt küyewi: Bekar yiğit herkesin damadı. (Zhussupova, 2001:100).

Böz bolmasa kebin joq, jasawsız keler kelin joq: Bez olmasa kefen yoktur, çeyizsiz evlenecek gelin yoktur. (KA, 2017:695).

Dostıñ tonın toyğa kiy, qasıñ körsin; ızalansın, jasısın, işi küysin: Dostun verdiği kürkünü düğünde giy, düşmanın görsün; öfkelenisin, hüznü lensin, düşmanın içi yansın. (KA, 2017:151).

Eki jaqsı qosılsa ölgeninşe dos bolar, eki jaman qosılsa ölgeninşe öş bolar: İki iyi insan evlenirse ölene dek dost olurlar, iki kötü insan evlenirse ölene dek sürtüşme olur. (KA, 2017:340).

Eki jartı bir bütün: İki yarım bir bütündür. (KA, 2017:340).

Eki jastıq osqanniñ sawabı bar, dos arasın aşqanniñ obalı bar: İki genci evlendirmenin sevabı var, dostların arasını açmanın vebalı var. (KA, 2017:340).

Eki qatın alğanniñ qulağı tınbas, esek kemingenniñ ayağı tınbas: İki kadın alanın kulağı huzur bulmaz, eşeğe binenin ayağı rahat durmaz. (KA, 2017:340).

Eki qatın alğanniñ, öziñdi otqa salğanniñ: İki kadın alman, kendini ateşe atmandır. (KA, 2017:340).

Eki qatın alıpsıñ, bir pälege qalıpsıñ: İki kadın almışsın, bir belaya kalmışsın. (KA, 2017:340).

Eki sıyr sawğanniñ ayrıanı bar, eki qatın alğanniñ oyranı bar: İki sığır sağanın yoğurdu var, iki kadın alanın yıkımı var. (KA, 2017:341).

Er eldi basqarsa äyel otbasın basqaradı: Erkek yurdu yönetir, kadın aileyi yönetir. (KA, 2017:343).

Er eldiň iyesi, äyel üydiň iyesi: Erkek yurdun sahibidir, kadın evin sahibidir.(KA, 2017:343).

Erge jaqqan äyel, elge de jağadı: Kocasına hayırlı olan kadın, halka da hayırlı olur.(KA, 2017:344).

Erdiň asılı küşinen bilinedi, qatınnıň asılı isinen bilinedi: Erkeğin aslı gücünden, kadının aslı işinden anlaşılır. (Zhussupova, 2001:102).

Erimen qatın, üyimen tütin: Kadın kocasıyla, duman eviyledir. (KA, 2017:345).

Erin baqqan äyel, elin de bağadı: Kocasına bakan kadın halkına da bakar. (KA, 2017:345).

Erin sıylağan äyel, elin de sıylaydı: Kocasına saygı gösteren kadın, halka da saygı gösterir. (KA, 2017:345).

Erjetkende üylen, baqıttawıp bürlen: Ergen çağa gelince evlen, mutluluk bulup çiçeklen. (KA, 2017:345).

Erli äyel keriser, keriser de keliser: Karı koca kapışır, kapışır da anlaşır.(KA, 2017:346).

Erli qatın tatuw bolsa şırağı janar, erli qatın araz bolsa ömirdeň köñli qalar: Karı koca iyi geçinirlerse ocakları tüter, karı koca küs olurlarsa hayata küserler.(KA, 2017:346).

Erli zayıptınıň ortasına esi ketken otırar: Karı koca arasına akli olmayan oturur. (Zhussupova, 2001:103).

Jaman küyew qayınsaq: Kötü damat kayınlarına düşkün olur.(KA, 2017:360).

Jaman qatın bayına jalğız atın soyğızar, jaqsı qatın joldasın joqtan qurap toyğızar: Kötü kadın eşine tek atını kestirir, iyi kadın eşini yoktan doyurur. (Zhussupova, 2001:100).

Jaqsı awılğa kelgen kelin, jaman awılğa kelgen kelin kelsap: Güzel köye gelen gelin, gelin, kötü köye gelen gelin havan sapı.

Jaqsı äyel ırıs, jaman äyel urıs: İyi gelin bereket, kötü gelin hırsızdır.

Jaqsı äyel jaman erkekti tüzetedi: İyi kadın kötü erkeği düzeltir. (KA, 2017:363).

Jaqsı äyel jarım ırıs: İyi kadın yarım rızıktır. (KA, 2017:363).

Jaqsı äyel üy дәwleti, jaqsı şapan toy дәwleti: İyi hanım evin zenginliğidir, iyi kaftan düğünün zenginliğidir. (KA, 2017:151).

Jaqsı äyel zeynet, jaman äyel beynet: İyi kadın zeynet, kötü kadın azaptır. (KA, 2017:363).

Jaqsı äyeldiñ qolı uzın, jaman äyeldiñ tili uzın: İyi gelinin eli uzun, kötü gelinin dili uzun.

Jaqsı eneni jaman kelin jer qıladı, jaqsı kelin jaman eneni el kıladı: İyi kaynanayı, kötü gelin topak kılar; iyi gelin kötü kaynanayı düzene sokar. (KA, 2017:364).

Jaqsı jubay, jarım baqıt: İyi eş, yarım talihtir. (KA, 2017:364).

Jaqsı kelin jaqsı jeñgeden kem tüspeydi: İyi gelin iyi yengeden eksik kalmaz.

Jaqsı kelin kurdasındaı bolar, jaqsı ulıñ sırlasıñday bolar: İyi gelin, dostun gibi olur; iyi oğlun, sırdaşın gibi olur. (KA, 2017:364).

Jaqsı kelin qızındaı, jaqsı küyew ulındaı: İyi gelin kızın gibidir, iyi damat oğlun gibidir. (KA, 2017:364).

Jaqsı kelin, kelin; jaman kelin, ölim: İyi gelin, gelindir; kötü gelin, ölümdür. (KA, 2017:364).

Jigittiñ üş jurtı bar: Birinşi öz jurtı, ekinşi nağaşı jurtı, üşinşi qayın jurtı: Erkeğin üç evi vardır: Birincisi kendi evi, ikincisi akrabalarının evi, üçüncüsü karsının babasının evidir. (KA, 2017:375).

Jolbolmaydı asuwsız, toy bolmaydı şaşuwsız: Geçitsiz yol olmaz, saçsız düğün olmaz. (KA, 2017:696).

Kalındıǵıñ siyiqsız bolsa, qayın eneñniñ suluwlıǵınan ne payda? Çeyizin gösterişsiz olursa, kaynanan güzel olmuş ne fayda.

Käri qız yer tañdamaydı, ölgen adam jer tañdamaydı: Evde kalmış kız erkek seçmez, ölen insan yer seçmez. (Zhussupova, 2001:100).

Kelin jaman emes, kelge njeri jaman: Gelin kötü değil, geldiği yer kötü. (KA, 2017:379).

Kelin jaqsı bolsa nemere tätti: Gelin iyi olursa torun tatlı olur.

Kelin kelin, kelin baq, kelmey jatıp, sözün baq: Gelin gelin, gelin bak, gelmesen de olur sözüme bak.

Kelin qız bolmas, küyew ul bolmas: Gelin, kız olmaz; damat, oğul olmaz. (KA, 2017:379).

Kelini jaqsı üydiñ keregesi altın: Gelini iyi olan evin keregesi³ altın. (KA, 2017:379).

Kelini jaqsınıñ ırısı üyinde, kelini jamannıñ urısı üyinde: Gelini iyi olan kişinin bereketi evindedir, gelini kötü olan kişinin hırsız evindedir. (KA, 2017:379).

Keliniñ jaman bolsa ulıñnan kör, küyewiñ jaman bolsa qızıñnan kör: Gelinin kötüyse oğlundan bil, damadın kötüyse kızından bil. (KA, 2017:379).

Keliniñ jaqsı bolsa otawıñ ujmaq, keliniñ jaman bolsa otawıñ tuzaq!: Gelinin iyiye yuvan cennettir, gelinin kötüyse yuvan cehennemdir. (KA, 2017:380).

Keliniñ betin kim burın aşı sol ıstıq: Gelinin yüzünü önce kim açarsa o değerlidir. (KA, 2017:380).

Keliniñ önegeli boluwı eneden: Gelinin terbiyeli olması kaynanadandır. (KA, 2017:380).

Köşpeli el toğanaqsız, burawsız bolmaydı; toy men as aytıssız, jırawsız bolmaydı: Göçer halk denksiz, tahtasız olmaz; düğün ve şölen atışmasız, aşiksiz olmaz. (KA, 2017:696).

Künde kelse küyew jaman, jımısqa bolsa jiyen jaman: Her gün gelirse damat kötüdür, yapmacık olursa yeğen kötüdür. (KA, 2017:388).

Küşik küyew bolğansa, iyttiñ küşigi bol: İç güveyi olmaktansa köpeğin eniği ol. (KA, 2017:388).

Küyew joldasimen, qız jasawımen: Damat yoldaşıyla, kız çeyiziyle. (KA, 2017:389).

³ Çadırın ağaçtan yapılan yan kısmı.

Küyew jüz jıldıq, quda mıñ jıldıq: Damatlık yüz yıllık dünürlük bin yıllık. (KA, 2017:389).

Küyew kelse qız turmas, besin bolsa kün turmas: Damat gelse kız durmaz, gün batımı gelse güneş durmaz. (KA, 2017:389).

Küyew nege uyuladı? Qılğan isine uyaladı: Damat niye utanıyor? Yaptığı işten utanıyor. (KA, 2017:389).

Küyewine qızı say, eligin ejeri say: Kız, kocasına uyumlu, ceylan yerine uyumlu. (KA, 2017:389).

Küyewsiz äyel üyde turmas, bawsız oymaq qolda turmaz: Kocasız kadın evde durmaz, bağıcsız yüksük elde durmaz. (KA, 2017:389).

Maldı tisine qaraptañda, qızdı isine qaraptañda: Hayvanı dişine bakarak, kızı yaptığı işe bakarak seç.

Qalıñdına ökpelegen küyew qaynısına sälem bermeydi: Nişanlısına kızan erkek, kaynına selam vermez. (KA, 2017:400).

Qalıñsız kelgen kelin qırstanğanın qoymaydı: Başlık parasız gelen gelin surat asmayı bırakmaz. (KA, 2017:697).

Qalıñsızqız bolsada, kădesiz küyew bolmas: Başlık parasız kız olsa da geleneksiz güvey olmaz. (KA, 2017:400).

Qırdağı qırman, oydağı orman; künde toy, künde duwman: Kırdaki harman, çukur yerdeki orman; her gün düğün, her gün eğlence. (KA, 2017:698).

Qız küninde bəri jaqsı jaman qatın qaydan şığadı: Kız iken herkes iyi, kötü kadın nereden çıkıyor? (Zhussupova, 2001:101).

Qızıbardıñ nazı bar, qısıbardıñ jazı bar: Kızı olanın nazı vardır, kışı olanın yazı vardır. (KA, 2017:409).

Qızım sağan aytam, kelinim sen tıñda: Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit. (KA, 2017:410).

Qızına qaray küyewi, üyine qaray tırewi: Kızına doğru damadı, evine doğru direği al.

Qudalıq belgisi sıy, qonıs belgisi şiy: Dügünlük işareti hediye, yayla işareti kemiş. (KA, 2017:702).

Suluw suluw emes, süygen suluw: Güzel güzel değil, sevdiğin güzel. (Zhussupova, 2001:102).

Şaqırılmağan qonaq, sıpırılmağan jerde otıradı: Çağırılmayan konuk, süpürülmeyen yerde oturur. (KA, 2017:703).

Şaqıruwsız toyğa barğanşa, qazuwsız körge bar: Çağırılmadan düğüne gitmektense kazılmamış mezara git. (KA, 2017:703).

Şaqıruwsız toyğa barğanşa, şarığındıkiy de qoyğa bar: Davetsiz düğüne gitmektense, çarığını giy de koyuna git. (KA, 2017:703).

Şaqıruwsız toyğabarğanşa, tayaq al da qoyğa bar: Çağırılmadan düğüne gitmektense, sopa al da koyuna git. (KA, 2017:703).

Şeşesin körip qızın al: Anasına bak kızını al.

Tañdağan tazğa jolğadı: Çok seçen kele kalır. (Zhussupova, 2001:102).

Taz tarağanşa toy tarqar: Kel taranana kadar düğün dağılır. (KA, 2017:703).

Teñin tapsa, tegin ber: (Kız) dengini bulursa başlıksız ver. (Zhussupova, 2001:102).

Toy änmen ajarlı, ölim öksüwmen azalı: Düğün şarkıyla güzeldir, ölüm ağıtla yaslı. (KA, 2017:151).

Toy aqındiki, kökpar batırdiki: Düğün ozanın, kökpar oyunu yiğidindir. (KA, 2017:704).

Toy ötti, qoy bitti: Düğün geçti, koyun bitti. (KA, 2017:704).

Toy siltawımen ton biter: Düğün bahanesiyle giysi hazırlanır. (KA, 2017:704).

Toy şaşuwmn qundı: Düğün, saçıyla değerlidir. (KA, 2017:704).

Toy tamağı tätti: Düğün yemeği tatlıdır. (KA, 2017:704).

Toy täñirdiñ qazınası: Düğün tanrının hazinesidir. (KA, 2017:704).

Toy tarqağanda, qınañdı töbeñe qoy: Dügün dağılınca, kınanı başına sür. (KA, 2017:704).

Toy, tondığa jarasadı; as, attığa jarasadı: Dügün, kürklüye yaraşır; aş, atlıya yaraşır. (KA, 2017:704).

Toy, toqsılıq nışanı: Dügün, tokluk belirtisidir. (KA, 2017:704).

Toyda tonıñdı surama: Dügünde kürkünü isteme. (KA, 2017:704).

Toyda törelik, oyında örelik joq: Dügünde soyluluk, şakada sınır yoktur. (KA, 2017:704).

Toydñ bolğanınan, boladısı qızıq: Dügünün olmuşundansa, olacağı daha ilgi çekicidir. (KA, 2017:704).

Toydñ tamaşasın baqpa, tağılımın baq: Dügünün eğlencesine bakma, ibretine bak. (KA, 2017:704).

Toyğa barğan da armanda, barmağanda armanda: Dügüne giden de arzuludur, gitmeyen de arzudadır. (KA, 2017:704).

Toyğa barsañ toyıp bar, jumusiñdiq oyıp bar: Dügüne gidersen doyup git, işini bırakıp git. (KA, 2017:705).

Toyğa barsañ burın bar, burın barsañ orın bar: Dügüne gidersen önce git, önce gidene yer vardır. (KA, 2017:704).

Toylı awılda toylap toymağan, oynap toyadı: Dügün olan köyde düğün yapıp doymayan kişiler, dans edip doyarlar. (KA, 2017:705).

Toylı awılda toylap toymağan, oynap toyadı: Dügün olan köyde kutlamayla doymayanlar, dans edip doyarlar. (KA, 2017:705).

Törkini jaqın kelinniñ tösegi jiynalması: Baba evi yakın olan gelinin yatağı toplanmaz. (Zhussupova, 2001:102).

Tüye tuzğa keledi, jigit qızğa keledi: Deve tuza gelir, yiğit kıza gelir.

Ul uyağa, qız qiyağa: Oğul yuvaya, kız gurbete.

Ultıñ jawı diywana, kelinniñ jawı keywana: Damadın düşmanı divan, gelinin düşmanı yaşlı kadındır.

Üydi qırq erkek toltıra almaydı, bir äyel toltıradı: Evi kırk erkek dolduramaz, bir kadın doldurur. (KA, 2017:434).

Zamandasıñ bolmasa barma toyğa: Akranın yoksa düğüne gitme. (KA, 2017:705).

Evlilik İle İlgili Maddi Unsurlar

Söz, Nişan Ve Düğünde Kullanılan Giysiler

baypaq: Çizmelerin içine giyilen yün veya keçeden çorap. *Onıñ baypagınıñ qonışın barqıtpen kömkergeñ qara etigi bar.* “Onun siyah çizmesinin içinde kadife çorapları var.” (M.Äwezov, Abay). (QÄTS, 2011:600).

belbew: Kemer. **dembet belbew, künderi belbew, kise belbew, kemer belbew, könte** gibi türleri vardır. *Bılğarıdan jasalğan belbewlerge altın, kümis jabılğan, oğan ärtürli salpınşaqtar ornatqan, keyde kümistiñ özinen örmelep, toqıp, şınjırlap ta belbew dayındağan.* “Deri kemerler altın veya gümüşle kaplanıp çeşitli işlemlerle süslenir ayrıca gümüş zincirler de takılabilir.” (R.Şoybekov, Qaz. zerger. sözdigi). (QÄTS, 2011:239).

beldemşe: Düğünlerde elbise üzerine giyilen sırt giyimi. En şık işlemeli hali geline dikilir. *Aldımnan aq beldemşe kiygen, bilekterin sıbanğan eki äyel eki jağımnan şığa keldi.* “Önümden beyaz beldemşe giyen iki kadın bileklerini ovuşturarak geldi.” (Q.Tayşıqov, Oktyabr üşq.). (QÄTS, 2011:247).

bergek: Kadınların nakış işlemeli baş giyimi. *Jas kelinşek säwkeleni toy ötkenşe kiyip otırıp, toydan soñ säwkeleni ilip qoyıp, onıñ ornına bergék kiyetin.* “Yeni gelin düğün sırasında duvak giyerken düğün bittikten sonra duvağını çıkarıp onun yerine bergék giyer.” (S.Qasimanov, Qaz. qoläneri). (QÄTS, 2011:271).

beşpent: Dik yakalı, dizlere kadar uzunluğu olan kaftan. *Salmasam Aynamköz közge äñ bolmaydı, Kiymesem eki beşpent sän bolmaydı.* (Qaz. önderi). (QÄTS, 2011:332).

birkiyer kiyim: Değerli malzemelerden dikilen düğünlere, toplantılara özel davetlere giderken giyilen kıyafet. *Barasalayın desem birkiyer kiyimim de joq.* “Gitmek istesem de giyecek ‘birkiyer’im” yok.” (Awızeki). (QÄTS, 2011:44).

börük: Farklı desenlerle, değerli kumaşlar kaplanarak çeşitli hayvan derilerinden dikilen börk. **jekey börük, qama börük, qundıq börük, ükili börük, tik börük, şoqtı börük, jarğaq börük, qazaqı börük, şerkeş börük** vb. çeşitleri vardır. *Basına döñgelek börük kiygen aq saqaldı, uzun, aq murttı qart bizge burıldı.* “Başına yuvarlak börk giyen aksakallı, uzun ak bıyıklı yaşlı adam bize döndü.” (Ä.Nürşayıqov, Tıñ astığı). (QÄTS, 2011:569).

etek: Etek. *Ädette toqılatın zattar eteginen jağasına qaray, qonışınan basına qaray toqladı.* “Eteğinden yakasına kadar ayağından başına kadar her şey geleneklere göre dokunur.” (S.Qasiymanov, Qaz. qolöneri.). (QÄTS, 2011:464).

etik: Deri vb. materyallerden dikilen tabanı kalın, yüksek ayakkabı. **bastama etik, bitew etik, mıqşıyma etik, kön etik, qıysıq taban etik, kök etik** gibi türleri vardır. *Qazaq arasında bulğarıdan eñ köp tigiletin kiyimniñ biri etik bolğandıqtan, bulğarını öñdewmen köp aynalısqan.* “Kazaklar arasında deriden dikilen en popüler ayakkabı etiktir. Deri işleme çok yaygındır.” (S.Qasiymanov, Qaz. qolöneri.). (QÄTS, 2011:477).

işik: İçi hayvan derisinden dışı değerli kumaşlardan dikilen kürk. **tülki işik, qasqır işik, küzen işik, qundız işik, bulğın işik, janat işik, qoyan işik, puşpaq işik, zerli işik** türleri vardır. *Eltiri işik asa marqaymağan qozınıñ buyra eltirisinen tigiledi.* “Kuzu kürkü, yenilmeyen kuzunun kıvırcık derisinden dikilir.” (<https://kk.wikipedia.org/wiki/Ішік> e-tarih 18.01.2021). (QÄTS, 2011:751).

jawlıq: Beyaz kumaştan yapılan, önü elin üzerine kadar uzanan kadınların baş giyimi. *Jawlıq kiygeniñ bəri qatın emes. Börük kiygeniñ bəri batır emes.* “Jawlıq giyenlerin hepsi kadın değildir. Börk giyenlerin hepsi kahraman değildir.” ([https://bilim-all.kz/tag/proverb?tag= жаулық](https://bilim-all.kz/tag/proverb?tag=жаулық) e-tarih 18.01.2021). (QÄTS, 2011:212).

jelek: Gelinlerin duvaklarının üstüne örttüğü başörtüsü. *Teñgege telmiretin erinşekter, tüspegen jelekteri kelinşekter.* “Tengeden gözünü ayırmayan tembeller, düşmeyen başörtüsü olan gelinler.” (M.Duwlátov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:290).

jejde: İnce kumaştan dikilen yakalı gömlek. — *Mağan bir jeyde berşi, Jibek, — deymın men jaybağıstap.* “- Bana bir gömlek ver Jibek diye sakince söyledim.” (B.Qıdırbekülü, Şoyınqılaq). (QÄTS, 2011:266).

käzekey: Değerli kumaşlardan yapılan kolsuz, geniş yakalı kadın kıyafeti. *Äyel kiyimderiniñ eñ bastısı köylek, odan keyin säwkele, bōrik, taqiya, kiymeşek-jawlıq, bergek siyaqtı bas kiyimder men kamzol, käzekey, jeletke.* “Kadın giyimlerinin en başında köylek ondan sonra sevkele, bōrk, takiya, kiymeşek-javlık, bergek gibi baş giyimleri ile kamzol, kezekey, jeletke gelir.” (S.Qasiymanov, Qaz. qolōneri). (QÄTS, 2011:476).

kiyim: Elbise, kıyafet. (QÄTS, 2011:44).

kiyiz etik: Keçeden yapılan çizme. *Xalıq arasında kiyizdi qalıpqa salıp, basıp şıǵaruw üdisi de erte zamannan bar.* “Eski zamanlardan beri halk arasında keçe kalıplama ve basma yöntemi vardır.” (S. Qasiymanov, Qaz. qolōneri.). (QÄTS, 2011:39).

kiymeşek: Beyaz kumaştan yapılan göğsü ve sırtı kaplayan, kadınların baş giyimi. *Aq jaqtı kiymeşekti qart äjeler, qızıl jaqtı kiymeşekti keliñşekter, sarı jaqtı kiymeşekti orta jastaǵılar kiyedi.* “Yaşlı kadınlar beyaz kiymeşek, gelinler kırmızı kiymeşek, orta yaştakiler sarı kiymeşek giyer.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:23).

kökirekşe: Yaz aylarında kızların giydiği, pamuksuz dikilmiş kısa, kolsuz yelek. *Jibek köylek, kök barqıt kökirekşe kiyipti.* “İpek gömlek ve mavi kadife bir yelek giymişti.” (Ä.Tarazi, Asuw). (QÄTS, 2011:256).

köylek: Vücuda uygun ince hafif giysi gömlek, elbise. *Ayaǵında şarıq, üstinde jalǵız köylek edi.* “Ayaǵında çarık, üstünde sadece gömlek vardı.” (Ä.Tōjibaev, Jartas.). (QÄTS, 2011:220).

mäsi: Bot gibi yumuşak keçi derisinden dikilen ince tabanlı ayakkabı. *Ayaǵına jiltır qara mäsi men kebis kiydi.* “Ayaǵına parlak kara mes ile lastik ayakkabı giydi.” (S.Begalin, Şoqan asuw.). (QÄTS, 2011:140).

oramal: Farklı kumaş ve desenlerden yapılan kadınların, kızların giydiği başörtüsü. *Basın aq oramal men tañıp alǵan äyel gaziktiñ artınan şıǵa keldi.* “Beyaz başörtüsü ile tanınan kadın Gazi’nin ardından çıkageldi.” (Q.Müxanbetqaliyev, Toǵay.). (QÄTS, 2011:724).

qalpaq: Kuzu yünü ile karıştırılan ince keçeden yapılan yazlık şapka. **aq qalpaq, ayır qalpaq** türleri vardır. *Qalpaqtıñ tür-tüsi kiyüwşiniñ jas ereşseligin de bildiredi.* “Şapkanın rengi, giyen kişinin yaşını gösterir.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:148).

qamzol: Kadınların gelinliğin veya elbisenin üzerine giydiği çeşitli kumaşlardan dikilen kolsuz işlemeli kıyafet. *Nağaşı apamniñ balasına beretin qamzoldı bitiriwge alasurıp, asıǵıp oturmin.* “Teyzemin çocuǵuna vereceğim kamzolu bitirmek için acele ediyorum.” (Q.Kemeñgerov, Altın.). (QÄTS, 2011:182).

säwkele: Duvak, kız uğurlama toyu sırasında gelinin giydiği baş giyimi. *Jibek attıñ basın burıp artına qarasa, Jibektiñ säwkelesin kişi jeñgesi kiyip bara jatır eken.* “Jibek atının başını çevirip ardına bakınca, Jibek’in duvağını yengesi giyermiş.” (Qız Jibek). (QÄTS, 2011:97).

şalbar: Koyun derisinden veya çeşitli kumaşlardan dikilen pantolon. **tüymeli şalbar, teri şalbar, jarǵaq şalbar, eltiri şalbar, qırıqpa şalbar, qap şalbar, sırma şalbar, sal şalbar** gibi çeşitleri vardır. *Maqtalı sırma şalbar kiygen, malaqayın qolına ustap tur.* “Pamuklu pantolon giyenin, şapkası elindedir.” (K.Toqaev, Tasqın). (QÄTS, 2011:215).

şapan: Kazakların eski ve geleneksel kıyafetlerinden biri. Yünlü, pamuklu, astarlı, kalın kumaştan dikilir. *Qız-kelinşekterge arnalǵan qıymalı şapandı türli-tüsti masatıday tigip, jaǵa-jeñine, etegi men eki öñirine zer ustaydı.* “Gelinlere dikilen şapan, çeşitli ipek kumaşlardan dikilir ve yakasına, eteği ile ön tarafına özen gösterilir.” (<https://kk.wikipedia.org/wiki/Шапан> e-tarih 22.01.2021). (QÄTS, 2011:255).

taqiya: Her türlü kumaştan dikilen yuvarlak, desenli, hafif baş giyim. *Taqiyanı pülišten, qıjımnan al astarın jibek, sätennen tigeği.* “Taqiya’yı peluştan, astarını ipek ve satenden dikti.” (<https://kk.wikipedia.org/wiki/Тақия> e-tarih 18.01.2021). (QÄTS, 2011:635).

tayjaqı: Tay derisinden dikilen kürk. *Tayjaqı qazaq, qırǵız, qaraqalpaq, saxa t.b. türki xalıqtarınıñ ejelgi kiyimi.* “Tayjaqı Kazak, Kırgız, Karakalpak, Saha vb. Türk halklarının eskiden beri giydikleri kıyafet.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:620).

ton: İşlenen koyun derisinden yapılan kürk, elbise. **jabaǵı ton, bürmeli ton, ilikton, qaptal ton, jarǵaq ton, bılǵarı ton, tulıp ton, şolaq ton, zerli ton, qırıqpa ton, iştik ton, qızıl ton** türleri vardır. *Tanıǵan jerde boy sıylı, tanımaǵan jerde ton sıylı.* “Bildigin yerde boy göster, bilmediğin yerde kürk göster.” (Qaz. maqal.). (QÄTS, 2011:261).

Söz, Nişan Ve Düğünde Kullanılan Takılar

alqa: Kadınların boynuna takılan kolye, gerdanlık. **altın alqa, kükis alqa, qozalı alqa, laǵıl alqa, marjan alqa, merwert alqa, sarı alqa** gibi türleri vardır. *Alqa altın, kükis,*

merwert, marjan, üzbeli monşaqtar tizbeginen jasaladı. “Kolye altın, gümüş, inci, mercan gibi boncukların dizilmesi ile oluştu.” (QUÄ). (QÄTS, 2011:416).

ärebek: Kadınların burnuna taktığı takı. *Burinğı zamanda äyelder murnına ärebek tağatın bolğan.* “Eskiden kadınlar burunlarına ärebek takarlardı.” (Qaz. tili. diyalek. Sözdigi.). (QÄTS, 2011:472).

äykel: Kızların boynuna taktığı altın veya gümüş kolye. *Qostan äykel tağınğan, Jüz teñgelik opa, endik Eki betke jağınğan.* “Qostan äykel takmış, yüz tengelik, iki kere boyuna dolanıyor.” (Qız Jibek). (QÄTS, 2011:398).

baldaq: Altın veya gümüşten yapılan yüzük çeşidi. *Qız qolınan suwırıp altın baldağı men qaltasınan alıp jibek oramalıñ şalğa tastaptı.* “Kız parmağından çıkardığı altın baldaq ile cebindeki ipek mendili bıraktı.” (Qaz. erteg.). (QÄTS, 2011:677).

bilezik: Kadınların bileklerine güzellik için taktıkları takı, bilezik. **altın bilezik, jumur bilezik, burama bilezik, kavkaz bilezik, kumis bilezik, qabı bilezik, qolqa bilezik, qoqıraw bilezik, qos bilezik, quwıs bilezik, quyma bilezik, orama bilezik, topsalı bilezik, üzbeli bilezik, şiyratpa bilezik** gibi çeşitleri vardır. *Qulaқтаğı äşekey sırgası, bastağı kömşat börigi, bilek tolğan bilezikteri barşası da, Abaydıñ bul öñirden körmegen bir säni siyaqtı.* “Kulağındaki küpesi, başındaki börkü, bileklerini saran bilezikleri, hepsi de Abay’ın bu bölgede hiç görülmemiş güzelliklerden biri.” (M.Äwezov, Abay). (QÄTS, 2011:119).

boytumar (tumarşa): Nazardan veya kem gözlerden korunmak için boyuna ya da kıyafete takılan üçgen bir beze sarılan duaların yazılı olduğu kağıdın konulduğu takı. *Äkesi ölip, jaqın jandarı azayğan soñ, jas kelinniñ aqılı awıstı, desken awıl adamdarı Zeyneştiñ moynına boytumar tağıptı.* “Babası ölüp yakınları azaldıktan sonra yeni gelinin akıl sağlığı bozuldu. Köylüler, Zeyneş’in boynuna boytumar taktı.” (Ä.Köşimov, Laşın.). (QÄTS, 2011:430).

injüw: İnci. (QÄTS, 2011:716).

jaqmonşaq: Duvak, börk gibi kadınların desenli başlıklarının iki tarafına takılan mercan boncuklardan oluşan takı. *Jaqmonşaq alwan tüsimen, äsem körinisimen erekşelenedi.* “Jaqmonşaq güzel görünüşüyle büyüledi.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:606).

jüzik: Değerli madenlerden yapılan çeşitli şekillerde dekore edilen takı, yüzük. **altın jüzik, burama jüzik, gawhar jüzik, kükümis jüzik, qastı jüzik, qos jüzik, qos baldaq jüzik, qudağı jüzik, quyma jüzik, qustumsıq jüzik, merwert jüzik, som jüzik, sirkeli jüzik, şarbaq jüzik** gibi çeşitleri vardır. *Möselen, qazaqta qolında kümis bilezik nemese saqiyna, jüzigi joq äyeldiñ istegen tağamı taza emes.* “Örneğin, Kazaklarda kolunda gümüş bilezik veya parmağında yüzüğü olmayan kadının yaptığı yemek güzel olmaz.” (D.Qatran, Qazaq. as tağam.). (QÄTS, 2011:608).

monşaq: Renkli ve farklı şekillere sahip boncuklardan oluşan kolye, boncuk. **alamonşaq, alpıs monşaq, ängir monşaq, bet monşaq, jaq monşaq, köz monşaq, kükümis monşaq, qızıl monşaq, nerwert monşaq, suw monşaq, taytuyaq monşaq, tal-tal monşaq, tana monşaq, toğız monşaq, şaş monşaq, şubırtpa, tal monşaq** türleri vardır. *Monşaq neolit дәwirinde tasta jine süyekten, qola дәwirinde metaldan jasalğan.* “Monşaq Neolitik dönemde taş ve kemikten, Tunç Çağında metaldan yapılmıştır.” (kk.wikipedia.org/wiki/ Мойынға_тағатын_ә_шекейлер e-tarih 01.01.2021). (QÄTS, 2011:289).

qapsırma: Elbisenin ön tarafına dikilen gümüş vb süsleme kanca, kelepçe. *Qapsırmanı qımbat bağalı metaldardan äşekeylep, bağdarlap, lajılap, sirkelep, asıl tastardan köz ornataıp jasaydı.* “Kancalar değerli metallerden yapılmış, işlenmiş ve kıymetli taşlar yerleştirilmiştir.” (kk.wikipedia.org/wiki/Қапсырма_(әшекей) e-tarih 01.01.2021).

saqiyna: Zarafet için takılan değerli taşlarla işlenen yüzük. *Neşe alwan saqiynalar men jüzikterdi, sırğalar men bilezikterdi, birinen biri ötetin asıl tastardı körsetedi.* “Çeşit çeşit yüzükler, küpe ve bilezikler birinden biri değerli taşlardan oluşur.” (Ä.Kekilbaev, Bir wıs.). (QÄTS, 2011:557).

sırğa: Değerli taşlardan veya işlemler işlenerek yapılan küpe. **ay sırğa, tas közdi sırğa, kükümbez sırğa, salpınşaq sırğa, sabaqtı sırğa, şaşaqtı sırğa** gibi türleri vardır. *Xanniñ qulaqşırında suluw qızdıñ ernine üqsaytın qeylonniñ qıp-qızıl jaqüttarınan jasalğan sırğalar.* “Hanın kulağında güzel bir kızın dudaklarına benzeyen Qeylon’un kızıl yakutlarından yapılmış küpeler var.” (M.Jümabaev, Şığ.). (QÄTS, 2011:540).

şaşbaw: Kız ve gelinlerin saçına taktıkları süs, takı. *Erte zamanda Şaşbaw tağuw şaş arasındağı jin-şaytandardı qaşıradı degen tüsinikten tuwındağan.* “Eskiden şaşbaw

takmanın kötü ruhları kaçırdığına inanılırdı.” (kk.wikipedia.org/wiki/Шамбай e-tarih 01.01.2021). (QÄTS, 2011:301).

şaşqap: Saçları toz ve güneş ışığından korumak için kullanılan geleneksel takı. *Şaşqaptı keyde marjan, merwert, kumis şettikter tağıpta aşekeyleydi.* “Şaşqap mercan, inci veya gümüş takılarak süslenir.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:301).

şolpı: Altın veya gümüş tengelerden, oya, örnek ve boncuklardan oluşan çingıraklı saç takılan takı. **közdi şolpı, qozalı şolpı, qoñırawlı şolpı, şınjırlı şolpı, qos üzbeli şolpı, marjandı şolpı, merwertti şolpı, aqiqtı şolpı** türleri vardır. *Jiltırap örilgen juwan burımdarınıñ uşında ülken şolpı ırğala tüsip, şıldırıp baradı.* “Parıldayan kalın örülmüş saç örgüsünün ucundaki büyük şolpı yere düşünce zilleri çaldı.” (M.Äwezov, Tañd. şıǵ.). (QÄTS, 2011:395).

tüyrewiş: Çeşitli boncuk ve süslemelerin geçirildiği çatal iğne. (QÄTS, 2011:478).

Söz, Nişan Ve Düğünde Verilen Hediyeler

arqa: Damadın, gelinin yatağa yatmasına yardım etmesi için yengelerine verdiği hediye. (QÄTS, 2011:611).

arqan kerüw: Kızı almaya gelen aileye verilen hediye. (QÄTS, 2011:620).

atbaylar: Gelinin köyüne at ile gelen damadın atın bağlanması için gelinin yengelerine verdiği hediye. *Atbaylardı äline qaray berip otıradı.* “”Atbaylar’ı” durumuna göre verdi.” (Qazaq tili. aymaq. sözdigi). (QÄTS, 2011:100).

baqan attar: Gelini görmeye gelen damattan istenilen hediye. *Küyew jigit baqanattar küdesin beredi. Sonda ğana jeñgeleri baqandı jerden alıp jol aşadı.* “Damat baqan attar hediyesini verdi. Ardından yengeleri hediyei yerden alıp yolu açtılar.” (QSÉ). (QÄTS, 2011:626).

bata ayaq: Dünürleri geldiğinde damadın babasının verdiği hediye. *Uldıñ atası bata ayaq dep bir tüye, bir jılqı jiberedi.* “Damadın babası “bata ayaq” olarak bir deve, bir yıllık gönderdi.” (Ä.A. Diyvaev). (QÄTS, 2011:97).

bosağa attar: Gelinin memleketine gelen damadın, geline alması gereken hediyelerden biri. *Küyew ülken üydiñ bosağasına jetkende, qızdıñ jeñgeleri onı ortağa alıp, bosağa*

attar suraydı. “Damat evin kapısına geldiğinde kızın yengeleri damadı ortalarına alıp “bosğa attar” ister.” (QÜÉ). (QÄTS, 2011:502).

doyr jıǵar: Düğünde alınan hediye. *Küyew attanarda jeñgeleri doyr jıǵar alatın.* “Damat gittiğinde yengeleri “doyr jıǵar” alır.” (Qazaq tili. aymaq. Sözdigi.). (QÄTS, 2011:699)

esik aşar: Damadın evlendikten sonra gelinin ailesine gönderdiği hediye. *Qazaq ğurpında küyewden kempir öldi, iyt ırıldar, baqan attar, esik aşar, qol ustatar, şaş siypatar, körpe qiymıldatar siyaqtı kädelerin aluwğa tiyisti.* “Kazak geleneğinde damattan “kempir öldi, iyt ırıldar, baqan attar, esik aşar, qol ustatar, şaş siypatar, körpe qiymıldatar” gibi hediyeler alınır.” (S. Muqanov, Möldir maxabb.). (QÄTS, 2011:436).

ilüw: Damadın, gelinin ailesi geldiğinde verdiği hediye. (QÄTS, 2011:710).

iyt ırıldar: Damadın gelinin evine gelince kapı önündeki yaşlı kadına verdiği hediye. *Käkendi jeñgeleri küyewine oñaşa jolıqtıruw kerek te, ..körsetip küyewden: kempiröldi, iyt ırıldar, baqanattar, esik aşar, qolustatar... siyaqtı kädelerin aluwğa tiyisti.* “Yengelerin damatla özel görüşmesi ve neler gerektiğini göstererek; “kempir öldi, iyt ırıldar, baqan attar, esik aşar, qol ustatar” gibi hediyeleri alması istenir.” (S.Muqanov, Möldir maxabb.). (QÄTS, 2011:387).

jeñgetay: Erkeğin kızla tanışırken kızın yengesine verdiği hediye. *Jeñgetay qız ben jigitti tanıstırğanda da, küyew urın barğanda da alınadı.* ““Jeñgetay” kızla erkek tanışırken ve erkek kızın evine geldiğinde alınır.” (QSÄ). (QÄTS, 2011:329).

jirtıs: Düğünde genellikle kadınlara verilen hediyelik kumaş. *Dästürli qazaq qoğamında quwanış kezindegi jirtıs äyelder arasında ülestiriletin jäne solar atqaratın ejelgi ğurıptardıñ biri bolğan.* “Geleneksel Kazak toplumunda “jirtıs”, özel günlerde kadınlar arasında birbirine hediye olarak verilir, en eski geleneklerden biridir.” (QÜÄ). (QÄTS, 2011:8).

kempir öldi: Lafın gelişi ölen yaşlı kadını tekrardan diriltmek için verilen hediye. *Kökeñdi jeñgeleri küyewine oñaşa jolıqtıruw kerek te, künä sızdıǵın körsetip, küyewden: kempir öldi, iyt ırıldar, baqanattar, esik aşar, qol ustatar, şaş siypatar, t.b. ırımın aladı.* “Büyük yengeleri damada, sadece buluşturma yolunu göstermek gerek der ve

günahsız olduğunu, damattan: “Kempir öldi ,iyt ırıldar, baqanattar, esik aşar, qol ustatar, şaş siypatar,” t.b. hediyeleri aldı.” (S.Muqanov, Şığ.). (QÄTS, 2011:591).

kiyit: Dünürlere altın, gümüş, giysi türünde verilen dört hediye. **bas kiyit, ayaq kiyit** türleri vardır. *Süyin bolğan qudasın Särsenbay kiyitke razı qılıp qaytardı.* “Dünür Särsenbay “kiyiti” kabul edip geri döndü.” (M.Duwlatoov, Şığ.). (QÄTS, 2011:48).

köpşik qıstırar: Damadın atına binen baldızlardan birinin gelin için aldığı hediye. *Küyewdi alıp kelüw üşin barğan jeñgesi küyewdiñ atına baldızdardıñ birin mingizerde at körpeniñ astınan köpşik qıstırar aladı.* “Damadı alıp gelmesi için gönderilen yenge, damadın atına baldızlardan birini bindirip arkasından “köpşik qıstırar” aldı.” (A. Jünisov, Babalar.). (QÄTS, 2011:325).

körimdik: Yeni doğan bebeği ya da yeni gelini görmek için misafirlerin, aile yakınlarının verdiği hediye. *Jaña tüsken kelindi üyge endirip, atasına körsetip, körimdik suraytuğın räsım bolğan.* “Damadın yeni gelini eve getirdikten sonra babasına gösterip “körimdik/ yüz görümlülüğü” istediği gelenek.” («Ayqap»). (QÄTS, 2011:357).

körpe qiymıldatar: Damadın, gelini aldığı sırada gelinin yengelerine verdiği hediye. - *Sen, Nurım, qızben tanı ekensiñ, eñ bolmasa, körpe qiymıldatarın öziñ alıp qal, -dedi ol.* “-Nurım kız ile tanışyorsun hiç olmazsa “körpe qiymıldatarı” al.” (X.Esenjanov, Tar isezeñ). (QÄTS, 2011:346).

küyew attandırar: Damadın ata binmesi için verilen hediye. (QÄTS, 2011:443).

moyın tastar: Düğün gecesi kesilen koyunun boynu ocağı kaldıran kişiye verilir buna moyın tastar denir. *Küyew jigit budan başka da sıylıqtar äkeledi: qalıñdıqtıñ şeşesine arnalğan sütaqı, äkesine - jirtıs, jas jubaylardıñ kiyiz üyin turğızatın äyelderge otawjabar jäne moyın tastar.* “Damat bunlar dışında da çeşitli hediyeler verir; gelinin annesine özel olarak “sütaqı/ süt hakkı,” babasına “jirtıs,” genç çiftin keçe evini hazırlayan kadınlara “otaw jabar/otağ örtüsü” ve “moyın tastar” gibi hediyeler verir.” (Qaz. ädet- ğurıp.). (QÄTS, 2011:268).

otaw jabar: Damadın annesiyle geline yardımcı olan kadınlara verdiği hediye. (QÄTS, 2011:45).

otqa salar: Yeni gelinin damadın ailesine verdiği hediye. (QÄTS, 2011:47).

öltiri: Damadın yakınlarına gönderilen hediye. - *Öltirini paydalanıp, janıma basıp qalıppın ba, jurtqa tarattım...* “Öltiri’den faydalanıp, yanıma alarak halka gösterdim.” (Qaz. ädeb.). (QÄTS, 2011:137).

qalıñmal: Damat tarafının geline verdiği hediye, başlık parası. *Solay-aq bolsın. Biraq qalıñmal alıp, Sarbas balasına bermek bolıp qoyğanın qaytesin?* “Öyle olsun. Fakat qalıñmal alıp Sarbas’a mı vermeye çalışıyorsun? (M.Duwlatov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:166).

qız iybası: Damadın gelini almaya gittiğinde verdiği hediye. (QÄTS, 2011:187).

qız qaşar: Gelinin kaçmasına yardımcı olan kişiye damadın verdiği hediye. *Qaşqan qız ben jigitte arnalğan üydiñ qojasına jigite at mingizedi ne şapan jabadı. Bul kâde « qız qaşar » dep ataladı.* “Kaçan kız ve oğlana evini açan ev sahibini oğlan ata bindirdi ve kaftan verdi. Bu hediye “qız qaşar/kız kaçır” diye adlandırıldı.” (I.Altınsarin, Tañd. şıǵ.). (QÄTS, 2011:488).

qız quşaqtar: Damat tarafından gelinin yengesine alınan hediye. *Qalıñdıqtıñ jeñgesi küyew jigittiñ qolınan ustap, qızdıñ şaşın siypatadı, sol üşin sıylıǵın aladı; sodan soñ olardıñ qoldarın qosıp, « qız quşaqtar » kâdesin alğan soñ, olardı oñaşa qaldırıp, şıǵıp ketedi.* “Gelinin yengesi damadın kolundan tutup kızın yanına getirdi ve hediyesini aldı. Daha sonra gelin ve damadın ellerini birleştirip “qız quşaqtar/kız kucaklama” hediyesini aldıktan sonra onları yalnız bırakıp gitti.” (Qaz. Salt-dästür.). (QÄTS, 2011:488).

qol ustatar: Kız yengelerine geline yardım etmeleri için damat tarafından verilen hediye. *Oqıǵandardıñ üylengeni de birtürli ğoy. Quda tüser, qol ustatar, şaş siypar, ilüw, jirtis, kiyit-siyit, kâde-sâde degenniñ biri de joq.* “Okumuş insanların düğünü de bir başka. “Quda tüser, qol ustatar, şaş siypar, ilüw, jirtis, kiyit-siyit, kâde-sâde” gibi adetlerin hiçbiri yok.” (J.Aymawıtov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:10).

qol ustaw: Damadın kızın yengelerine verdiği hediye. *Abaydıñ bul kelisi urın kelüw, jirtis sala kelüw, keyde esik köre kelüw, qol ustaw dep te ataladı.* “Abay’ın bu gelişi “urın kelüw, jirtis sala kelüw,” bazen de “esik köre kelüw, qol ustaw” olarak adlandırılır.” (M.Äwezov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:709).

qoltıq süyer: Damadın Betaşar sırasında gelinin iki yanında duran yengelerine selam verdikten sonra verdiği hediye. *Qanaş osı üyge kelin bolıp tüskende qasında jürüp,*

qoltıq süyer alğanmın. “Qanaş eve gelin geldiğinde onunla birlikte yürüyerek, “qoltıq süyer” alacağım.” (Äksp. Mater.). (QÄTS, 2011:9).

qorjin söger: Gelinin yakınlarına damat tarafından gönderilen hediyeler. (QÄTS, 2011:91).

quda tartar: Kızı almaya gelen dünür tarafından verilen hediye. *Quda tüskende jigit jağınan kelgen qudalardan «könekke salar» , «quda tartar» t.b. kädeler alınğan.* Damadın yanında gelen dünürden “könekke salar, quda tartar” gibi hediyeler alınır.” (QSÄ). (QÄTS, 2011:246).

säwkele baytazısı: Duvak açma sırasında damat tarafından kız tarafına verilen hediye. *Säwkele baytazısınıñ bağası da olqı bolmaydı.* “Säwkele baytazısı”nın fiyatı az değildir.” (Parasat). (QÄTS, 2011:97).

säwkele kiygizüw: Gelinin duvağına saçmak için kız tarafına verilen hediye. *Ömirde qazaq salt-dästürleriniñ türleri köp. Sonıñ işinde qalıñdıqqa säwkele kiygizüwdiñ ornı bölek.* “Kazak geleneklerinin bir çok çeşidi var. Onlar arasında säwkele kiygizüw’ün yeri ayrıdır.” (Parasat). (QÄTS, 2011:97).

sırıq attamas: Düğünde kızın yengelerinin damattan aldığı hediye. *Erkejanıñ sırıq attamasın men alamın.* “Erkejan’ın “sırıq attamas”ını alayım.” (Qazaq tili. aymaq. Sözdigi). (QÄTS, 2011:559).

süt aqı: Gelinin annesine verilen hediye, süt hakkı. Eskiden deve veya at günümüzde ise pahalı hediyeler verilir. *Süt aqı – küyew jigit tarapınan qalıñdıqtıñ anasına beriletin 1-2 tüye.* “” Süt aqı/süt hakkı” damat tarafından gelinin annesine verilen bir iki devedir.” (<https://www.tarbie.kz/30084> e-tarih 15.03.2021). (QÄTS, 2011:444).

şımıldıq qurar: Gelin perdesi yapmak için dünürlerden alınan hediye. Qatındar qalıñdıqtı ortağa alıp, öñ jaqqa şımıldıq qurar. “Kadınlar gelini ortaya alıp önüne perde örterler.” (J.Aymawıtov, Şığ.). (QÄTS, 2011:560).

tentek käde: Damada alınan hediye. (Qazaq tili. aymaq. Sözdigi). (QÄTS, 2011:119).

toybastar: Düğüne gelen misafirlere verilen gömlek, havlu, bilezik vb. eşyalardan oluşan hediye. *Toybastar keldi, toyşı qawım, bäre keldi.* “Toybastar geldi, düğün halkı, tebrikler.” (Awızeki). (QÄTS, 2011:210).

toyğa şaşuw: Düğün sahiplerine verilen hediye. (QÄTS, 2011:208).

urın: Sözlünen kızın ailesine, yengelerine gönderilen hediye. *Bayjan men Sörsenbaydñ arasındağı wağdaları bolıp, endi bir ayda küyew urın kelip, qalıñdıq oynaydı, - degen ösek rasqa şıqtı.* “Bayjan ve Sörsenbay’ın arasında anlaşma olduğı, bir ay içinde damat “urın” getirir, gelin oynar denilen dedikodular gerçek oldu.” (M.Duwlátov, Şıǵ.). (QÄTS, 2011:746)

üy sınıǵı: Başlık parası ile verilen hediye. (QÄTS, 2011:24).

Düğünde Hazırlanan Ve İkram Edilen Yiyecekler

Yemekler

aşmal: Buğday, darı, pirinç, arpa ve kefirten yapılan milli yemektir. (QÄTS, 2011:289).

bawırsaq: Mayalı veya mayasız hamurdan küçük parçalar kesilerek kızgın yağda pişirilen milli yemek. **aq bawırsaq, aşıǵan bawırsaq, barmaq bawırsaq, bürama bawırsaq, jalpaq bawırsaq, jol bawırsaq, tüş bawırsaq ve şı bawırsak** türleri vardır. (QÄTS, 2011:141).

besbarmaq: Büyük eriştelerin et ve soğanla birleştirilip yapılan, Kazakların en meşhur yemeklerinden biridir. (QÄTS, 2011:291).

biday jarması: Buğdayın öğütülmesi ile elde edilen yemek. (QÄTS, 2011:337).

biday nanı: Buğday unundan yapılan ekmek. (QÄTS, 2011:337).

bilezik nan: Kalınlığı 1.5 cm’yi geçmeyen halka şeklindeki ekmek. (QÄTS, 2011:119).

borş: Sebzeli ve baharatlı lahana çorbası. (QÄTS, 2011:493).

borşa: Tavuk, ördek veya kuzu etine soğan, biber, yumurta ve tereyağı eklenerek yapılan yemek. (QÄTS, 2011:492).

irimşik: İnek, koyun ve keçi sütünden yapılan süt ürünleri. (QÄTS, 2011:728).

jawbüyrek: Yeni kesilmiş hayvanların etinin ve böbreklerinin kızartılmasıyla yapılan yemek. (QÄTS, 2011:204).

köje: Etten, undan ve çeşitli tahıllardan yapılan bir çeşit çorba. **biday köje, kespe köje, qonaq köje, salma köje, tarı köje, julma köje, koldama köje** gibi türleri vardır. (QÄTS, 2011:172).

küyew tabaq: Damat ve damadın sadıcına hazırlanan yemek. (QÄTS, 2011:444).

mänti: Hamurun içine kıyma konularak yapılan bir çeşit mantı. (QÄTS, 2011:131).

miypalaw: Pişirilen başın içine beyin, göz, karaciğer ve kuyruk yağı eklenerek yapılan yemek. (QÄTS, 2011:245).

nan: Buğday ununa maya ve su konularak yapılan ekmek. qara nan, taba nan, tandır nan türleri vardır. (QÄTS, 2011:478, 479, 480).

qara ala: Kuyruk yağlı kızarmış koyun etiyle yapılan yemek. (QÄTS, 2011:309).

qarala şıjıq: Koyunun iç yağı ve kuyruk yağı eklenerek yapılan bir tür et yemeği. (QÄTS, 2011:336).

qarın bürme: Koyun karnının içine kemikli koyun eti, patates ve soğan konularak yapılan yemek. (ÇKT, 2015:221).

qazaqşa et: Beşparmak. Genellikle düğünlerde misafirlere verilen koyun eti. (QÄTS, 2011:449).

qazı qarta: Atın en değerli kısımlarından yapılan yemek. (QÄTS, 2011:21).

qazı: Atın kaburga kısmındaki yağlı kalın et. (QÄTS, 2011:19).

qız tabaq: Gelin için at, koyun ve sığır etlerinin eklenmesiyle hazırlanan yemek. (QÄTS, 2011:223).

qiymay: 1. Bir sucuk türü. 2. Sığır etinden yapılan yahni. (QÄTS, 2011:557).

qospa: Bal, darı, tereyağı, şeker ve peynirle yapılan bir yemek. (QÄTS, 2011:134).

qurt: Uzun süre saklamak için hayvan sütünden yapılan yiyecek. **aşı qurt, baspa qurt, ejigey qurt, jas qurt, qaynatqan qurt, qara qurt, qızıl qurt, maylı qurt, sıqpa qurt, untaq qurt, ıstıq qurt** türleri vardır. (QÄTS, 2011:420,421).

quyrıq bawır: Koyunun pişen kuyruk yağı ve ciğeriyle yapılan bir tür yemek. (QÄTS, 2011:267).

quwırdak: Yeni kesilen hayvanın akciğerinden, boynundan, göğsünden, kalbinden, böbreklerinden ve bağırsaklarından hazırlanan yemek. **bal quwırdaq, balıq quwırdaqı, buqpa quwırdaq, kise quwırdaq, may quwırdaqı, sogım quwırdaqı** çeşitleri vardır. (QÄTS, 2011:213).

salma: Yoğurulan hamurun yağlı kazanda pişirilip küçük parçalara kesildikten sonra sütte kaynatılarak yapılan yemek. (QÄTS, 2011:602).

samsa: İnce hamurun içine et veya ciğer konularak fırında ya da tavada pişirilen yemek. (QÄTS, 2011:631).

sarı may: İnek, keçi veya koyun sütünden elde edilen tereyağı. (QÄTS, 2011:720).

sirne: Koyun etinin karına doldurularak kendi suyuyla yapılan yemek. (QÄTS, 2011:578).

sorpa: Haşlanmış etin suyundan yapılan yemek, çorba. aq sorpa, jas sorpa gibi çeşitleri vardır. (QÄTS, 2011:282).

şashlıq (kăwap): Etin şişe dizilerek ızgarada pişirilmesi. Soğanla birlikte yenir. (ÇKT, 2015:221).

şujıq: Çiğ etin çeşitli baharatlarla karıştırılıp bağırsağa doldurulmasıyla yapılan yiyecek. Sucuk. (QÄTS, 2011:452).

toy ası: Düğün yemeği. (QÄTS, 2011:208).

tuşpara: Hamurun arasına et ve peynir konularak suda pişirilen yemek. (QÄTS, 2011:451).

İçecekler

ayran: İnek, koyun veya keçinin sütünün mayalanmasıyla elde edilen içecek. *Bar bolsa qolda ayranıñ, irimşik, qurt, qaymağıñ, Qanağat qılsañ bolmayma?* “Elinde “ayran, irimşik, kurt, kaymak” olsa kabul etsen olmaz mı?” (Duwlat Babatayılı, Zamana.). (QÄTS, 2011:169).

boza: Taneli tahılların mayalanmasıyla yapılan bir tür içecek. (QÄTS, 2011:403).

irkit: Yoğurt, çiğ süt. (QÄTS, 2011:724).

qatıq: İnek, koyun veya keçinin sütünden yapılan koyu ayran. (QÄTS, 2011:472).

qayıñ şırını: Eski zamanlardan beri bilinen kayın ağacından yapılan içecek. (QÄTS, 2011:70).

qımız: Kısrak sütünden yapılan sağlıklı ve besleyici bir içecek. Kazak halkının en saygın ve milli içeceğidir. **aq qımız, bal qımız** türleri vardır. (QÄTS, 2011:561).

qoyırtpaq: Yoğurt, kefir vb. sütlü içecek. *Ädette qoyşınıñ erteñgi ası tünnen qalğan sorpa, tañ erteñgi sawmal tağı qoyırtpaq bolatın.* “Geleneklere göre çobanın kahvaltısı geceden kalan bir çorba, sabah yapılan “sawmal” ve “qoyırtpaq” olurmuş.” (QÄTS, 2011:686).

süt şärbat: Dondurma, meyve suyu ve süt karıştırılarak yapılan bir tür içecek. (QÄTS, 2011:447).

şalap: Yoğurda su ilave edilerek yapılan içecek. *Şala uyığan ayrannıñ irmeginen äyeli erine şalap istep jatiredi.* “Kadın, koyulaşan ayranın içine koymak için eşinden şalap istedi.” (X. Esenjanov, Aq Jayıq). (QÄTS, 2011:215).

şay: Çay. **aq quyırq şay, aq şay, qara şay, etken şay, kök şay, sarğasqa şay, taqta şay** çeşitleri vardır. (QÄTS, 2011:195,196).

şırın: Meyve suyu, içecek. (QÄTS, 2011:604).

şubat: Deve sütünün mayalanmasıyla elde edilen bir tür içecek.

Tatlılar

alwa: Un, şeker, yağ ve vanilya eklenerek yapılan tatlı, helva. (QÄTS, 2011:462).

balqaymaq: Çiğ kaymağa şeker, bal ve un koyularak yapılan tatlı. *Zeynep kün sayın dastarqana bal qaymaq qoyuw.* “Zeynep her gün sofraya bal kaymak tatlısı koyar.” (QÄTS, 2011:683).

jent: Darı, rendelenmiş peynir, şeker ve tereyağından yapılan tatlı. *Ayşanıñ süyikti tättisi jent boluptur.* “Ayşenin en sevdiği tatlı “jent”tir.” (QÄTS, 2011:324).

keks: Kek, pasta. (QÄTS, 2011:555).

qawsırma: Açılan mayalı hamurun içine zerdali konularak yapılan tatlı. (QÄTS, 2011:501).

talqan: Kavrulmuş buğday, arpa ve mısırdan yapılan tatlı. *Şaydı talqanmen işemiz, köjeni talqanian jasaymız. Erteñgisinde talqan, keşkede talqan.* “Çayı “talqan” ile içelim, çorbayı “talqan” ile yapalım. Ertesi günde “talqan,” akşamda “talqan.”” (B. Soqpaqbayev, Balalıq.). (QÄTS, 2011:664).

tort: Pasta, kek. (QÄTS, 2011:302).

2.5. Karahanlı Türkçesinde Evlilik Kavramı İle İlgili Söz Varlığı Sözlüğü

Evlilikte Hısım Akraba Adları

begikisi: Karı koca. (DLT, 2018:580).

big: Koca, eş. (DLT, 2018:586).

erkek: Erkek. (DLT, 2018:642).

evlik: Kadın, zevce. (KB, 4487).

ewçi: Kadın, eş. (KB, 4496).

ewlük: Kadın. (DLT, 2018:651).

ış: eş, Arkadaş. (DLT, 2018:669).

işi: Kadın. (KB, 5080).

kağın: Kayın, dünür. (DLT, 2018:675).

kađnagun: Dünürlük. (DLT, 2018:676).

kelin: Gelin. (DLT, 2018:702).

kis: Zevce. (DLT, 2018:723).

kisi: Zevce, eş. (DLT, 2018:723).

kız: Kadın, kız, gelin. (DLT, 2018:717).

küdegü: Damat, güveyi. (DLT, 2018:754).

tüñür: Dünür, kadının ailesi. (DLT, 2018:909).

uragut: Kadın. (DLT, 2018:923).

Kan Bağı Olan Akrabalık Adları

açı: Nine.(DLT, 2018:538).

eze: Abla. (DLT, 2018:652).

dede: Baba. (DLT, 2018:631).

ana: Anne. (DLT, 2018:550).

ebe: Anne. (DLT, 2018:632).

eke: Büyük kız kardeş, abla. (DLT, 2018:635).

eçe: Büyük kız kardeş, abla. (DLT, 2018:632).

ata: Baba. (DLT, 2018:563).

tagay: Dayı. (DLT, 2018:847).

ini: Küçük erkek kardeş. (DLT, 2018:666).

karındaş: Kardeş. (DLT, 2018:687).

siñil: Erkeğin küçük kız kardeşi. (DLT, 2018:825).

küküy: Teyze. (DLT, 2018:755).

amm: Amca. (KT, 33/12a3=33:50).

ana tişi karındaşı: Teyze. (KT, 33/12b2=33:50)

aga: Büyük erkek kardeş. (DH, 69/6)

Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları

arkuçı: Evlenme sırasında dünüre gönderilen elçi. (DLT, 2018:556).

baldız: Baldız, küçük kız kardeş. (DLT, 2018:572).

çıkan: Teyze çocukları. (DLT, 2018:622).

Düğün

ewlik al-: Kadın almak, evlenmek. (KB, 4475).

kayın: Kayın. (DLT, 2018:695).

kisi al- : Evlenmek. (DLT, 2018:723).

kisi al-: Evlenmek. (KB, 4481).

namıja: Bacanak, enişte. (DLT, 2018:768).

tüğün: Düğün. (KB, 1084).

yeñge: Yenge. (DLT, 2018:966).

yezne: Büyük kız kardeşin kocası, enişte. (DLT, 2018:968).

yorıdaçı: Damat tarafı ile kız tarafı arasındaki elçi. (DLT, 2018:981).

Düğünde Uygulanan Halk Oyunları /Yarışlar

çalış: Güreş. (DLT, 2018:613).

Atasözleri

Tünle yorup kündüz sewnür, kiçigde ewlenip ulgađu sewnür: Erken evlenirsen büyüyünce mutluluk bulursun. (DLT, 2018:384).

Söz, nişan ve düğünde kullanılan giysiler

artıg: Kadın yeleş. (DLT, 2018:558).

börk: Börk. (DLT, 2018:598).

didim: Gerdek gecesi gelinin giydiği taç, duvak. (DLT, 2018:631).

etek: Etek. (DLT, 2018:648).

etük: Ayakkabı. (DLT, 2018:648).

içük: Sincap, samur gibi hayvanların derisinden elde edilen kürk. (DLT, 2018:661).

kaftan: Kaftan. (DLT, 2018:677).

keđgü: Giysi, elbise. (DLT, 2018:669).

köñlek: Gömlek. (DLT, 2018:739).

ton: Elbise. (DLT, 2018:891).

üm: Pantolon, şalvar. (DLT, 2018:932).

Söz, nişan ve düğünde kullanılan takılar

bilezük: Bilezik. (DLT, 2018:587).

monçuq: Boncuk. (DLT, 2018:765).

ügmeq: Küpe. (DLT, 2018:930).

yinçü: İnci. (DLT, 2018:976).

yüzük: Yüzük. (DLT, 2018:995).

Söz, nişan ve düğünde alınan veya verilen hediyeler

bıçış: Kesmede yarışmak veya yardımlaşmak. (DLT, 2018:585).

kalıñ: Kalın (mihir). (DLT, 2018:679).

keğüt: Gelin ve damadın akrabalarına verdiği hediye. (DLT, 2018:700).

Düğünde hazırlanan ve ikram edilen yiyecekler

Yemekler

etmek: Ekmek. (DLT, 2018:649).

kurut: Yağsız kuru peynir. (DLT, 2018:750).

sagyag: Tereyağı. (DLT, 2018:800).

İçecekler

ayran: Ayran. (DLT, 2018:567).

bekni: Boza. (DLT, 2018:582).

kımız: Kımız. (DLT, 2018:712).

Tathlar

halva: Helva. (KB, 3611).



DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tablo 22: Sonuç Tablosu

	Kazak Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Evlilikte Hıssım Akraba Adları	29	11	10
Kan Bağı Olan Akrabalık Adları	25	14	8
Kan Bağı Olmayan Akrabalık Adları	16	6	8
Çiftlerin Anlaşması, Kız İsteme, Görücülük	6	1	2
Söz Kesme/Alma, Nişan	8		1
Kına Gecesi			
Nikah	5		4
Kız Kaçırma	1		1
Düğün	8	3	6
Düğünde Uygulanan Halk Oyunları/Yarışlar	48	1	3
Düğünde Gerçekleştirilen Diğer Uygulamalar	6		
Yüz Görümlülüğü/Yüz Açma (Bet Aşar)	1		1
Düğün Ertesi	3		
Evlilik İle İlgili İyi Dilekler/Kalıp İfadeler	29		28

Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler	35		23
Evlilikle İlgili Olarak Kullanılan Atasözleri	125	1	39
Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Giysiler	29	11	7
Söz, Nişan ve Düğünde Kullanılan Takılar	17	5	5
Söz, Nişan ve Düğünde Alınan veya Verilen Hediyeler	40	3	6
Yemekler	38	3	14
İçecekler	11	3	5
Tatlılar	7	1	4

İnsanlar yaşam süreleri boyunca devam ettirdiği, hayatlarının parçası haline gelen birtakım ritüellere ve ritüellerle birlikte çeşitli inançlara sahiptirler. Bu ritüellerin başlıcalarından biri düğünlerdir. Düğünler aile kavramının oluşumu ve bununla birlikte gelişen akrabalık, soyun devamlılığı vb. nedenlerle gerçekleştirilmektedir. Düğün ritüelleri geçmişten günümüze farklı süreçlerden geçerek, toplumun getirdiği normlarla birlikte gelişerek değişikliklere uğramıştır. Düğünler her ne kadar bölgesel olarak farklılık gösterse de düğünde gerçekleşen başlıca geleneklerin (hediyeleşme, dönür gitme vb.) geçmişten bugüne ulaştığını modernleşme ve yaşam standartlarının gelişimiyle birlikte küçük değişikliklere uğradığını söyleyebiliriz.

Kazak Türkçesini temel alarak gerçekleştirdiğimiz evlilik ile ilgili söz varlığı çalışmamızı 2 farklı bölüm ve 22 alt başlıkta, Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı şekilde ele alarak incelemeye çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda;

Kazak Türkçesinde 481, Karahanlı Türkçesinde 63, Türkiye Türkçesinde 175 kelime tespiti yapılmıştır.

Kazak Türkçesinde “Kazak Edebi Dilinin Sözlüğü” (15 Cilt)” en kapsamlı sözlük olması ve edebi dildeki bütün kullanımları içermesi bakımından çalışmamıza kaynaklık etmiştir. Karahanlı Türkçesi sahasının en önemli eseri ve Türkçenin bilinen ilk sözlüğü olması bakımından “Divanu Lugâti't-Türk”, çalışmamızın tarihi dönemdeki kaynağı olarak taranmıştır. Alanın diğer eserleri olan Kutadgu Bilig, Atebetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet ve Kur'an Tercümelere de konumuz açısından taranmış, elde edilen söz varlığı çalışmaya dahil edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde ise Türkçe sözlük taranarak elde edilen söz varlığı çalışmaya dahil edilmiştir. Türkiye Türkçesi sözlüğünde madde başında yer almayan bazı birleşik söz grupları ancak yörelere ait makale ve bildirimlerde söz edildiği için ve ağızlarla ilgili malzemeyi teze dahil etmediğimiz için çalışmaya dahil edilmemiştir. Ancak kaynakta yer almayan ama Türkiye’de herkes tarafından bilinen “gelin ertesi”, “yüz görümlüğü” gibi söz varlığı Türkiye Türkçesi söz varlığına alınmıştır.

Evlilikte hısım akraba adları başlığı altında kan bağı olan ve kan bağı olmayan akrabalık adları şeklinde üç kısımda incelediğimiz kelimelere baktığımızda Kazak Türkçesinde ele aldığımız 70 kelimenin, Kazak Türkçesindeki karşılığı olarak Karahanlı Türkçesinde 31, Türkiye Türkçesinde ise 26 karşılığı olduğunu görüyoruz.

Tarihi ve günümüz Türk lehçelerindeki bu üç alanda akrabalık adlarındaki benzer kelimelere baktığımızda hepsinin eski Türkçeden bugüne devam eden bir süreçte kullanıldığını görmekteyiz. Bu süreklilik bazı yabancı akrabalık terimlerinin (kuzen, vs) Türkçeye girmesiyle kısmen birbirinden uzaklaşmış görünmektedir. Yine de birleşik kelimeler ortaya çıkararak, yeni bazı türetmelerle benzer bir kavram alanı içerisinde kullanım sergilendiği görülmektedir.

Çiftlerin anlaşması, kız isteme, görücülük başlığı altında Karahanlı Türkçesinden tespit ettiğimiz sözcüklerin az olması bu söz varlığının kendi döneminde kullanılsa bile yazıya geçirilememiş olabileceğini düşündürmektedir. Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kullanımların birbiriyle aynı sözcüklerle sağlanmasa da aynı kavram alanı içerisinde kullanıldığını görmekteyiz. Her iki lehçenin ağızları arasında bu

tür bir tarama ve derleme yapılırca daha fazla benzerlik ortaya çıkabileceği düşüncesindeyiz.

Söz kesme/alma nişan başlığı altında tespit edilen kelimelerin Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi karşılıklarının olmadığı kına gecesi başlığı altında ise Kazak Türkçesinde kelime tespiti yapılamadığı görülmektedir. Kına gecesi ritüeli Türkiye Türklerinde düğünün olmazsa olmazı haline gelmişken Kazak Türklerinde kına gecesinin olmayışı bu uygulamanın farklı bir uygulamayla veya farklı bir adla yapılmış olabileceğini göstermektedir. Kına, kına gecesi, kına mendili, kına elbisesi gibi kullanımlar birleşik kelime olduğu için sözlüklerde madde başında yer almamakta, bazen açıklama kısmında da bulunmamaktadır. Bu sebeple tespit edilememiş olmalıdır.

Nikah başlığı altında tespit edilen kelimelerin Karahanlı Türkçesinde karşılık bulamamasının başlıca nedeni, Karahanlı Türklerinin İslamiyet'i kabulüyle birlikte hayatlarına giren örf ve adetlerin, yeni inançların zamanla kültürlerine yerleşmesi ve sonradan yazıya geçirilmiş olmasıyla bağlantılıdır.

Düğünde uygulanan halk oyunları/ yarışlar başlığı altında Kazak Türkçesinde tespit ettiğimiz kelimelerin Karahanlı Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde karşılığının olmayışı bizlere bu uygulamaların olabileceğini fakat kültürel değişimler ve bölgesel farklılıklardan dolayı o bölgenin getirmiş olduğu normlar çerçevesinde farklı anılabileceğini göstermektedir. Ağızlara bakıldığında daha fazla sayıya ulaşılacağı gerçektir. At yarışı, urgan çekme, halat çekme, güreş gibi birçok uygulama Türkiye Türklerinde de vardır. Ancak bunların büyük bir kısmı artık düğünlerde uygulanmamaktadır. Örneğin, Kütahya yöresinde “bayrak dikme”, “bayrağa üç elma takma”, “bayrak çalma”, “tahtarevalliye binme” gibi birçok oyun oynanmaktadır ancak bunlar yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmuştur. Bayrakla ilgili uygulamalar köylerde hala kullanılmaktadır. Bu bütün Türkiye şehirleri ve köyleri için geçerlidir.

Evlilikle ilgili iyi dilekler/ kalıp ifadeler başlığı altında Kazak Türkçesinde tespit edilen kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılığı %96,5 oranında benzerlik göstermektedir. Dualar daha çok kalıp sözler olduğu için düğün ve sonrası, aile kurma, iyi bir aile olma ve evlat yetiştirme konusunda aynı duygular ve düşüncelerle hareket edildiği, gençlerin mutlu evlilik yapmalarının önemi ve bunun neslin devamı için olduğu kadar ailenin, milletin devamı açısından değer taşıdığı konularında da eskiden bugüne bir devamlılığın olduğu görülmektedir.

Çalışma içerisinde evlilik ile ilgili olarak kullanılan atasözleri başlığı altında tespit edilen söz gruplarının, daha yüksek sayıda olduğunu gözlemledik. Kazak Türkçesindeki karşılığı olarak, Türkiye Türkçesinde %31,2 oranında benzerlik tespit edilmiştir. Biz çalışmamızda çok benzer olanları aldık. Burada benzer anlam taşıyan farklı atasözlerinin de alınması durumunda benzerlik oranı artacaktır.

Söz, nişan ve düğünde kullanılan giysiler ve takılar başlığı altında tespit edilen kelimelerin Karahanlı Türkçesinde %26,08, Türkiye Türkçesinde ise %34,7 oranında Kazak Türkçesindeki karşılığı tespit edilmiştir. Bazı sözcüklerin Türkiye Türkçesinde ağızlar dışında yazı dilinde devam etmediği gözlemlenmiştir.

Söz, nişan ve düğünde alınan veya verilen hediyeler başlığı altında Kazak Türkçesinde tespit edilen kelimelerin Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesiyle benzerlik oranı %12,5'dir. Türkiye Türkçesinde söz, nişan ve düğünlerde hediye alıp verme geleneği oldukça yaygın olsa da bu kelimelerin farklı isimlerle anıldığını ve Kazak Türkçesinde farklı karşılıklarının olduğunu tespit ettik.

Kültürel değişiklikler, medeniyetin ortaya koyduğu alet edevat ve hediye çeşitliliği, şehirleşmenin verdiği farklılaşmalar ve günlük yaşantının daha kolaylaştırılması esasına dayalı olarak farklılaşan hayat tarzı gibi sebeplerle hediyeleşmelerin adları da değişmeye başlamıştır. Bozkır kültüründe önemli olan öğeler kent hayatında önemini kaybetmiş, atın yerini araba, bazı takıların yerini ev, eşya, araba, vs. gibi daha farklı medeniyet ve kültür unsurları almıştır. Bu Kazak Türkleri için de geçerlidir.

Kazak Türkçesinde düğünde hazırlanan ve ikram edilen yemek, içecek, tatlı başlığı altında tespit ettiğimiz kelimelerin Karahanlı Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde karşılık bulamamasının, coğrafi nedenler başta olmak üzere iklim şartları ve doğa olayları neticesinde yetişen bitkilerin ve hayvanların farklılık göstermesi yemek kültürünün değişmesiyle ilişkilendirebilir. Yemeklerde kültürel değişiklikler, diğer kültürlerden etkilenme ve bazı yiyeceklerin seralar vasıtasıyla her ülke ve her bölgede üretilir olması gibi sebeplerle bu açıdan da farklılaşmalar olmuştur. Yine de düğünlerde genel olarak etli yemeklerin, hamur işlerinin, tatlıların ve bazı içeceklerin iki Türk topluluğu arasındaki benzerliği artırdığı görülmektedir.

Kazak Türkçesinde evlilik ile ilgili atasözleri başlığı altında tespit edilen 125 sözcük diğer başlıklar arasında en yüksek rakama sahiptir. Karahanlı Türkçesinde ise en yüksek rakam 14 ile kan bağı olan akrabalık adları başlığı altındadır. Sayısal verilere baktığımızda Türkiye Türkçesinde en yüksek kelime tespiti 28 ile evlilik ile ilgili iyi dilekler/kalıp ifadeler bölümünde olmuştur. Yapılan söz varlığı karşılaştırma çalışmasında Kazak Türkçesiyle en çok benzerlik %78,5 oranıyla akrabalık adlarında görülürken, en az benzerlik ise %8,5 oranıyla düğünde uygulanan halk oyunu/yarışlar, bölümünde görülmüştür.

Evlilik ile ilgili iyi dilekler/kalıp ifadeler başlığı altında Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasında %96,5 oranında en yüksek benzerlik tespit edilmiştir. Karahanlı Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasında ise en yakın kelime tespiti %56 oranıyla kan bağı olan akrabalık adlarında gerçekleşmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerin diğer araştırmalara kaynak ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akar G. (2015). *Karahanlı Türkçesiyle Yazılmış Kur'an Tercümesi (Tiem 73) Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Akçeşme F. (2019). *Karanlı Türkçesi Söz Varlığı*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Aksan D. (1989). *Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aksan D. (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Arat R. Rahmeti. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*, (Haz.: Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce), TKAE Yayınları, Ankara.
- Arat R. Rahmeti. (1992). *Atebetü'l-Hakayık*, TTK Basımevi, Ankara.
- Argyn E. <https://otukendergi.com/kazak-turklerinde-evlenme-gelenegi-erzhan-argyn/> (e-tarih 25.07.2019).
- Ata A. (2013). *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi* (Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin), TDK yayınları, Ankara.
- Aktinson ve dğ. (2002). *Psikolojiye Giriş*, (Çev. Yavuz Alogan), Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Baş B. (2011). "Söz Varlığı İle İlgili Çalışmalarda Kullanılacak Ölçütler", *TÜBAR XXIX*.
- Bice H. (1993). *Divanı-ı Hikmet*, TDV Yayınları, Ankara.
- Biray N. (2002). "Bet Açma Geleneği ve "Betaşar" Türü", *Prof. Dr. Sadık TURAL Armağanı* – (Yay. Haz. Dr. İdris KARAKUŞ), Ankara, 2002, s.226–238.
- Biray N., Ayan E., Ercilasun G. K. (2015). *Çağdaş Kazak Türkçesi*, (Ed. Hızırбек Gayretullah) Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Böler T. (2006). "Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) Karşılaştırma Denemesi", *Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Buran A., Alkaya E. (2015). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Cenikoğlu G. T. (2009). “Kazak Türklerinde Yaş Dönümü İnanç ve Gelenekleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı:182.
- Çetin A. (2015). “Kavram ve Kuramları”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 9 (17), s.251-274.
- Çetindağ G. (2007). “Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme”, *Milli Folklor Dergisi*, s.76, 218-231.
- Daşdan H. (2004). *Kazak Türkçesinde Atasözleri ve Deyimleri (Metin-Tercüme-İndeks)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Ercilasun Ahmet B., Akkoyunlu Z. (2014). *Divanulugati't- Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun Ahmet B. (2014). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Genç R. (1972). *Kaşgarlı Mahmud'a göre XI. yüzyılda Türklerde evlenme*, Antropoloji, (07).
- Güney A. (2002). *Türk Siyasal Kültüründe Devlet Anlayışı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.
- Gürsu U. (2017). *Kazak Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaplankıran D. (2017). “Kazak Türkçesinde Kullanılan Akrabalık ve Yakınlık Terimleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 847-864.
- Karadüz A. (2009). “Sözlük, Sözlük Anlamı ve Öğrenme Üzerine”, *Turkish Studies*, Volume 4/4.
- Karataş A. (1994). “Kazak Türklerinin Düğün Türküsü Betaşar”, *Milli Folklor Dergisi*, 3, 76-77.
- Karçığa S. (2015). “Dil Eğitimde ve Öğretiminde Kavram Alanı Sözlüklerinin Önemi”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, UDES, s. 2514-2524.

- Kassymova A. (2018). *Kazak Türkçesinde Kalıp Sözcükler*, PAÜ SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD (Dan. Prof. Dr. N. Biray-Yayınlanmamış Doktora Tezi), Denizli.
- Keklik S. (2016). “Öğrencilerin Yazılı Anlatımlarındaki Söz Varlığını Belirlemeye Yönelik Çalışmalarda Yöntem Sorunu”, *Milli Eğitim Dergisi*, Bahar, s.210, 31-54.
- Koç K. (ed.). (2007). *Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Almatı.
- Koç K., Bayniyazov A. ve Başkapan V. (2003). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Köse N. (2001). “Kazakların “Besik”, “Bel-Karın-Kursak”, “Karşı Kuda”, “BosağaMavlav”, “Emeñgerlik”, “Kelin Körimdik (Körimdik)” ve “Kuyruk-Bavır Cev” Adlı Adet, İnanç ve Pratikleri Hakkında”, *Uluslararası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- Mete F. (2014). “Kültürel Ortaklığın Göstergesi Deyimlerin Öğretimi”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, *Türkoloji Dergisi*.
- Mustafina A. <https://massaget.kz/layfstayl/zhadnama/20185> (e-tarih 25.07.2019).
- Mutlu H. K. (2009). “Türkçe Öğretiminde Sözlükçülük Tekniği Açısından Tematik Sözlükler”, *Turkish Studies*, Volume 4/4.
- Okudan G. (2019). *Sarayı, Askeri ve İdari Yönleriyle Karahanlı Devleti'nin Teşkilat Tarihi*, Iksad Publications, Ankara.
- Onan B. (2016). “Söz Varlığı Terminolojisi Üzerine Bir Analiz Çalışması”, *Milli Eğitim Dergisi*, Bahar, s.210,11-29.
- Orucov A. (2018). *Evlenme Gelenekleri: Palu ve Nahçıvan Yöresi Üzerine Bir Araştırma*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi 181 Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- Ögel B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş IV. Türklerde Yemek Kültürü*, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Ögel B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş V. Türklerde Giyecek ve Süslenme*, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

- Özbek E. Erdem. (2015). “Türkiye’de “Söz Varlığı” Çalışmaları ve Bunlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Akademik Kaynak (AKAD)*, Yıl: 3, Cilt: 5, Sayı: 5, 23-38.
- Qazaqstan respublikası мәдениyet ministrliğı til komiteti Qazaqstan respublikası bilim jäne ğılım ministrliğı ğılım komiteti A. Baytursınulı atındağı til bilimi institutı (2011). *Qazaq Ādebi Tiliniñ Sözdigi*, 15 tomdıq, Almatı.
- Salman H. (2018). *Türk Tarihi ve Kültürü*, (Ed. Prof. Dr. C. Öztürk), Pegem Akademi, Ankara.
- Sönmez M. (2020). *Kazak Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı -Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırmalı-*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı (Dan. Prof. Dr. N. Biray-Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Şahin H. (2006). “Terimlerin Genel Dile Yansımalarına Dair Bazı Gözlemler” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 20, 123-129.
- Şimşir N. (2008). *Kazak Tarihi ve Kültürü Araştırmaları*, I. Baskı, İstanbul.
- Tekin T. (1960). “Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında”, *TDAY-Belleten*, s. 283-294.
- Tezcan M. (2003). “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, *Aile ve Toplum*, Cilt 5, Sayı 2.
- Tokat Ş. (2020). *Divânu Lugâti’t-Türk’te Geçen Giyim Kuşam Kültürü ile İlgili Söz Varlığı ve Kazakçadaki Durumu Üzerine Bir İnceleme*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Dan. Prof. Dr. A. M. Özyetgin - Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük (11.Baskı)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üstüne A., Erdoğan İ. ve Deniz S. (2020). “Karahanlı Dönemi Eserlerinde “Esmâ-i Hüsnâ”nın Türkçe Karşılıkları”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, s. 50, 23-45.

- Üstüner A. (1989). *Karahanlıca ve Eski Anadolu Metinlerinde Deyimler, Atasözleri ve Kısa Hikayeler*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Vardar B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları İstanbul.
- Väli N., Kurmanbayulı Ş., Malbakov M. ve Şoybekov R. (2011). *Qazaq Sözdigi (Qazaq tiliniñ bir tomdıq ülken tüsindirme sözdigi)*, Dävir, Almatı.
- Yaman E. (2016). “Türkçenin Güncel Söz Varlığı”, *Milli Eğitim Dergisi*, Bahar, s.210, 85-91.
- Yazıcı, N. (2009). *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara.
- Yegizek N. (2020). “Kazak Düğün Gelenekleri”, <https://www.dunyabizim.com/dunyada-kultur/kazak-dugun-gelenekleri-h41827.html>. (e-tarih:12.05.2021).
- Yücel M. U. (2017). *Türk Tarihine Giriş*, e-kitap, AUZEF Yayınları, İstanbul.
- Zhussupova L. (2001). *Kazakça Atasözleri, Deyimler ve Türkiye Türkçesi Karşılıkları*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.